

BİLİM ve SANAT

65

AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

MAYIS

1986

(KDV Dahil)

350 TL.

Dışardakiler:
GEÇİCİLİKten
KALICILIĞA

ABD TERÖRÜ

1 MAYIS :

1886 - 1986

TÜSTAV

BİLİM ve SANAT

Sahibi:
BİLSAN

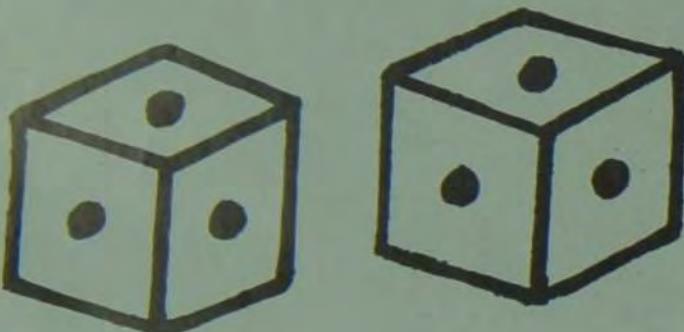
Basım-Yayın Ticaret ve Sanayi A.Ş.

Adına:
İLHAN ALKAN

Genel Yayın Yönetmeni:
VARLIK ÖZMENEK

Genel Yayın Danışmanı:
GÜNEY GÖNENÇ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
İRFAН AYDIN

YENİ HENÜZ YARATILMAYANDIR

DÜŞÜNMEYİ,
GÜLMEYİ
BİLENLERE...
YEPYENİ BİR DERGİ!...

P. K. 131
Kavaklıdere
ANKARA

Cıktı!..

STAV

Yazışma Adresi: Sümer Sk. 36/1-A Kızılay-ANKARA
Tel: 30 11 66 • Posta Çekici No: 12526-1 • İstanbul Temsilcisi: DİKNA S. ERDEN • İzmir Temsilcisi: Haluk DÖLENENKEN • İsviçre Temsilcisi: Gürkan UÇKAN Box 38 045, 10064 Stockholm • F. Almanya Temsilcisi: Duran TAŞTAN Alemannen Str. 1 404 Neuss • İsviçre Temsilcisi: Hasan DEMİRCAN Postfach 56, 5614 Sarmenstorf • İngiltere Temsilcisi: Mustafa YAŞACAN 77/A Wilberforce RD, N 4 Finsbury Park/LONDON • Dizgi: abc Tel: 30 11 66 • Film: DENK Tel: 29 84 30 • Baskı: Sanem Matbaacılık A.Ş. • Dağıtım: ETKİN Tel: 527 60 11 (ist.) • Abone: Yıllık 2500, Altı Aylık 1400 TL • Avrupa Yıllık 40 DM, ABD (Uçakla) 30 Dolar, Avustralya 35 Avustralya Dolar.

BARIŞ YILINDA SAVAŞ ÇILGINLIĞI
Bilim ve Sanat

HALUK GERGER: "TERÖR, ABD'NİN ELİNDE İKİ TARAFI DA KESKİN
BİR SILHA DÖNUŞMÜŞTÜR"

Söylesi: İlhan Alkan

SAVAŞA KARŞI BARIŞ AFİŞLERİ
Mehmet Ünal

KATILIMSIZ DEMOKRASİ-SOSYALİZMSİZ SİYASET
Gencay Gürsoy

BATI AVRUPA'DA YENİ BİR AZINLIK: TÜRKİYELİ GÖÇMENLER
S. Ali Gitmez

1970'DEN SONRA YABANCILAR POLİTİKASININ GELİŞİMİ
Necati Gürbaca

İŞGÜCÜ İTHALİNİN ANATOMİSİ
Safer Çınar

"KONUK" GÖÇMENLERİN "UYUMU"
Cihan Arın

1886 - 1986: 100. YIL
Varlık Özmenek

"VOODOO DEATH" YA DA GÖÇMENLİK SERÜVENİNİN SONU
Serol Teber

YILMAZ ONAY: "GÖÇMENLİKTE SANAT İŞÇİ SANATI OLUYOR;
BU ÇOK ÖZGÜN BİR DURUM"
Söylesi: Mümtaz İldi

BERLİN'DE YAŞAMAK
Sargut Sölçün

GEÇ KALMIŞ UYUM
Rifat Okçabol

DARWIN OLAYI
Alpaslan Işkılı

TOPLUMSAL ÖRGÜTLENME VE DEMOKRASI
Akın Bırdal

YÜKSEKOĞRETİMİN YENİDEN DÜZENLENMESİ
Haldun Özen

TARİHİ KİM YAZAR?
M. Tal Öngören

ESTETİKTE YÖNTEM SORUNU VE ESTETİĞİN BÜTÜNLÜĞÜ
Afşar Timuçin

GERÇEK BİR OLAY VE MARDİN'DEN MÜNİH'E
Haldun Armağan

KARIKATÜR-FOTOĞRAF
Ferruh Doğan, Mehmet Güzel

4

6

9

12

14

19

22

24

26

28

30

33

36

40

43

44

46

49

50

Barış Yılında Savaş Çılgınlığı

Birleşmiş Milletler'in 1986 yılını "Uluslararası Barış Yılı" olarak değerlendirmeye çağrısına gösterilen tepkiler hayli farklı oldu.

Kimi ülkeler —ki bunlar çoğunluğu oluşturuyor— bu çağrıyı yerinde ve zamanında yapılmış bir çağrı olarak kabul ettiler. Ulusal Barış Yılı Komiteleri kurdular, aylarca önceden programlar yaptılar ve gerek hükümetler düzeyinde, gerekse "hükümet dışı örgütler" düzeyinde barış için daha fazla çaba göstermeye başladılar.

Kimi ülkeler ise Birleşmiş Milletler'in çağrıı fazla bir yankı bulmadı. Onlar için 1986 yılının diğer yıllarda pek farklı yoktu. Özellikle hükümetler düzeyinde göstermelik bir iki söyle yetinildi.

Ulkemizde bu tür ülkeler arasında yer aldığıını eklemeye bile gerek yok. Özal iktidar "Barış Yılı"nı görmezlikten gelme eylemini sürdürdü. Ulkemizde iktidarın "göstermelik" bir "Barış Yılı" faaliyetine dahi rastlanmadı. Başka ülkeler barış yolundaki çabalarına hız kazandırırken, "barış" denince bizim aklimiza "barış davası" geliyor; bu davada tutuklu sanık kalmamış olmasıyla teselli buluyoruz. Ne yazık ki, beklenmedi ve çabalarımızın yönü başka ülkelerden böylesine açık bir farklılık gösteriyor.

Üçüncü grupta yer alan ülkelere gelince, onlar için bütünüyle farklı bir durum söz konusu. Yaptıklarına bakarak, Birleşmiş Milletler'in 1986 yılı için almış olduğu kararı yüzde yüz "yanlış anladıklarını" dahi düşünebilirsiniz. Sanki 1986 yılı çılgın bir kuruluş tarafları "Savaşı Çağrı" yılı olarak ilan edilmiş ve kimi ülkelerin savaş yolunda ugraşlarını yoğunlaştırmaları bekleniyordu.

Bu anlayışın Şampiyonluğunu ABD yönetimi yapıyor. ABD, yandaşlarıyla birlikte, soğuk savaş politikasını turmandırma, gerginliği artırma yolunda hızla yürüyor.

ABD yönetimi 1986 yılında barış doğrultusunda yapılan her türlü önerisi inatla "hayır" demeyi sürdürüyor. Nükleer silahsızlanma yönünde en ufak bir öneri üretmek bir yana, yapılan önerileri art arda geri çeviriyor.

ABD yönetimi, öncelikle, her türlü eleştiriye karşın "Yıldız Savaşları" projesini sürdürmeyi ilan etti. Daha sonra Ocak ayında SSCB tarafından Avrupa'da orta menzilli nükleer füzelerin karşılıklı olarak geri çekilmesine ilişkin önerisini reddetti. Bunun ardından, genel SSCB'nin "nükleer denemelerin durdurulması" için yaptığı çağrıya ve tek yanlı moratorium ilanına yeni yeni nükleer denemelerle yanıt verdi. ABD yönetimi Sovyet önerilerini "birer propaganda eylemi" olarak nitelendirirken, kendi savaş gemilerini bu ülkenin karasularına kadar göndererek açık bir kışkırtma işine girdi. Bu da Amerikan usulü bir "propaganda eylemi" olsa gerek.

Sonra sira Libya saldırısına geldi. "Terörizmi cezalandurma" gibi bir bahane yaratıldı ve bu ülkeye saldıruda bulunuldu.

Libya saldırısı ABD'nin savaş kışkırtıcılığının en son ve çarpıcılığını oluşturdu. Bu eylemle şu gerçekler bir kez daha su yüzüne çıktı: ABD yönetimi için uluslararası hukuk kuralları fazla bir şey ifade etmemektedir. Ulusal bağımsızlık, ulusal egemenlik, hak eşitliği, iç işlere karışmama gibi evrensel ilkeler de gerektiğiinde açık bir biçimde çiğnenebilir. Hattâ, ABD yönetimi, egemen bir ülkede açıkça isyan çağrıı yapabilir ve aynı anda ordusunu bu ülkeye gönderebilir.

Kısocası, ABD yönetimi, kendi politikasını kabul ettirmek için evrensel değerdeki ilkeleri, Birleşmiş Milletler ideallerini açıkça çiğnemekten, üçüncü bir dünya savaşını çiğitmaya kadar her şeyi göze alabilmektedir.

Bunlar 1986 Barış Yılında bir kez daha ortaya çıkmış olan gerçeklerdir.

ABD'nin bu kanlı eylemi birden fazla amaca yönelikdir. Bunlardan birisi, egemen bir ülkeye saldırmak ve zor kullanarak bu ülke halkını dize getirmektir. İkincisi, özellikle ilerici Arap ülkelerine (ve bu arada tüm dünya ülkelerine) gözdağı verirken, "İslamî" Arap rejimlerini yola getirmek ve İsrail'i cesaretlendirmektir. Son olarak da, ABD yönetimi, SSCB ile yapılan doruk toplantılarıyla beliren ufak çaplı yumoşama umudunun dahi düşmanı olduğunu göstermek istemiştir. Bu da gerginliği artırmaktan yarar umma, kendi koşullarını tüm dünyaya zor kullanarak dikte ettiğine politikasının yeni bir uzantısıdır.

BARİSTAN YANA "TARAF" OLMAK

Iktidarın Libya olayı karşısındaki tavrı gerçeklerin üstünü örtmeye çalışan, doğruların yana "taraf" olmaktan uzak kalmayı gözetlen pasif bir politika olmuştur. Türkiye'deki Amerikan varlığı gözönüne alınacak olursa bu silek politikanın nedenleri kolayca anlaşılabilir.

Durum böyleyken, basında "Türkiye bu anlaşmazlığın tarafı değildir" diyen ve iktidarı tutumunu her ne pahasına olursa olsun rasyonalize etmeye çalışan görüşlere rastlandı. Hattâ "izlenen politikanın iki tarafı da memnun etmemesi" politikanın geçerliliğinin bir işaretti sayıldı.

Oysa sorun şu tarafı ya da bu tarafı hoşnut etme sorunu değildir ki!

Sorun Türkiye'nin evrensel geçerliliği olan kimi ilkelerden yana aktif tutum alıp alması sorunudur. Örneğin, Türkiye ulusal bağımsızlık ve egemenlik gibi tartışma götürmez haklardan yana bir "taraf" değil midir? Türkiye ülkelerin birbirlerinin iç işlerine karışması ilkesinden yana bir "taraf" değil midir? Türkiye uluslararası hukuk kurullarının çığnenmesi sırasında bir "taraf" olmaktan kaçınmalı mıdır?

Eğer, ABD gibi, ulusal bağımsızlık ve egemenlik haklarını yalnızca kendimize saklıyorsak, bir başka ülkenin, hele hele dost bir ülkenin iç işlerine kabaca müdahale edildiği zaman kendimizi "taraf" olma zorunda hissetmemiz kaçınılmazdır. Başkalarının, hele dostlarının, ulusal bağımsızlık ve egemenliğine gereken saygıyı gösteremeyen bir ülke kendi ulusal bağımsızlığına ve egemenliğine de gerektiği gibi sahip çıkamaz. Başka uluslararası tartışma götürmez haklığı karşısında "taraf" olmaktan kaçınan bir ülke, dostlarına güven veremez, çevresindeki dost çemberini genişletemez; aynen bizim durumumuzda olduğu gibi kendini diğer barışçı ülkelerden yalıtlar, yalnızlaşır. Kısocası, başka uluslararası onurunun ayakları altına alındığı bir dünyada gerçekten onurlu ve özgür yaşam sürdürmek öyle şanlılığı kadar "kolay" değildir.

Sorun ülkemizin gösterdiği tepkinin "sertlik" ya da "yumuşaklı" ile ilgili bir sorun olarka da görülmeli. Özal iktidarının gösterdiği tepkiyi "yumuşak" bulup, daha da "sert" olmalydı demek ve ardından gösterilen tepkiye de şükretmek zorunda değiliz. Sorun dünya barışından yana aktif tutum alıp almama sorunudur. Barış içinde bir dünya istiyorsak, barış yolunda aktif bir politika izlemek zorunda olduğumuz açıktır. Kuşkusuz, bunun da, kimi demagojik yorumlarda belirtildiği gibi, kendimizi her türlü çatışmanın ortasına atmakla, serinkanlılığı bir yana koymakla uzak yakın hiç bir ilgisi yoktur.

Şimdî gündemde ABD ile imzalanacak olan Savunma İşbirliği Anlaşması vardır. Bu anlaşma çerçevesinde ne olduğunu TBMM'nin bile bilmediği birtakım "gizli protokol"lerde ele alınacaktır.

Ulkemizin, dost bir ülkeye müdahale etmiş olan 6. Filo'yu kimi parasal olanaklar kapsamında "ağırلامaya" takahmülü olmaması gereklidir. Gene ülkemizin, Libya halkını çoluk çocuk demeden bombalamış olan F-111 uçaklarını göklerimizde görmeye takahmülü olmalıdır. ABD'nin tekstil alımındaki sınırlamaları kaldırarak kimi tekstil tekellerine olanak sağlama, son Libya olayın ortaya çıkarttığı gerçeklerin üstünü örtecek bir pazarlık konusu sayılmamalıdır.

Kısocası bu anlaşma yenilenmemelidir. Çabalarımıza böyle bir anlaşma imzalamak yine, örneğin Akdeniz'i bir barış gölüne çevirecek, bu bölgeyi nükleer silahlardan arındıracak yönde yoğunlaştırılabilir miyuz?

Kuşkusuz, herseyden önce de, 1986 yılının "Uluslararası Barış Yılı" olduğunu hatırlayarak...

*** *** ***

Bilim ve Sanat'ın dizgiye hazırlandığı günlerde, Atatürk Uluslararası Barış Ödülü'nün NATO eski Genel Sekreteri Joseph Luns'a verildiği açıkladı. Bilindiği kadariyla "başvuru" yöntemiyle verilen bu "devlet ödülü"nün, barış zamanında kurulmuş bir askeri pactın eski bir yöneticisine layık görülmesci, yaşanan dönemin mantığı içinde değerlendirilmek yerinde olur kanısındayız.

Bilim ve Sanat, bu konudaki değerlendirmeyi Sayın Mahmut Dikerdem'e bırakmayı uygun görmektedir. Sayın Dikerdem'in, ANKA ajansına 23 Nisan günü yaptığı değerlendirmeyi söyleyedir:

"Atatürk, kollektif askeri pactlara karşıydı. Çünkü devletlerin bloklaşmasının dünya barışına hizmet değil zarar verdiği Birinci Dünya Savaşı'ndaki deneyimleriyle görmüş, yaşamıştı. Atatürk, ülkesinin güvenliğini ve dış politikasını tam bağımsızlık ilkesine sımkı sarılarak tüm komşularıyla dostluk, işbirliği ve saldırmazlık ilişkilerine dayandırmıştı. O'nun desteklediği Balkan ve Sâdabat Paktları da bölge devletleri arasında dostluk ve işbirliğini geliştirmeyi amaçlayan ve herhangi bir olaşı düşmanı hedef almayan anlaşmalarıdır.

NATO Paktı ise tarihte ilk kez barış zamanında imzalanmış bir askeri entegrasyon anlaşmasıdır. Ve üye devletlerin tüm askeri güçlerini ortak bir komutanlığının buyruğuna vermesi temelne dayanır. Paktı imzalayan devletler arasında hem biçimlî bir eşitlik, hem de ABD'ye üstünlük sağlayacak bir örgütlenme ancak bu tip bir anlaşma ile mümkün olabilir. NATO Paktı'nın bir savunma paktı olarak tanımlanması uyu durumu değiştirmez. Zaten hiçbir askeri pactı saldırı amacıyla kurulduğu açıkça söylememiştir.

Görülüyorki, dünya barışına katkı bakımından Atatürk adı ile NATO ve Joseph Luns adlarını yanyana getirmenin olağası yoktur. Ancak bir süredir Ataturkçülük adına söyleyen ve yapılanlar gözönüne tutulunca, Atatürk Barış Ödülü'nün Joseph Luns yerine örneğin Ronald Reagan'a layık görülmemiş olmasından yine de memnunluk duymak gereklidir."

Haluk Gerger: “Terör, ABD'nin elinde iki tarafı da keskin bir silaha dönüşmüştür”

Söyleşi : İlhan Alkan

ABD geçtiğimiz haftalarda uluslararası hukuk kurallarını hiçe sayarak Libya'ya saldırdı. Bu saldırının dünya kamuoyunda büyük tepki yarattı. Öte yan- dan ABD yönetiminin dünya barışını tehdit eden bu tehlikeli tutumundan vazgeçmediği görülmektedir.

Bu konuda Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi eski Öğretim Üyesi Haluk Gerger'le yaptığımız söyleşiyi sunuyoruz.

B.S.

□ Sayın Haluk Gerger, geçmişten bugüne ABD'nin birçok egemen devlete çeşitli gerekçeler öne sürek saldırdığı, işgal ettiği görülmektedir. Bu tutumun kurumlaştığı ve ABD dış politikasının bir aracı olarak kullanıldığı söylenebilir mi? Bu çerçevede terörün ABD dış politikasındaki yeri nedir?

■ Terör ABD dış politikasının yürütülmesinde giderek önemli araçlardan biri olmuştur. Bu olsunun ABD tarafından iki'li kullanımı görülmektedir. CIA'nın bir terör örgütü gibi çeşitli şiddet eylemlerinde bulunduğu artık çoktan kanıtlanmıştır. CIA kaynaklı suikastlar, bombalama, sabotaj eylemleri bizzat Amerikan Kongresi zabıtalarından saptanabilir. ABD'nin birçok ülkede 'destabilizasyon' uyguladığı, hükümet darbeini yaptırdığı bilinen gerçeklerdir. Şiddet eylemlerinin kısırtılması ve terörün demokrasiyi ortadan kaldırılmak ya da meşru iktidarlara devirmek için ABD tarafından zaman zaman kullanıldığı da bili-

nıyor. Ortadoğu ve Afrika'da çeşitli terörist örgütlerin ABD tarafından eğitildiği, bunlara silah ve para yardımı yapıldığı resmen açıklanmıştır. Nihayet ABD'nin "devlet terörü" uyguladığı da açık olarak ortadadır. Terörün bu tür kullanımını işin bir yan.

İkinci olarak, ABD, terör olgusunu, karşı olduğu ülkelere saldırın vesilesi yapıyor, bir anti-propaganda malzemesi olarak kullanıyor. Bir başka deyişle, terör iddia ve suçlamaların, Amerikan dış politikasının ideolojik ve eylemsel planda vazgeçilmez bir aracına dönüşmüştür. ABD'ye bir kışkırtma ya da bahane gerektiğiinde terör iddiası hemen gündeme getirilmekte ve kullanıma sokulmaktadır.

Böylece, terör ABD'nin elinde iki tarafı da keskin bir silaha dönüşmüş, Reagan da elindeki bu kılıcı savaş naralar atarak sallayan bir uluslararası kabadayı "rolünü benimsemiştir.

□ Libya'ya karşı girişilen son sal-

Foto: Mehmet Güzel

dirinin temel gerekçesi sizce ne olabilir?

■ Bu soruyu biraz daha gerilere giderek yanıtlayayım. 1981 yılında Newsweek dergisi ABD'nin Kaddafi'yi devirme planları yaptığı, bu arada Libya'ya karşı bazı Afrika ülkeleriyle askeri yardım görüşmelerini başlattığını açıklamıştı. Dergi, aynı yıl, ABD'nin Kaddafi'yi "bir numaralı düşman" ilan ettiğini bildirdi. Arkadan Kaddafi'yi devirmeye yönelik CIA planları Amerikan Kongresini karıştırdı. 19 Ağustos 1981'de de ilk kışkırtma gerçekleştirildi ve Mısır, Libya sınında askeri manevralar düzenlerken, Libya ile Amerikan uçakları arasında çatışma çıktı. Bunlara şunun için değiniyor: Libya-ABD çatışması Sirte körfezine yada karasularına ilişkin bir hukuki/diplomatik anlaşmazlıkla ilgili değildir. Akşine, olayların gerisinde ABD'nin Kaddafi rejimini devirme planları yatkınlıkta, Reagan bu nedenle kâh karasuları, kâh terör bahanelerini kullanarak tam bir "hirçinlik" isteyen mahalle kabadayı" gibi davranışmaktadır.

Bu durumda, Libya'nın ABD gözündeki "günahları" neler olduğuna bakmak gerekmektedir. Saldırı gerekçelerini genel (ideolojik) ve özel (koncukturel) olmak üzere ikiye ayırmak mümkün. Ge-

nelde, yeryüzündeki her kapının Amerikan sermayesine, kültürüne ve siyasal iradesine açık tutulması bugünkü haliyle Amerikan varlığının gereği olmaktadır. Dünya nimetlerini artan bir oburlukla tüketmek, yeryüzünün her tarafına uzanmış kollarıyla sistemi cederesi içinde kimildayamaz halde tutmak, Amerikan dış politikasının temel dörtüridir. Kapanan her kapı, sistem içindeki her kipirdanma, her nefes alma çabası, ABD'nin gözünde affedilemez günahdır. Bağımsızlıkçı olmak, kendine yeterli bağımlılık ve yokluk zincirlerini kırmaya yönelik bir ekonomik yapı oluşturmaya çalışmak, öz kültürel değerleri Hollywood kültürüne yeğlemek ve benzeli çabalar her zaman ABD'yi rahatsız eden olgulardır. Hele bunlar bir de mazlum uluslararası dayanışmasına, onların geri kalmışlık yapısını değiştirmeye, haksız uluslararası sistemden sönüru ve baskı mekanizmalarına karşı olmaya da dayandırılmaya çalışılsa, iyice tehlikeli kabul edilir. O zaman artık "evrensel" "Amerikan rüyası"nın, Pax Amerikan'aının temellerine dinamit koyma suçu işlenmiş olur.

En önemlisi ise, arada bir tüm ezilen uluslararası, ABD'ye ve onun kolladığı sisteme şu yada bu biçimde "karşı çıkma" örneğini veren, bunun mümkün olduğunu kanıtlayan ülkelerin 'cezasız' kalmasıdır. Bu, ABD'nin tınlı "domino teorisinde de ifadesini bulduğu gibi, uluslararası toplumda bir zincirleme reaksiyona neden olabilir ve kaleler birbiri ardına düşmeye, kapılar kapanmaya, dengeye değişmeye başlar. İşte ABD dünyaya böyle bakıyor ve bu nedenledir ki, gözdenmiş bir biçimde üç milyonluk Libya'nın üzerine yıldır. Libya'ya karşı girişilen saldırının temelinde Amerikan dış politikasının bu çarpık mantığı yatkınlıkta. Tabii Reagan'a göre Libya ile birlikte ve belki daha da önemli benzer yolları denemek isteyebilecek öteki uluslararası, ülkelere de gözdağı verilmiş oluyor.

Libya'ya karşı gerçekleştirilen saldırısı, daha birçok başka ülkeye böyle sudan bahanelerle yapılan saldırılarda birlikte düşünüldüğünde, anlatmaya çalıştığım genel amaçlarla başka biçimlerde de hizmet ediyor. Reagan yönetimi şimdi şöyle

bir anlayışı uluslararası topluma empoze etmeye çalışıyor, neredeyse uluslararası hukukun de facto bir normu haline getirmeye çalışıyor: ABD, elindeki şiddet ve propaganda makinalarına güvenerek uluslararası toplum içinde hem savcı, hem yargıç, hem de kolluk kuvvetidir. Yani, kendi yarattığı kanıtlarla herhangi bir ülkeyi suçlayabilir, yargılar, sonra cezalandırma karar verebilir ve nihayet silahlı kuvvetleriyle de ona karşı istediği yaptırımı uygulayabilir. Amerikan yaşam biçimini reddeden, bağımsızlığına sahip çıkan ve kendi çıkarlarına öncelik tanyan her ülke de uluslararası toplum içinde potansiyel bir suçludur ve Amerikan gözetlemesi altındadır. İşte bu anlayışı yayıyor, dünyaya zorluyor Reagan, Libya ya da Grenada gibi örnekler de böylesi bir geleneği yerleştirmenin adımları oluyor.

Bu açıdan bakıldığından, Libya'nın tüzel kişiliğinde tek tek tüm uluslararası gözdağı verilmekte, ABD'nin uluslararası sistem içindeki "uluslarüstü, egemenliküstü" rolü de facto bir gerçekliğe, uluslararası ilişkilerin bir gelenegine, uluslararası yaşamın ayrılmaz bir parçasına dönüştürilmektedir. Reagan modern bir Sezar gibi "suçladım, yargıldım, cezalandırdım" diyor, "veyl Amerika'ya karşı çıkanlara, veyl bağımsızlığını, çıkışlarını benim çizdiğim çerçeveye dışında düşünme cureti gösterenlere" diyor. Dolayısıyla, teorik olarak, Libya'ya yapılan saldırın tek tek tüm egemen devletlere karşı girişilmiş bir saldırıdır ve bunu şu ya da bu biçimde kabullenmiş her devlet, ABD'nin gereğinde kendisine de karşı kullanılabilecek bu yeri rolini zimnen kabul etmiş olmaktadır.

Tabii bunun dışında saldırının gerekçesi olarak daha güncel iç ve dış nedenler saymak mümkündür ama bence işin özü ve vahim tarafı bu genel çerçeveye içinde yatkınlıkta.

■ Bu tür gerekçeler nelerdir?

■ Önce Libya'ya ve Kaddafi'ye ilişkin nedenlerden başlayalım. Pakistan'dan Cezayir'e tüm Ortadoğu'da kurulmak istenen Pax Amerikananın önündeki sayıca az engellerden biri Libya'dır. Libya'nın radikal islam ve sosyalist temalarla bezenmiş Arap birliği mücadelede ABD'

yi rahatsız etmektedir. "Ortadoğu sorunu"nda ABD planlarına karşı cepheye yer almış olan Kaddafi, bölgelerde yeni "Sedatlar, Mübarekler" yaratmak isteyen ABD'nin içine sindiremediği bir önderdir. Libya'nın Sovyetler Birliği, İran ve öteki radical ülkelerle yaptığı işbirliği de ABD'nin bölgeyi pasifize etme çabasıyla çelişmektedir.

Bunun dışında, yaratılan bunalımlı ve genel gerginlik ortamı Reagan'a "bir taşla birkaç kuş vurma" olanağı vermektedir. Önce, çatışma ve gerginlik içinde Reagan içinde hem bir şovenist dalgalanın yarattığı toplumsal/politik disiplini sağlamak, hem silahlanma projeleri için gerekli desteği oluşturmaktır, hem de dünyanın öteki bölgelerindeki müdahaleleri için yasal/mali ihtiyaçlarını daha kolay sağlama olağanlığını bulmayı hesaplamaktadır. Dışarıdaysa, NATO içinde, tek tek bağışıklarının Doğu Bloku ve Arap dünyası ile ilişkileri torpilletmekte, aćmazda kalan bu ülkeler üstelik, blok dayanışması gereğisiyle, Amerikan emrihvilerine uyarken, NATO içinde ABD'nin önderliği de pekişmektedir. Bu arada oylara NATO üyeleri de bulaştılarak, NATO'nun sorumluluk alanı resmen olmasa da filen Ortadoğu'yu da kapsayacak biçimde genişletilmekte, ABD'nin bu amacı emrihvilerle gerçekleştirilmeye çalışmaktadır. Arap dünyası içinde bu tür her bunalmış sözde dayanışma duyguların yaratmakta, pratikteyse yeni ayrılık tohumları ekliyor. Bu arada İsrail ve Filistin sorunu da gündemin arkasında sıralarına itilmektedir. Araplara, ayrıca, Sovyetlerle olan bağların güvenlik sağlamayacağı, şiddetten korunmanın ancak ABD'ye boyun eğmekle sağlanabileceği düşüncesi aşılanmaktadır. Sovyetler'le olan ilişkilerde de, bu tür gerginlikler yaratılarak, silahlanma girişimleri torpillemekte, Reagan da rahat nefes alarak, örneğin nükleer alanda bildiğini okuyabilmektedir. Görüldüğü gibi, Libya'ya saldırının bu tür güncel yararlar ummak da ABD açısından söz konusudur.

■ Son saldırida ABD uçaklarının İngiltere'deki üslerden kalktığı resmen açıklandı. Yine biliindiği gibi İngiltere'deki üslerle Türkiye'deki İncirlik hava üssü aynı statüde. Ak-

denizde ABD saldırının giderek yoğunlaşması sürecinde İncirlik havası üssü aynı amaçlarla kullanılabılır mı?

■ Hemen şunu belirtelim: Ortadoğu'daki son çatışmalarda İncirlik sürekli kullanılmaktadır zaten. Örneğin, Beyrut'taki çatışmalarda İncirlik'ten tıbbi malzeme taşınması ve yaralıların nakli için yararlanılmıştır.

Bir savaşta bu tür faaliyetler, savaş makinası ile savaşın yönetilmesinin top, tüfek kadar ayrılmaz bir parçasını oluşturur, dolayısıyla da "savaş" olgunsunun dışında düşünülemez. Aynı biçimde, Sırte çatışmasında arızalanan bir Amerikan helikopterinin İncirlik'e inerek onarılması da söz konusu çatışmada bu üssün kullanıldığına bir örneğidir. Nükleer silah taşıma kapasitesine sahip F-111'ler Türkiye'de yoktur, dolayısıyla da İngiltere'den getirilmişlerdir ama bunların bir ara İncirlik'te bulundurulduklarının açıklanması da gözden irak tutulmalıdır. Sonuç olarak Akdeniz ve Ortadoğu'daki çatışmalarda İncirlik kullanılmaktadır. Bir üs bu tür bir çatışma durumunda daha başka nasıl kullanılabilir ki zaten.

□ ABD Ortadoğu'da Türkiye'ye ne gibi işlevler yüklemek istiyor, ABD'nin bölgedeki saldırgan tutumu ve Türkiye ile olan sıcak ilişkileri çerçevesinde Türkiye'yi bekleyen sorular neler olabilir?

■ Türkiye'ye yeniden 1950'li yıllar yaşatılmak ve dayatılmak isteniyor. Bu rolün temel unsurları belli dir. İlk olarak, Ortadoğu'daki olası askeri operasyonlarda Türkiye'deki havaalanları, haberleşme tesisleri ve üslerin kullanılması söz konusudur. İncirlik'e demin değilim. Muş ve Erzurum'da yapılan havaalanları da bu planın bir parçasıdır. Türkiye ayrıca Acil Müdahale Birliği (çevik kuvvet) için depolama ve geçiş kolaylıklarını da sağlamaktadır. İkinci olarak, Türkiye Ortadoğu'daki Amerikancı, tutucu ülkelerle yeni işbirliklerine sürüklenecek, eski Bağdat Paktı, yeni Cento gibi oluşumlar içine çekilmek isteniyor. Üçüncü olarak da, Türkiye politik/diplomatik alanda radikal Arap ülkelerinden ve halklarından soyutlanır. Özette, Türkiye aynen 1950'lerde olduğu gibi, ABD'nin

bölgelerdeki jandarması ve bir sıçrama tahtası, "Truva atı" rolu soyundurulmak isteniyor.

Bunun yaratacağı sakıncalar da açıktır. Türkiye, uluslararası toplumda yeni bir yalnızlaşma sürecine girebilir, ulusal sorunlarında desteksiz kalır. Siyasal ve ekonomik ilişkilerin kaçınılmaz tıkanması sonucunda da ABD'ye tabii daha fazla bağımlı hale gelir, böylece birbirini besleyen gelişmelerle sarmal bir süreç ortaya çıkar. Böyle bir gelişme, kaçınılmaz olarak, içeride de çok büyük sakıncalar doğurur. Militarizmin tüm ağırlığının hissedildiği ülkemizde böyle bir dış politika ve uluslararası ortam söz konusu sorunu daha da ağırlaştırır. Demokraside geçme sürecinde yeni ek tıkanıklıklar, baskilar gündeme gelir. Kaçınılmaz askeri harcamalar ve ekonomik sıkıntılardır (ki bu hem askeri harcamalardan hem de ekonomik ilişkilerin kesilmesinden kaynaklanır) toplumsal bunalımı daha da derinleştirir, sorunları zaten çözümenin hakim güçlerin baskıya başvurması, toplumsal adaletsizliğin yaratacağı huzursuzlukları şiddeteye dayanarak önlemeye çalışması olasılıkları artar. Kısaca, ABD ile böyle bir yaklaşma, dışında macera ile Türk dış politikasının ipotek altına alınması, içeride de baskı ve militarizmin gelişmesi sonuçlarını doğurur.

□ ABD'nin Libya saldırısına karşı dünya ve Türkiye kamuoyunda değişik tepkiler ortaya çıktı. Türkiye'nin resmi açıklamasında belirgin bir açıklık yok. Ancak bu açıklamalardan saldırının dolaylı olarak onaylandığı izlenimi çıkabilir mi?

■ Aslında bana göre Türkiye'nin resmi tutum ve açıklamalarında belirgin bir açıklık var. Bir kere, Türkiye resmi açıklamasında "uluslararası terör" olgusundan söz ederek olayın çerçevesini açık bir biçimde ABD'nin çizdiği biçimde gördüğünü ortaya koymustur ki, ABD'ye sağlanabilecek en önemli siyasal-yasal-diplomatik destek budur. Önce Libya'nın, kendinden menkul Amerikan iddiaları doğrultusunda "terörle bağlantısı" kabul edilmiştir. Türkiye'nin terorden çektilerine atıfta bulunularak da, bazı terör eylemleri (Ermeni terörü gibi) nin bile bu ülkeye maledildiği izlenimi yaratılmış, Kaddafi Türk ka-

muoyuna da jurnal edilmiştir. Sonuç olarak, Türk hükümeti olayı uluslararası terör uygulayan bir ülkeye karşı ABD'nin giriştiği bir eylem olarak gördüğünü açıklamıştır.

Açıklamada daha sonrakça, "terörist ülke"ye karşı uygulanan yöntem devletler hukukuna uygun olmadığı belirtilmiştir. Böylece hukuka aykırı bir davranışa karşı yine hukuka aykırı bir misillemede bulunulduğu belirtilmiş olmaktadır. Bu durumda, bir vakia olarak ikisinden hangisine Türkiye'nin karşı olduğu sorunu ortaya çıkmıştır açıklamanın mantık örgüsüne göre. Bu nın yanıtı da açıklamalarda verilmiş ve çarpık Amerikan mantığına meşruiyet kazandıran çerçeveyen kabulünden sonra, Amerikan eylemi bir saldırının nitelendirilmemiştir. Hemen eklemek gereklidir ki, Amerikan eylemi kınanmamıştır da. Oysa, hem uluslararası terör Libya'ya maledilmiş, hem bunun bir saldırının kabul edildiği ve Türkiye tarafından kınandığı belli edilmiştir, kınanmayan Amerikan davranışıdır.

Doğru, Türkiye saldırıyı destekleyen açık bir tavır da ortaya koymamıştır İngiltere ve Kanada gibi. Açık bir destekle ürkük ve kaypık bir destek arasındaki ince farkı, ancak bizim ince ruhlu hariciyecilerimiz farkedemiyor anlaşılır.

Tabii Türk hükümetinin tavrı bir başka biçimde daha da kolay ortaya çıkarılabilir.

Başka ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de saldırımı protesto gösterileri yapılsayıdı, olağanüstü hal yasasına dayanarak göstericilerin üzerine cop ve kurşun yağdırıldı. Nitelik halkımız bunu bildiği için, olaydan infil duymuş olmasına karşın böyle bir şeye teşebbüs etmemiştir. Ne de olsa hükümetin gerçek tavını en iyi halk anlıyor. Zaten Türk hükümeti, Libya'da Kaddafi yerine bir Sedat ya da Mübarek yeglemeyeceği inandırıcı bir biçimde açıklamamaz. Son olarak, ABD Dışişleri Bakanı Schultz'un Türkiye ziyareti sonrasında Libya konusunda Devlet Başkanı'ndan "cesaret verici sözler" duymuş olduğunu açıklaması bir tesadüf veya diplomatik gaf olarak kabul edilmelidir.

□ Teşekkür ederiz Sayın Gerger.

Afiş: Hubert Hilscher Polonya / 1975

Afiş: İspanya Cumhuriyeti Propaganda Bakanlığı / 1937

Savaşa Karşı Barış Afişleri

Mehmet Ünal

Küçüküğümüzde çevremizdeki "dini bütün" akraba ve tanıdıklarımızdan, en yakınlarımızdan güvercinin "Mundar" bir hayvan olduğunu duyardık. Bu söyletililere inanmıyorum. Ancak, yaşamız ve aklımız gelişikçe, hiç de böyle olmadığını öğrenmeye başladık. Özellikle 1949 yılında barışseverlerin ilk dünya barış kongresi için Picasso'nun yaptığı afişle, güvercin artık en sevilen yaratıklar arasına giriordu. Giderek, dünya insanının sonsuz umutlarının simgesi oldu.

Yeryüzünü Reagan'ın ve benzerlerinin elinden kurtarmanın, gökyüzünü karartmama isteğinin umudu, güvercinle sembolleşen barış duyu-

larının aktarılmasıyla dile geliyor du... Ayrı dillerden insanların bir tek dille, semantik dille anlaşabilmeleri kolaylaştırıldı... Nasıl soyutlanırsa soyutlansın, güvercin çizili afişler bu anlaşmaya büyük olanaklar sağladı...

Geçmişe bakabilmesini beceribildiğimizde, barış duygularının insanlığın ana duygularından biri olduğunu saptıyoruz... En azından kızilderilerin "Barış Çubuğu" herkes anımsayabilir...

Savaş karşıtı, barış afişlerinin öyküsü, Avrupa köylü savaşlarına dek uzanıyor. O zamanlar bildiriler resimli basılarak, savaşın kötülüğü vurgulanmak istenir... Ayrıca günümüze dek de bu afiş çalışmalarını

belli bir çizigide izleyebilmek olası... Jacques Callot 1633 yılında, silgileme yöntemi ile "Les Misères et Malheures de la Guerre"yi yapmıştır. Bunu Goya'nın "Los Desastres de la Guerra"ı izledi. Arkasından Daumier'in hâlâ güncelliliğini yitirmeyen grafikleri, 60'lı yıllarda Avrupa'da başlayan "Paskalya Yürüyüşlerinin" afişleri...

Tarihte barışseverler sabırla çalısmak zorunda kalmışlardır. Pasiyatçı Barış Girişimi'nin sekreterliğini yapan yazar Carl von Ossietzky 1935 yılında nazilerin toplama kamplarındadır. Kendisine Nobel Barış Ödülü verilir. Bunun üzerine Ossietzky naziler tarafından işkence görür ve bu işkence sonucu ölü.

Hitler'in savaş kışkırtıcılığına ve askeri harcamaları artırmamasına karşı, Prag'da sürgünde yaşayan Heartfield birçok barış afişi yapar. 1935 yılında Brüksel'de toplanan dünya barışseverlerinin toplantısı için yaptığı afişte, dünyannın çevresini bir yılan sarmaktadır; bu yılanın üzerinde "Atom Savaşı" yazar. Bu soyutlamasıyla, sanki on yıl sonra Hiroshima'ya atılan atom bombasını önlemek istemektedir... Daha sonraki yıllar bu afiş, değişik amaçlar için yeniden kullanılmıştır. Kanıma göre güncelliniyi yitirmeyen sayıları afişlerden biridir.

Otuzlu yıllarda İspanya Cumhuriyet Hükümeti'nin yaptırdığı afişlerde, bomba terörünün içbüyüklüğü ile ortaya serilir. Yenilikçi yöntemlerin (fotomontaj vs. gibi) uygulandığı bu afişler, hümüristen temellerin altın bir kez daha çizmişdir.

İkinci Dünya Savaşı, tüm dünyayı istila etmek isteyen Hitler'e karşı bir savaş olarak tanımlanıyordu. Dünyayı kurtarmanın yalnızca Hitler'den kurtulmakla gerçekleştireceği düşüncesi ağırlık kazanıyordu. Bir anlamda Hitler rejimine karşı

yapılan afişler, barış afişleri olarak da yorumlanabilir... Hitler'in işgal ettiği ülkelerde bu afişlerin yaygınlaştırılması için verilen uğraşı, çoğulukla ölümle cezalandırılıyordu.. Hitler karşıtları afişleri yaşamaları pahasına yapıstırıyorlardı...

HIROŞIMA

Savaşın sona ermesi, tüm dünya tarafından bir "kurtuluş" olarak nitelendiriliyordu. Savaşın acıklı yanı Hiroshima'ya ve Nagazaki'ye atılan atom bombalarıydı. Daha sonra yapılan araştırmalarda, Japonya'nın teslim olması için, atom bombasının atılmasına gerek olmadığı saptanmıştır. ABD hükümetinin savaş sonu, Sovyetler'e karşı, öncü güç olduğunu ispatlamak için bu bombaları attığı iddia ediliyor. Bombaların atılmasından birkaç hafta önce, aralarında Albert Einstein'in da bulunduğu 67 bilim adamı, Başkan Truman'a yazdıkları mektupta, bu silahın kullanılmamasını istiyorlardı... Bombanın atılmasından sonra, artık uluslararası bir barış hareketinin kaçınılmazlığı daha da anlaşılır olmuştu... Ve 1945'ten sonra Picasso'

şen barış hareketinin sınırları, politik ayrıcalıkları aşıyordu. Barış istemi, atom tehlikesinin gölgesinde, fikir ayrılıklarının geri plana atılmasını sağladı. Barışın korunması, kaçınılmaz olarak öncül amaç olmuştu...

"Atoma Karşı Savaş"

Barış güvercini artık tüm bu umutların sembolü olmaya başlamıştı. Hattâ, burjuva partileri bile barış güvercini kendi propagandaları için kullanmaya başlamışlardır. Ancak barış güvercini, kabullendirmeye başımı Picass ile alıyordu. I. Dünya Barış Kongresi için yaptığı afişler arasında, bir afiş Luis Aragon tarafından seçilmişti. Picasso, özellikle bu "kavgacı" hayvanın barış sembolü olmasında, bu hayvana karşı olan sevgisini vurguluyordu. Yalnızca bu mu? Bu seçimi en iyi yorumlayanlar arasında Konrad Farner bulunuyordu: "Güvercin yalnızca Darwin'in 'ırkların gelişimi' için klasik bir örnek olmakla kalmıyor. Aynı zamanda doğanın ve toplumun birlikte yarattığı en güzel yaratık." Farner daha sonra Picasso'

nun bu sembolü yaratmadaki ustalığına deñir. Bugün bile Picasso'nun güvercini çekiciliğini korumaktadır... Posta pullarının üzerinde, barış bildirilerinde, afişlerinde, gömlekler üzerinde, her yerde kullanılmaktadır.

Tüm bunlar 1945'ten sonra oluşan barış girişimlerinin, hareketinin çok yönlüğünü dile getirmektedir. 1950'de yapılan Stockholm Çağrısına milyonlarca insan imza atmıştı.

1949'da yapılan 1. Dünya Barış Kongresi'nin sadece komünistler tarafından yönetildiği —düzenlendiği— söyleşisi yapılmıştı. Barışa karşı çalışmalar sürdürmektedir. Bu yılana karşı en iyi yanıtı İly Ehrenburg anılarında şöyle yazmaktadır: "Gazetelerin yazdığı gibi, bu bir komünist kongresi miydi? Benim fikrime göre, hayır! Şayet bu girişimin yönetici olarak, katılanların listesine ve başarı telgraflarına bir göz atarsak, birçok politikacının, ressamların ve yazarların komünist ideolojiye çok uzak durduklarını saptarız. Birkaç isim söylemek istiyorum: Meksika eski başkanı Cardenas, Belçika Kraliçesi Elisabeth, Heinrich Mann, Matisse, Chagall, Charlie Chaplin, Lalacrou. Ve bu kongreyi gerçekleştiren örgütlerin arasında şunları bulduk: Cenevre Saat Yapanlar Birliği, Suriye Çocukları Koruma Ligi, Tunus Küçük Esnafı Birliği, Norveç Ev Kadınları Birliği, Panama Üniversitesi, Arjantin Ressamlar Birliği ve daha birçok komünist partiyle hiçbir ilgisi olmayan kuruluşlar."

● Ölüm
Ortaçağdan başlayarak günümüzde dek yapılan afişlerde iskelet veya kurukafa, ölüm sembolüdür. Savaşın ya da başka bir tehlikenin işaretini olarak belleklere yerleşmiştir. 19. yüzyılda iskelet, savaşın tehlikesine işaret ederken, bulunduğumuz yüzünden çok sıkça kafatası kullanılmaktadır. Gerçek cesetler afişlere çok yansımamıştır. Sanınız, böylesine korkunç bir sembol, savunmaya geçiş de psikolojik olarak beraberinde getirmektedir. Bu savunmaya geçiş, gerçek olanlardan çok, sunulmuş biçiminde aranmalıdır.

● Enkaz - Harabelikler
Bu sembol de, savaşa karşı yapılan afişlerde sık sık kullanılmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nda, yüzlerce kentin bombalanarak, yerle bir edilmesi belleklere kalmıştır. Savaş sonrası bu motifin kullanılarak yapıldığı afişler bir anımsatma görevini üstlenmiştir. Ancak, atom bombasından sonra, bunun etkisi çok azalmıştır. Şu an kullanılmayan semboller arasındadır.

● Atom Mantarı
Atom savaşının tehlikesini vurgulayabilmek için, Hiroshima'ya atı-

lan atom bombasının çıktıığı, mantar biçimindeki duman, bu bombanın verdiği zararları gösterebilme için afişlerde kullanılmaya başlanmıştır. Etki düzeyi ne kadar? Bilenemiyor. Çünkü insanlık bu tehlikeyi kafasında canlandırımyor. Daha sonra bu atom mantarının üzerine, kurukafa konularak, mesajının artırılmak istendiğinde rastlıyoruz.

• Silah ve Silahlanması

Afişlerde bu iki sembolün sık sık kullanıldığına rastlıyoruz. Örneğin; tankların yerine traktör monte edilerek, silah üretimine karşı, üretme dönük hangi karşı önerilerin olduğuna dikkat çekiliyor.

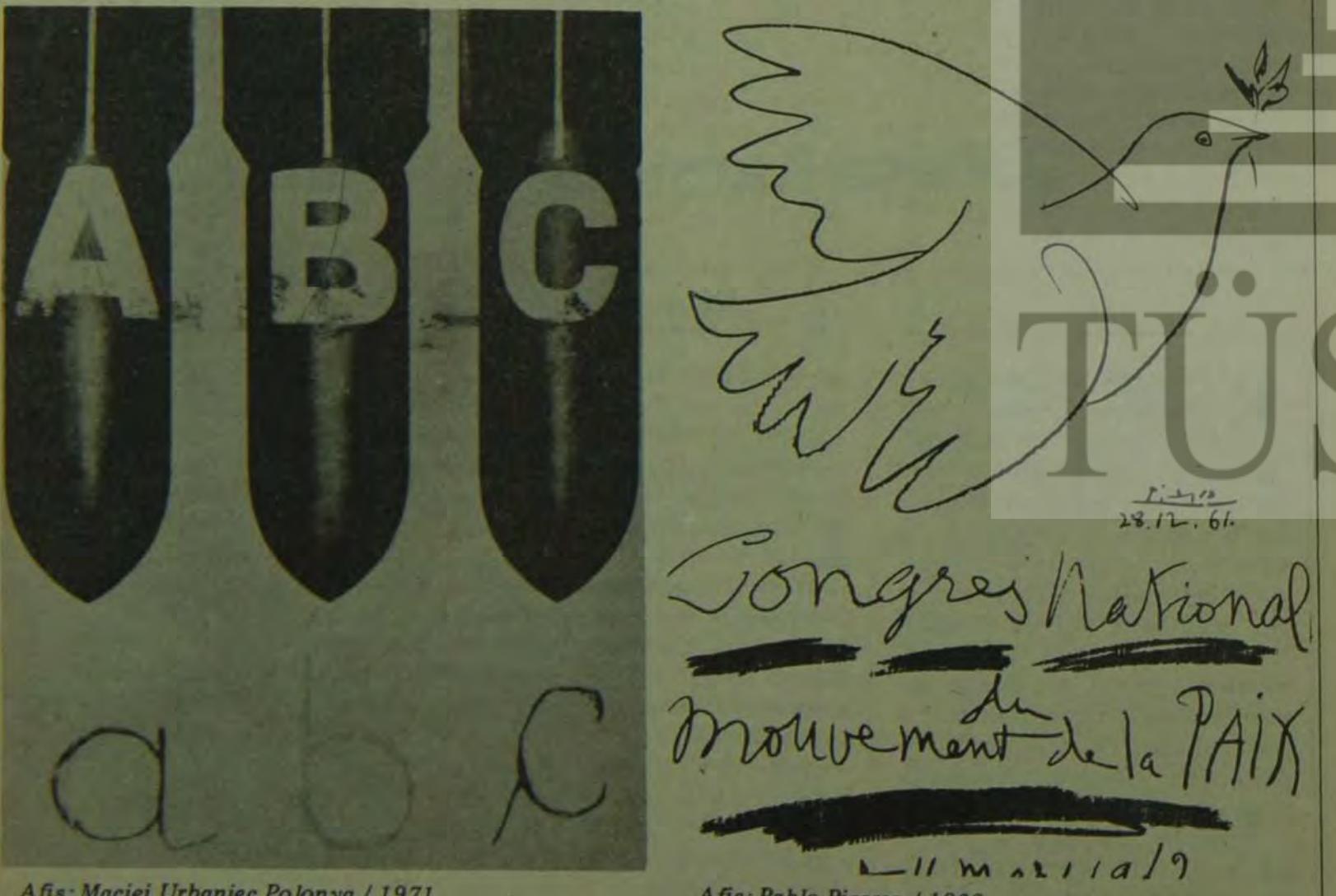
Semboller çoğaltılabılır ama ana hatlarıyla kullanılanlar bu kadar. İncil'den alınan bazı sembollerin, günümüz barış hareketi ile özümlenebileceğini savunan sanatçılara yarptlarına da rastlamak olası.

Afişlerde kullanılan bir başka yöntem de, karşı görünün yayınladığı afişlerin ters yüz edilerek, yanı kendi amaçlarına, istemlerine hizmet etmemi amaçlı olarak kullanıldıklarına rastlıyoruz. Bunlardan en ünlüsü, ABD Hükümetinin "I want you for US Army" adlı afişinin 1960'larda öğrenci hareketlerine, Vietnam savaşına karşı koymak için, aynı afişin üzerinde bir iskelet yerleştirilerek, aynı belgi ile kullanılan afiştir.

Zaman zaman bazı duraksamalarla rastlanılsa bile, barış hareketiyle orantılı olarak, barış afişleri de gerekli gelişmeyi göstermektedir.

F.Almanya'da "Krefeld Çağrısı"nın üç milyondan fazla insan imzalandı. Bu girişim her yıl barış afişleri yarışması düzenlendi. Birçok sanatçıyı "Sanatçılar Barış İçin" belgesi altında toplayabildi. Bu örnek diğer birçok meslek dallarına yayilarak, geniş anlamda bir barış hareketi oluştu. 1982 yılında ses ve müzik sanatçlarının Bochum'da yaptıkları konserde, Harry Belafonte şunları söyledi: Bizler tüm gücümüzü, tüm sanatsal özverimizi toplumumuzu —hangi biçimde yönetilirse yönetilsin— değiştirmek için kullanmalıyız. Ölüm yerine yaşam için harekete geçmeliyiz."

Bu anlamda, daha nice afişlerin yapılacağına ve türkülerin bestelenmeyeceğine umut artıyor...

Afiş: Maciej Urbaniec Polonya / 1971

Afiş: Pablo Picasso / 1962

Katılımsız Demokrasi Sosyalizmsız Siyaset

Gencay Gürsoy

Eyleme dönüşmeyen düşünce kendini yeniden üretemez. Önce düşünür, tasarılar, planlar, sonra harekete geçeriz. Hareket, düşünce ve tasarılarımızın, sadece gerçekleştirebilirliğini sınınamazızın değil, bu zihinsel üretimimizi sürdürmemizin de vazgeçilmez koşuludur.

Pratikte yaşanmayan siyasal düşünce de uzun süre canlığını koruyamaz. Dört yılda bir oy kuşlamaktan ibaret bir siyasal eylemin yaratmasını beklediğimiz "katılım" duygusu, yüzbinlerce ortağı olan "halka açık" bir şirkette, bin liralık hisse seneti sahiplerinin, yılda bir kez düzenlenen çaylı pastalı genel kurul toplantılarında, şirket yöneti-

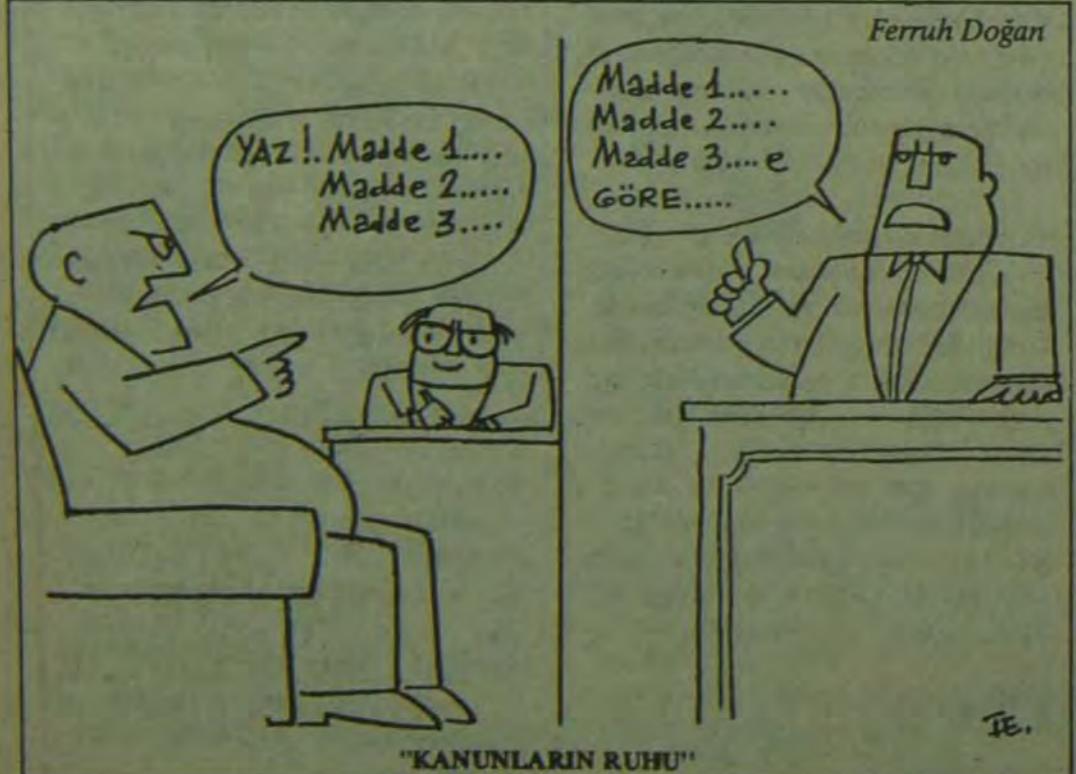
miyle ilgili olarak edindikleri katılım duygusundan daha anlamlı değildir. Sıradan seçmen, oylarıyla iktidarı değiştirebileceği gerçekini yaşarken bile, sahici bir siyasal eylemde bulunduğu bilincini taşımaz. Çünkü katıldığı eylem, yaşamın düzenlenmesi konusunda özgür siyasal bir seçimde bulunduğu duygusundan çok, ulusal bir görev yaptığı duygusunu uyandırır.

1980'den bu yana toplum olarak siyasal alanda erken bir emeklilik sürecine doğru sürüklendiğimizi biliyoruz. Daha önce siyasal partilerin ocaq-bucak düzeyinde örgütlenmelerinin yasaklanmasıyla başlayan, kitleleri siyaset dışına itme uygula-

KORKU TOHUMLARI

Bu geniş programın uygulayıcıları, siyasal sınırlamaları, 1980 öncesi "anarşî ve terör" ortamına dönüsü engellemek adına gerçekleştirilenlerini yineleyip dururken, sıradan yurttaşın kafasında siyasetle "anarşî ve terör" arasında bir özgürlük fikrinin doğmasına çalışırlar: "Siyaset tehlikeli". Öğrenciler, memurlar, işçiler siyasetle uğraşamaz. Sendika, dernek, federasyon, birlik gibi kuruluşlar tekin değildir. Grev, yürüyüş, gösteri suçtur. İşçi sendikalarına siyaset bulaşması çok tehliklidir. Siyasal parti yöneticilerinin işçi sendikalarının eylemlerine katılması suçtur vb." yarı tehdit yarı nasihat biçimindeki bu mesajları iletirken, azımsanmayacak bir ustalıkla, çağdaş reklam anlayışının görsel çağrışım unsurlarından da yararlanıyor. "Anarşî", "terör", "silahlı eylem", "ölü olarak ele geçirilen eşkiye" görüntüleriyle, kitap, daktilo, "yasaklısol yayın", teksir makinası, broşür görüntüleri, yan yana ve iç içe sunuluyor. Böylece siyasal eylem bir yana, düşsünlüğe, okumaya, tartışmaya, yazmaya karşı bile, bilinçli bir çekingenliğin ve korkunun tohumları atılmış oluyor.

Buna karşılık siyasetle uğraşma hakkına sahip yurttaş tipi, doğru-

ması, tüm özerk kamu kurumlarının, TRT ve üniversitelerin "devlet dairesi" haline dönüştürülmeleriyle sürdürülüyor, sendikaların, derneklerin, meslek kuruluşlarının çağdaş Batı demokrasilerindeki işlevleri silem yok ediliyor, yargı yoluna başvurmadan 1402 sayılı Sıkıyönetim yasasının sağladığı olanaklardan yararlanarak, eğitim kurumları başta olmak üzere, tüm kamu kurumlarındaki demokrat ve sol unsurlar elden geldiğince temizleniyor, bunların kamu hizmetinde çalışmaları sıkıyönetim kalktıktan sonra da devam etmek üzere, ömrü boyu yasaklanıyor, sağlam belli bir kesimi köprübaşılarına yerleştiriliyor ve program 1982 Anayasası ve diğer yasa değişiklikleriyle noktalıyor. Kitlelerden soyutlanan siyaset, çok bilinçli bir şekilde, sadece milletvekillerinin ve siyasal parti üyelerinin uğraşmasına izin verilen bir tür "profesyonel" meslek haline getirilmek isteniyor.

dan doğruya siyasetle uğraşan ve ortalama insanın, davranış tarzi, kişilik kıyafeti, beğenileri ve ilgileriyle yabancılık çekmediği, sadece siyasetin türlü cilvelerinden etkilenmeyecek derecede varlıklı olmalarıyla kendisinden ayırdığı kişilerdir. Buralar, "kırk gün kırk gece"luğun yapıp milyonlar harcadıklarını, oğullarının spor arabalarla, eşlerinin kürklere mücevherlere düşkünlüklerini gizlemeye gerek duymazlar. Çünkü zenginlik, eşitsizlik duygusundan kaynaklanan tepkilere yol açmakla birlikte, bir güç simgesi olarak etkileyici ve siyaset yapmanın ön koşulu gibi algılandığı için, ortalama insanın siyasete önemmesini engelleyici bir ayrıcalıktır. Sonradan görme siyasetlerin, teşhirciliğe varan gösteriş merakları her zaman masum bir ilkellik örneği değildir. Uzmanlar, böyle tabloları, zenginlik, siyaset ve güç arasında ortak bir çağrışım bağı kurmak için özellikle sergilerler. Bu arada, sosyal demokrat çerçevesinin dışında kalan sol, ancak iştan atılmayı, tutuklanmayı, hapis yatmayı, işkenceyi ve ölümü göze alan birtakım serdeneğetilerin yaşama alanı olarak gösterilir. Değişik yöntemler kullanarak zihinlerde çizilen "solcu" portresi, sıradan insanın kendisiyle hiçbir yakınlık kuramayacağı, anlaşılmaz kuşkulu amaçlar peşinde koşan, işine gücüne bakacağının durmadan "bela arayan" serivencileri çağrıtırır.

"KUTSAL PIYASA" YA ÖDENEN BEDEL

Ekonominin arkasında bilinen "kutsal piyasa"nın yer aldığı bu oyun, 12 Eylül 1980'den bu yana başarıyla sahnenelenirken, son bir yıl içinde işler biraz değişti. 12 Eylül rejiminin koyduğu yasal ve psikolojik barajlar yavaş yavaş yıpramaya, aydınlar arasında irili ufaklı bazı tepki odakları oluşmaya başladı. Demokratik talepler doğrultusunda, sağlam bir kesimiyle solun bir kesimi arasında belirli alanlarda köprüler kuruldu. 1982 Anayasasının dar siyasal çerçevesi, açık ve dolaylı tehditlere, kefalet bağlarına karşı genişletilmeye çalışılıyor. Anayasının geçici maddeleri ile eski parti liderlerine konulan siyaset yasağı silemiz hale geldi. Devlet Başkanının ve Anayasının

hal oyuna sunulma biçimini açıkça sorgulanmaya başlandı. Öte yandan sosyal demokrat birikimin, partisine sürecinde gösterdiği azımsanmayacak başarı, gazetelerin yaptığı kamuoyu yoklamaları, bazı yerel seçim bölgelerinden alınan şaşkıncı sonuçlar, bütün bu sistematik çabalarla karşın sol potansiyelin büsbütün sindirimmediğini gösteriyor.

Kuşkusuz bu değişiklikler, toplumun kendisi için hazırlanan sınırlı demokrasi programını reddettiğini kanıtlıyor. Yalnız, olup bitenlere soğukkanlılıkla baktığımız zaman, demokrasi adına çok ağır bedeller ödendiğini, çok önemli kayıplar verdiğini görmemek mümkün değildir. Toplumumuz kaybedilen demokrasi mevzilerinin gerisinde, zorunlu bir ulaşma içinde sessizce beklemektedir. Bu ulaşmanın ana eksenisi ise siyasi pratığın gündemden çıkarılmasıdır.

İşçi sınıfı içinde, sendikal mücadelenin yetişmiş insangücü öylesine törpülenmiştir ki, günün birinde yasal güçlükler aşılsa ve örgütlenme engelleri kaldırılsa bile, yeniden toparlanmanın üstesinden gelebilecek kadrolar kolay bulunamayacaktır. İşverene sağlanan yeni baskı araçları geri alınsa bile, en hafifinden "siyasi sakıncı" damgasını yiyerek işsiz kalan eski işyeri temsilcileri ortakta dolaşırken, yenileri kolay yetişmeyecek, yaratılan güvensizlik ortamı kolay değiştirilemeyecektir. Örgütlenme, biçimden yondon gerçekleştirile bile siyasi pratikten koparılmış sendikacılık, ister istemez Türk-İş modelini yeniden uretecek.

Bazı eski demokrat öğretim üyelerinin içine sindirememesine karşın, YÖK uygulaması, ufak tefek ödünlere vererek üniversite ve yüksek okullar içinde ulaşma sağlamıştır. Üniversite öğretim üyelerinin, kendilerine belli oranda yönetimde katılma olanağı veren eski "Fakülte Kurulları"nın hasretini çektilerini hiç sanmıyorum. Disiplin Yönetmeliğinin akıl almaz maddelerine, "Dekan - Rector - Doçent" hiyerarşisine iyi kötü alışmıştır. Akademik yaşam "özerlik" olmadan da pekala sürdürilebilmektedir. Öğrenci çoğunluğunu ise, "özerlik", "yönetime katılma", "demokratik üniversite" vb. kavramlarının tartışıldığı dönemleri hiç yaşamamış kuşaklar

oluşturmaktadır. Ağır ders yükü, ve zor yaşam koşulları altında, piyasa ekonomisinin ideolojisini ve kültürü soluyarak yetişen yeni gençliğin, panelleri, açık oturumları, şenlikleri inatla izleyen, okur yazar birkaç bin kişi dışında kalan bölümünü, herhalde politik bilgi ve bilinç eksikliklerinden dolayı fazla skıntı duymaktadır.

SOSYAL PRATİĞİN ZORUNLULUĞU

Aydın kamuoyu içinde, bu saatten sonra, bireyciliğin ve liberalizmin değerlerini keşfe çıkışma eğilimlerinin yükselmesi, "solculuk yüzünden gençliği yaşamadım" türü bir szadan edebiyatının itibar görmeye başlaması rastlandı değil.

Demokraside katılımı, siyasette sosyalizmi dışında bırakan zorunlu ulaşma dönemi şimdiden meyvalarını vermeye başladı.

Bu dönem uzamamalıdır. Çünkü toplumumuz, sınırlanmış demokrasi ulaşmasını özgür iradesiyle seçmemiştir. Demokrasının gelişip serpilmesini ve on yıldır bir keşintiye uğramamasını isteyenler, siyaseti bütün boyutlarıyla ve hızla toplumsal pratığa sokmak zorundalar. Bu, hiç kuşkusuz başta sosyalistler ve sosyal demokratlar olmak üzere, demokrasiden yana bütün siyasi güçlerin ortak görevidir. Ama görünen odur ki, Türkiye'de demokrasinin önündeki engellerin kaldırılması işi, güçlü bir sosyal demokrat iktidar dönemini bekleyecektir. Sosyalistler, sosyal demokratların bu görevi yerine getirebilmeleri için elinden geleni elbet esirgemeyeceklerdir. Ama bunu yaparken, kimse onlardan kimliklerini saklamalarını, sosyalist muhalefetten vazgeçmelerini ve siyasi pratige el atmamalarını talep edemez.

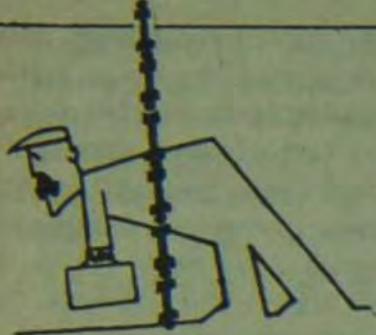

Mustafa Sönmez

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE BUNALIM

Genişletilmiş
İkinci Baskı

12 Eylül ve Sonrasının
Ekonomi Politikası

Batı Avrupa'da Yeni Bir Azılık: Türkiyeli Göçmenler

S. Ali Gitmez

1960 başlarında ve hızlı bir tırmanma ile gelişen Batı Avrupa'ya Türkiye'den işgücü akımı, bugün artık durulmuş görünüyor. Birçok azgelişmiş ülkenin işçi gibi, Türk emeği de Batı Avrupa'nın hızlı büyümeye gereken katkıyı verdi, vermektedir. Kendinden bir-

çok şey yitirerek, yüzbinlerin gençliğini tüketerek, olmadık zorluklara katlanarak. Bir yandan da çok şey aldı, çok şey buldu bu deneyimden: Ülkesinde bulamadığı iş, yaşamında hiç görmediği, düşleyemediği ölçüde para, düzen ve güvence buldu. Yaşamında belki ilk kez insanlığını

"Göçmen Düğünü"

yaşadı, emeğin değerini gördü, geleceğini planlayabildi. Binbir zorluklarla, olmadık güçlüklerle yaşadı bunu. Ama yine de beklediğinin fazlasını umduğunun üstünde gerçeklestirebildi Türk Vatandaşı. Ve uzun yıllar geçti; yeni bekleneler oluştu, yeni düzenlemeler yapıldı, yeni dünyalar kuruldu.

Gidenlerin çoğu döndü, önemli bir çoğunluk da donecek gelecekte. Ama iz bırakmadan, unutularak değil. Bir bölümü, bunların çocuklar, Batı'dan kopamayacak hemen; kopmak da olanaksız olacak. O zaman da, bu Türkiye kökenlerin yeni bir azılık toplum oluşturmalari kaçınılmazlaşacak. İşte şimdilerde o günler yaşanıyor: Geçici amaçlı, geçici planla Batı'ya göçedenlerin bir bölümü, bu geçicilikten kurtulma çabası, uyumu içinde. Artık "kalıcı" bir azılık olarak yerleşmeye, tutunmaya, kök salmaya başladı Türklerin bir bölümü. Ve de yeni bir azılık toplum, "Göçmen Türkler" olmakta Batı Avrupa'da. Orada kalacak, yerleşecek ve kök salacak.

Böylece, Türk dışgögünün kalıcı, sürekli bir izi bulunacak Batı Avrupa'da. Bilim ve Sanat'ın bu sayısı, bu "kalıcı" topluma yöneltiyor ilgileri, dikkatleri. Bundan sonra bu kalıcı toplum hep gündemde kalacak

çünkü. Avrupa'nın da, Türkiye'nin de gündeminde. En çok da, "dönmeyecek" yurtdışındaki işçilerin, çocukların gündeminde.

GEÇİCİ "KONUK" LUKTAN KALICI "GÖÇMEN" LİĞE

Yüzyıllar boyu tarıma, toprağa bağlı Anadolu insanı, 1950'lere kırınca kente; daha bu çalkantı durulmadan da, 1960'larda sınırlarote sine göcetti. Sınırlarotesi göç, Türk toplumunun geçmişinde görülmüş en büyük boyutta, en özgün bir "olay". 1974 yılına dek, bir milyon varan Türk işçi Batı Avrupa'nın işgücü pazarına çekildi. 1975'de, Batı Avrupa'da bir milyon üç yüz bin dolayında Türk vardı.

Dışgögün durdurulduğu 1974'den sonra ise, Türkiye için dışgögün yönü, biçim, niteliği değişti: Onbinler geriye döndü ama daha fazla sayıda işçi eşi, işçi çocuğu, "ailelerin birleştirilmesi" yoluyla Batı'ya gitti. Bir de, yurtdışında doğan, orada yetişen yeni bir kuşak katıldı buna. Ve dönüşlere karşın, yurtdışındaki nüfus giderek büydü: Batı Almanya'daki Türk sayısı 1975'te 1.027.800 iken, bu sayı 1980'e dek yüzde 42.3 artarak 1.462.400'e yükseldi. Bu dönemde 16 yaşın altında çocuklarındaki artış ise, yüzde 130 idi. Buna göre artışın çok büyük bölümü, çocuk sayısındaki artıştan.

Onbinler, yüzbinler dönmekte geriye; ama yine de yurtdışındaki Türk sayısı azalmamakta, tersine, artmaktadır. Dışgög olgunu, nitelik değiştirmekte böylece. Üzerine eğlenecek konu, dışgög olmaktan çok, yurtdışındaki Türk kesiminin konum değiştirmesi, amaç değiştirmesi, nitelik değiştirmesi olmaktadır. Dışgög yoluyla kökünden sökülenlerden bir bölümü, hiç değilse bir bölümünün çocuklar, bu kez göç eden ülkede kök salmaya yüz tutmaktadır, yurtdışında sürekli bir Türk azılığı doğmaktadır, yeni bir göçmen kitlesi olmaktadır.

Dışgög "geçici" amaçlı idi; gidenler en kısa sürede geri dönmek üzere gitmişlerdi. Ama gerçekleşince, yeterli para biriktirilince dönülecekti. Çok da döndü, bir bölümü de dönmekte daha. Ama dönmeyenler, dönenmeyenler var; dönenlerin çocuklar, torunları var ge-

ride. Çoklu hiç dönmeyecek, dönenmeyecek. Hep geçici, hep bavulu kapı ardında hazır yaşayacak. Yıllarca. Ama yine de dönmeyecek. Bir bölümü de Türkiye'yi hiç bilmemiş, hiç yaşamamış olanlar. Onlar da dönme gereği duymayacak. Ve yıllarca toplumun kıyısında "geçici" bir süre için yaşayan yüzbinler, yavaş yavaş "kalıcı" duruma gelecek, yerleşecek; yeni bir yurtta, yeni bir kimlikle yaşayacak.

Yeni bir Türk toplumu oluşturma yurtdışında. Çoklu genç, çoğu bir gün doneceği düşünerek orada kök salacak Türkisi insanın oluşturacağı yeni, özgün bir toplum. Ne Türk, ne Avrupalı; yepyeni bir toplum.

Yeni yeni "geçicilik"ten "kalıcılık"a adım atan bu yeni, özgün toplumun oluşmasındaki maddi temel nedir; ona göz atmak gereklidir. Onbinler geriye döndü ama daha fazla sayıda işçi eşi, işçi çocuğu, "ailelerin birleştirilmesi" yoluyla Batı'ya gitti. Bir de, yurtdışında doğan, orada yetişen yeni bir kuşak katıldı buna. Ve dönüşlere karşın, yurtdışındaki nüfus giderek büyündür: Batı Almanya'daki Türk sayısı 1975'te 1.027.800 iken, bu sayı 1980'e dek yüzde 42.3 artarak 1.462.400'e yükseldi. Bu dönemde 16 yaşın altında çocuklarındaki artış ise, yüzde 130 idi. Buna göre artışın çok büyük bölümü, çocuk sayısındaki artıştan.

"Yabancı İşçiler": Kiri, pisliği temizlemek de onlara düşüyor.

Ama, hem özgün kaynağından, hem de içinde yaşadığı toplumun kültürel yapısından farklı bir kültürel yapı bu. "Geçicilikten kalıcılığa" adım atan bu yeni, bu özgün azılık topluma, bu çerçeveden bakılacak.

I. EKONOMİK TEMEL: Yabancı İşçi Olarak "Konuk" İşçi

Gelişmiş ekonomilerin azgelişmişlerden işgücü almalarındaki ana neden, bu ekonomilerin gerek duyduğu ucuz, risksiz ve yönetimi kolay olan bir emekçi kitleyi el altında bulundurmaktır. Ekonomi için gerekli, işverence istendiğinde hazır bulunan bu yedek işgücü ordusunun varlığı, zaten kapitalist düzenin işlenmesinde öneksidir.

Öte yandan, dışarıdan getirilen bu "yabancı" işgücü, belirli işyerlerinde ve belirli işlerde çalıştırılmak üzere alınır. Alıcı ekonomilerin yurtdışından işçi alımının en belirgin özelliği, göçmen işçiye ayrılmış işlerin, alıcı ülkenin belli sektörlerinin belirli işlerindeki tabanı oluşturan, düşük statülü işler olması.

Bu, yurtdışından işçi alınının en belirgin özelliği. Göçmen işçinin alıcı ülke işgücü pazarındaki konumu, onun tüm yurtdışı yaşamının

(isi, ücreti, statüsü, güvencesi, toplumsal değeri, vb.) belirleyicisi. Büylesi bir konum belirlemenin daha somut, daha işler amacı, göçmen işçinin yerini ekonomik ve siyasal açıdan açılığa kavuşturmak. Bu yerin belirlenmesi, özellikle, göçmen işçi ile yerli emekçi arasındaki iç bölünmenin kaynağının da saptanması demektir.

"İkili İşgücü Pazarı" ve Yabancı İşçi

Kapitalizmin ileri aşamasında, ekonomik kuruluşların belirgin iki kanat oluşturacak biçimde farklılaşıkları görülür (Averitt, 1968; Galbraith, 1971). İki kesimdeki işletmeler, üretim ilişkilerinin iç dizeni ve uzun dönemli amaçları bakımından birbirinden farklı özellikler gösterirler. İki kesimin kendilerine uygun yapıda işgücü pazarları vardır: Birincil ve ikincil işgücü pazarları (Gordon, 1972; Piore, 1975; Edwards, 1975).

Birincil işgücü pazarı, büyük çaplı devlet kuruluşları ile tekeli büyük (oligopolist) sektörlerde çalışan işçileri kapsar. İşçinin hakları, ücret artışları ve özgür işçi hakları, "yansız" bürokrasi tarafından sağlanır. İşler de, her işçinin gelişmesi ve yükselmesine elverişli biçimde dü-

zenlenir. Bu kesimdeki işler çağdaş, doyurucu ve istenir türdendir.

İkincil işgücü pazarı, geleneksel ekonomik kesimde, yarışma koşulları içinde üretim yapan işçilerin de çalışan işçileri kapsar. Bu kesimde, çalışma koşulları ve ücretler, kârın en yüksek düzeyde yapılması amacıyla göre, elverişsiz olarak düzenlenir. İşte baskı vardır, işin doyurulugu ve çalışılanı geliştirecek olanakları yoktur. Ekonominin çevre kesimi olarak bu kesim, (a) nitelik gereği az olan ya da hiç olmayan işleri kapsadığı; (b) ücret merdiveninin alt basamağını içerdiği; (c) yükselme olanakları vermediği; (d) giriş-çıkışları yüksek işleri kapsadığı için, daha çok yabancı işçiye uygun düşen kesimdir. Yasal yönünden de zayıf bir konumda olan yabancı işçi, kabullenici, düşük bekentili olduğundan, daha çok da aynı kesimdeki yerli işgücünü baskı altında tutmaya yardımcı olduğundan, geleneksel üretim kesimlerinde istenir türden işcidir (Portes, 1981).

Öte yandan, ev ve temizlik, otel lokanta, eğlence yerleri gibi hizmet işçilerinde çalışanlar da genellikle yabancı işçilerdir. Geleneksel olarak ve her ülkede bu böyle olmuştur. Bu kesimde yabancılardan azalmaya da yokluğu, bu hizmetlerin çok-

mesine yolaçabilecek sonuçlar getirir. Bundan, yabancı işçi alanında güçlüler çıkarılmasına direnen iş alanlarından birisi, bu kesimdir. Bu kesimin yaşaması geniş ölçüde yabancı kaynaklara bağlı olduğundan, bu direnmeleri de haklı görmek gereklidir.

Anılan bu işçileri, varolan işçi koşullarının en tabanında, en olumsuz durumda oldukları gibi, bu işçilerin de en taban, en olumsuz işlerinde "konuk" işçilerin çalıştırılması doğal. Yabancı işçi, en kötü koşullara razı ve hazır olduğu, yasal güvencesi olmadığından, büt istenmez, tehlikeli, pis, ağır işler, tam da "yabancı"ya göre. Çünkü yabancı işçi, toplumun "en alttaki" kesimi, en güvencesiz kesimi. Bunun açık nedeni, salt ekonomik bir değişim olayı gibi gösterilen emeğin ücret karşılığında satın alınmasında, üstü örtülü siyasal düzenlemelerin varlığıdır. Alici ülke, göçmen işçilere siyasal haklar (vatanşılık) vermeme, vatandaşlık hakkı olmayanları geri gönderme baskısı altında tutmak, ülkeye girişlerine bir ölçüde göz yumduğu "kaçak" işçilere (kaçak çalışıkları biliindiği halde) yasal çalışma izni vermeme gibi yollarla, göçmen işçi sürekli gözetimde tutarak, ücret ve hak isteklerini önlemekte. Sayıları onbinleri bulan kaçak işçilerle, tümü yabancı işçilerden oluşan işçilerde çalışan işçilerin çalışma koşullarının ağırlığı da bundan.

Özetlenirse, belli işçileri ve bu işçilerindeki belli işler, yalnızca yabancı işçilerce yapılmalıdır. Bu da, en kötü koşullu, en istenmez, en ucuz işlerin yabancı işçilerce yapılması demektir. Yabancı işçinin konumunu, durumunu, geriliğini belirleyen birinci koşul bu. İkincisi, yabancı işçi, işinde gelişme ya da iş koşullarında iyileşme beklememektir. Bundan da, benzeri işi yıllarca yapabilmekte, işin geliştirici yanına önem vermemekte. Oysa, yerli işçi, özellikle genç işçi, belli bir gelişme, iyileşme ummakağından. Üçüncü, yasal direnme hakkı, siyasal baskı gücü ve güvencesi olmayan yabancı işçinin yönetimi pek sorun yaratmaz. Yabancı işçinin işçi sendikalarına korunamaması da buna eklemlerse, desteksiz ve güvensiz işçinin, işveren için sorun yaratacak olanaklardan uzak olduğu görüllür.

II. TOPLUMSAL TEMEL:

"Geçicilik" İdeolojisi

Yurtdışındaki "konuk" ve "geçici" statüdeki işçinin yaşam biçimini ile toplumsal konumunu belirleyen, işte bu ekonomik koşullardır. İçinde yaşanan toplumsal çevre ile bireyin gelişme öngörüsü, bu "olumsuzluklar"la belirlenmekte, çerçevelenmekte. Yabancı işçiye yönelik ayrımcılık, baskıcı, dışlayıcı tutumlarla uygulamalar da yine bu ekonomi politik öneşşulların sonucu. Bundan da, bu koşullar altında "getollaşma", toplumun kıyıcılarında ve çok kötü koşullarda yaşama, bir anlamda kozasına çekilmeye, bu duruma kaçınılmaz bir son.

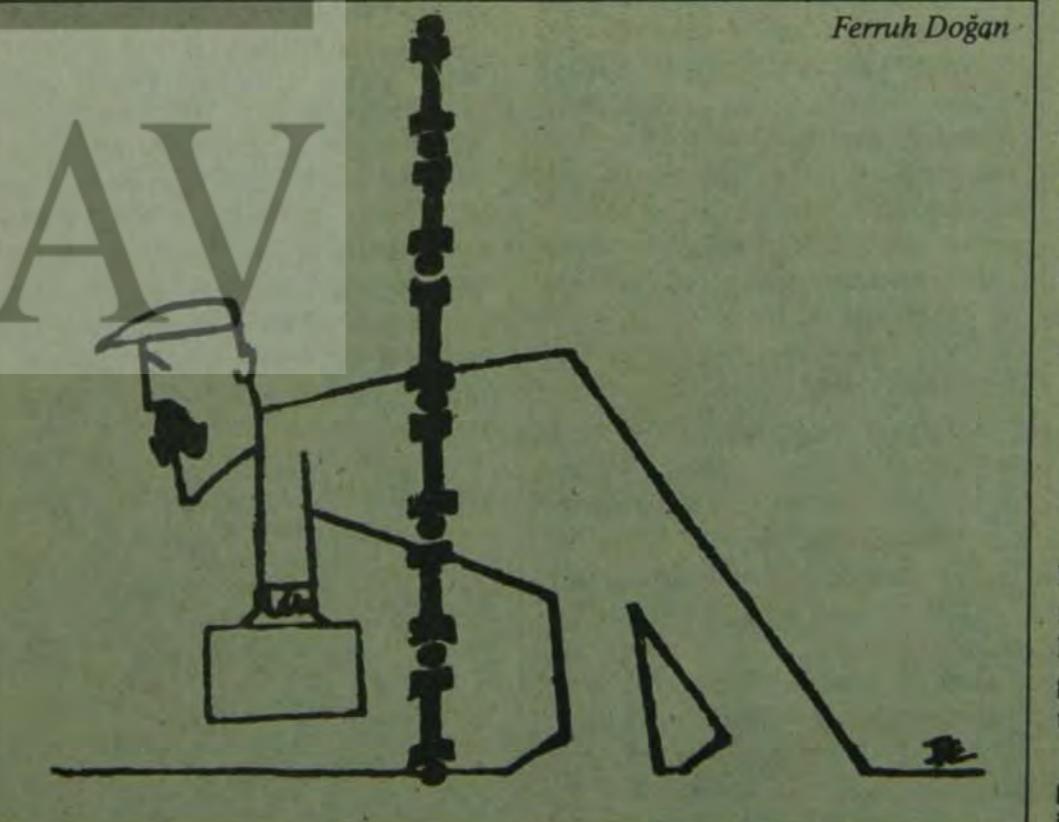
Yabancı işçinin gelişmiş sanayi ülkelerince istenilen en başta gelen nedenlerinden birisi, geçiciliği. İşçilerin bu geçici özellikleri, onlara başka bir işlev vermektedir, başka bir değer yüklemektedir.

Geçici işçi, işin toplumsal değeri ile ilgili değil, statü için işini seçmektedir. İş toplumsal yaşamından kopuktur, aralarında büyük bir duvar vardır. İş, araçtır; para için, gelim için, biriktirmek için yapılmak gerekmek. İşleme özgüleşmesi gerekmek geçici işçinin. Geliri, başka bir toplumsal ortamda, göçmen işçinin gerçek toplumsal işlevini gördüğü ortamda kullanılacaktır. Bu nedenle de, göçmen işçinin toplumsal işlevi

ve kendi değerlendirmesiyle, gelir amacını gerçekleştiren iş'i arasında bir bağlantı yoktur. "...Orada o iş yapıyorum, ama evimde kral benim.", ya da "...Eğer öyle bir iş yapacağım, onu burada, kendi çevremde yapmak yerine, orada yapmayı yeğlerim" biçimindeki işçi anlatımları da, bu farkı, bağlantılısızlığı vurgular. Dönüş işçiinin, "...burada olsam, oradaki işin on kat iyisini bile yapmadım. Orada Almanlar yapmaz zaten; ancak bir saat dayanır, sonra bir daha görünmezler. Biz alırmayız; nılsa, kimse bana 'nasıl bir iş yapısın?' demez orada. Herkes benim gibi; alırmıyor insan işin pisliğine. Ama orada; burada değil..." biçimindeki açık yürekliliği de aynı durumu yansıtmaktadır.

Yurtdışındaki çalışma, salt para içindir. Yaşamak için değil. O yüzden de, yaşam koşulları olabilecek en düşük düzeyde kalmak zorunda. "Oraya üç kuruş biriktirmeye gidiyorsun, kazandığını yemeye değil. Herkes kendi memlekette yer parasını." der çoğu. Gettolarda ve olmadık yoksul koşullarda yaşanması, konut bulunamaması yanında, olabilecek en ucuz biçimde yaşam sürdürmenin göstergesi. Göçmen çoğunluğunun kırsal yörenlerden, geri koşullardan gelmiş olması ise, bu yaşamı da daha fazla kılmaktır. Üstelik, kırsal kökenli işçi için alici ülkedeki iş koşulları, hiç de en kötü

Ferruh Doğan

koşul sayılmaz.

Yabancı işçinin işiyle toplumsal işlevi arasındaki kopukluğunu ayrıca yabancılardan önemli bir bölgünün yoksul kır kökenli işçileri, iki sonucu kendiliğinden getirir. İlk, bu işçilerin her türlü iş kabul etmemeleri, bu işleri uzun süre yapabilecekleri, istenmez işleri yapmaya hazır bir kitlenin oluşması. Alici ülkenin, işverenin işine gelen, yabancı işçiye değer yere koyan, bu özelliği. İkinci, toplumun yerli kesimlerinden yalıtılmış olarak yurtdışında yaşayan geçici göçmen işçi, bu yaşamını 'yaşanmışlık'tan saymamakta, koşullarını düzeltmeye topluma katılma çabası göstermemekte. Olumsuz yaşama koşulları ve topluma alırmazlık, yerli toplum kesimlerini daha bir önyargıya itmekte, ayrımcılık nedenleri çoğalmakta, topluma kabul edilmemeye gerekliliğe hazırlanmaktadır. Kısıtlı döngü de böylece tamamlanmaktadır: Kötü iş koşulları, kötü yaşam koşulları, istenmez duruma gelme, kendini geliştirememek, vb...

Yabancı 'konuk' işçinin bu koşullarda kalması ise, alici ekonomilerce istenilen bir durum. Başka türlü, istenmez işleri yapacak işgücü bulma güçlüğü doğar. Bu yüzden de, yabancı işçilerin 'geçici' olarak (anılan koşullara razı olarak) kalmaları alici ekonomilere istenir. Yine bu yüzünden ki, geçici işçilerin 'kalıcı' tutuma girmeleri, yerleşmeleri istenmez. Yine bu yüzünden ki, geçici konukların kalıcı göçmenler durumuna geçtiği dönemler, sorunların, çatışmaların en çok olduğu dönemlerdir. Alici ülke ekonomileri gibi toplum kesimleri de, konum değiştirme, sürekli nüfusa katılmakta olan, bu yönde hazırlık içinde olan göçmenlere tepki duyar. Ayırmalık, saldırısı, hoşnutsuzluk daha bir boy gösterir.

III. GÖÇMEN İŞÇİ:

Kırsal Kökenli, Geçici Amaçlı

Yaptığı işin özellikleri yanında, bireysel özellikleri ve dışarıya katkıda, göçmen işçinin toplumsal konumu ile, olanağını geleceğini belirlemeye etken olmaktadır.

a) Kendi ülkesindeki işgücüne göre daha 'seçkin' de olsa, göçmen işçinin coğulüğuna göre daha az

"Bir Göçmen Kahvesi": Geçicilikten Kalıcığa

niteliklidir. Birçoğu, birkaç saatlik uçak yolculuğu sonunda, birkaç yüzyıllık yaşam farkının olduğu kent toplumları içine bırakılmış durumda. Kırsal, gerice yöre kültürünün sınırları dışına çıkması olanaksız olumsuz koşullardan gelenler de çok. Kent yaşamına alışamama yanında dil öğrenememe, alışkanlıklarına sıkıcı sarılma, vb. nedenler de, içine girilmiş toplumun olanaklarını kullanamama sonucunu getirmekte. Görelî olarak eğitilmiş, kent kökenli göçmenin de geldiği topluma göre yetersiz kalan birçok yanları olmaktadır. Bir de toplumlarda yaratılan ayrimcılık ve saldırganlık bu geri koşullara eklenirse, göçmenlerin 'kolonileşmesi', kendi içlerine kapanması sonucu kendiliğinden doğmaktadır.

b) Hemen tüm içinde gözlenen özellik, başlangıçta herkesin 'geçici' olarak yurtdışına geldiğidir. Alıcı ülkelerde bu geçiciliği sürekli 'konuk' sıfatı ile pekiştirmekte istekli. Planlar 'belli' bir süre dışında kalmak üzere yapılmakta, içine gelen toplumun bir kiyisine 'geçici' olarak, 'emaneten' ilişilmekte. Ancak, büyük çoğunluk için bu geçici süre giderek uzamakta, dönüşü sürekli ertelenmekte. Giderek de dışarıda kalış, 'sürekli' duruma geçmekte, gelişmekte. Bu, bir tür 'sürekli geçicilik' doğurmaktadır. Böylece de kalıcı bir düzen kurulamamakta, uzun dönemli 'yerleşiklik' oldukça geç gelişmekte.

GEÇİCİLİKten YERLEŞİKLİĞE: Farklılaşan Disgöç

B. Avrupa'ya kitesel işgücü akımı 1973 yılı sonrasında durdurulmuş, ondan sonra da çok küçük çaplı göndermeler dışında, Batı'ya işçi alınmamıştır. Bugün Batı'da bulunan Türk işçilerinin ezici çoğunluğu, on yılı aşan bir süredir yurtdışında bulunmakta ve giderek "göçmenleşme" eğilimi göstermektedirler. Bu yüzden, günümüzde disgöç sorunu gündemini yitirmiştir. En azından, 1973'e kadar görülen türden bir olay yok gündeme. Bu nedenle de, disgöç irdelemesi gündemini korumuyor artık.

Yurtdışındaki kitlenin önemli bir bölümü dönde de, daha önce ve genç kesimi yurtdışında kalacak görünüyor. Tüm göç durumlarında,

tüm göçmen kitlelerde olduğu gibi. Bu yüzden de, "geçici göç", "yerleşmiş azılık" durumuna geçmek üzere. Ve yeni bir "azılık" olmakta B. Avrupa'da. Yeni başlayan toplumsal-kültürel özelliklerle, yeni uyum biçimleriyle, yeni sorunlarıyla. Bu yeni azılık, ne içinden giden ülkenin, ne de içinde yaşanan ülkenin tipkisi. İkisinin arasında belki; iki toplumdan iki kültürden de bir şeyler alarak fakat özgün, yepen bir yapı oluşturarak gelişmekte. Bu yeni azılık kitle, giderek içinden çıktıktan uzaklaşarak, oluşan Avrupa kültürünün içinde bir yer alacak; belki de giderek Avrupa coğuluğu içinde eriyecek, özülenecek.

Ancak, kolay bir süreç değil bu geçiş. Yabancı işçinin ekonomik yapı içindeki konumu, buna bağlı olarak içinde yaşadığı toplumsal koşullar bir de işçideki bireysel/kültürel donanım yetersizliği, yabancı işçi istenmez, yadsınır, dışlanır duruma itmektedir. Yabancı kesim, toplumun dışında, kendi kabuğu içinde yaşamaya mahkum bırakılmaktadır. Sağlıklı, sakatlayıcı bir konuma sıkıştırılmaktadır. Ekonomik bunalımlarla işsizliğin köriklediği saldırganlık ve düşmanlıklara konu olmakta yabancı işçi. Buna karşılık da, dışlanmış göçmen işçi, Batı toplumu içinde kendi altkültürüne oluşturan akıl sağlığını korumakta, dışlanmadan etkilenmemektedir. Göçmen Türk işçileri arasında gözlenen yakın aile ilişkileri, tutucu ulusal değerleri (din, ulusallık) abartma, saldırgan bir konum seçme, böyle bir korunma düzeni durumunda. Böylece, topluluk, kendi içinde doyum sağlamakta, içine kapsal toplumıyla tüm gereksinimlerini karşılamakta. Bu altkültür, içinde yaşanan topluma direnmeyi, karıştırmayı simgelemektedir.

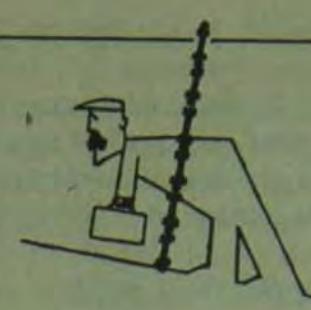
Özellikle F. Almanya'da ve Türk işçilerinin yoğun bulunduğu yerlerde, yıllardır Türk işçilerinde gözlenen uyum biçimi de, işte böyle bir "içine kapanma", dışa kapalı bir "koza" oluşturulmadır. Bu içine kapanma, toplulüğün kendi bakkalmanav dükkanları, Türkiye'ye özgü kahvehaneler-gazinolar açarak başlatılmış. Giderek, spor alanları, spor salonları, spor kulüpleri, Kur'an kurslarına yönelik Türk toplumu. Topluluk, kendi içinde yeterli bir

birim geliştirmiştir. Almanlarla ilişkisi tümden kesen bir yapı oluşturmuştur. Berlin'de, Münih'de, Köln'de, daha birçok yerde "Türk kolonileri" boyatılmış.

Böylesine içine kapalı, içinde yaşadığı toplumun dışında kalan bir kitleyi "uyumsuz" olarak görme alışkanlığı var. Ancak, benimsenmemiş, dışlanılmış yüzbinlerin Batı'da kalabilecekleri, akıl sağlıklarını koruyabilecekleri de ancak böylesi bir koza içinde kapanmakla olası. Bunun dışında bir başka seçenek, başarı şansı çok az bir uyum savaşında yenik düşerek, akıl sağlığını yitirmektir. Kaldı ki, işçi de yurtdışına yaşamaya, uyum sağlamaya, değişimeye gitmiş değil. Bir süre kalanacak, belki bir anapara oluşturacak ve dönülecek. "Geçici" amaçlı göçmen işçi, "yerleşme" güdüyü değil. Neden kendini değiştirsün, neden uysun ki?

Alıcı ülkeye uzun dönemli yerleşme durumuna geçen göçmen işçinin alıcı ekonomilerce daha az istenir olması, "yerleşiklik"ten kaynaklanan bir değişme ile ilgili: Yerleşmek, geçici iken kendi ülkesinde olan "toplumsal ortam", alıcı ülkeye taşımak anlamadır. Yerleşen, kalıcı duruma geçen göçmen işçi, yerli işçiye daha yakın bir anlayışla, yaptığı işin toplumsal değeri ile ilgili bir değerlendirme de yapacaktır. İş, yalnızca gelir sağlayan bir araç değil, işçiye toplumsal bir statü, bir yer sağlayan geçim yoludur artık. İşle toplumsal yaşam aynı toplumsal ortamda bulunacak; işçi, ancak kendini toplumda algıladığı konuma uygun işleri isteyecek, seçici olacaktır. Böylece, yerleşik duruma geçen işçinin beklenileri değişecek, daha düzenli ve güvençeli, geleceği olan işler isteyecektir. İş, yalnızca gelir kaynağı olmaktan çıkmış, toplumsal bir içerik kazanmıştır.

Bugün disgöçün vardığı nokta bu. Artık "göç"ten değil, "göçmenleşen toplum"dan sözetmek gerekiyor. İstese de istemese de, göçmen işçi için "gurbet, artık gurbet değil"; orası "yeni vatan"dır. Belki coğuluk için değil fakat yüzbinlerce Türk'ü için, yüzbinlerce ikinci/üçüncü kuşak için. Bu yüzden de, artık bu kalıcılığa geçişin sorunları, sancıları irdelenmek, incelenmek, değerlendirilmek zorunda.

1970'den Sonra Yabancılar Politikasının Gelişimi

Necati Gürbaca*

1970'li yılların başlarına kadar, yabancı işçi istihdamı politikasını; bir yandan yabancı işgücünün, iş piyasasının durumuna ve gelişimine uygun bir esneklik içinde kullanımı, diğer yandan artan bir yerleşim olgusu belirlemektedir. Daha önceki yıllarda, işgücünün yeniden üretimi çok düşük bir düzeyde gerçekleştirilirken (çünkü yabancı işçiler başlangıçta yalnız yaşamakta, fabrikaların baraka ve konutlarında kalmakta, sosyal infrastrukturden çok sınırlı yararlanmaktadır) ailelerin getirilişi ve böylece kalıcılık eğiliminin artmasıyla durum değişmeye başlamıştır. Konut, çocuk yuvası, okul, sağlık hizmetleri gibi gereksinimleri de doğal

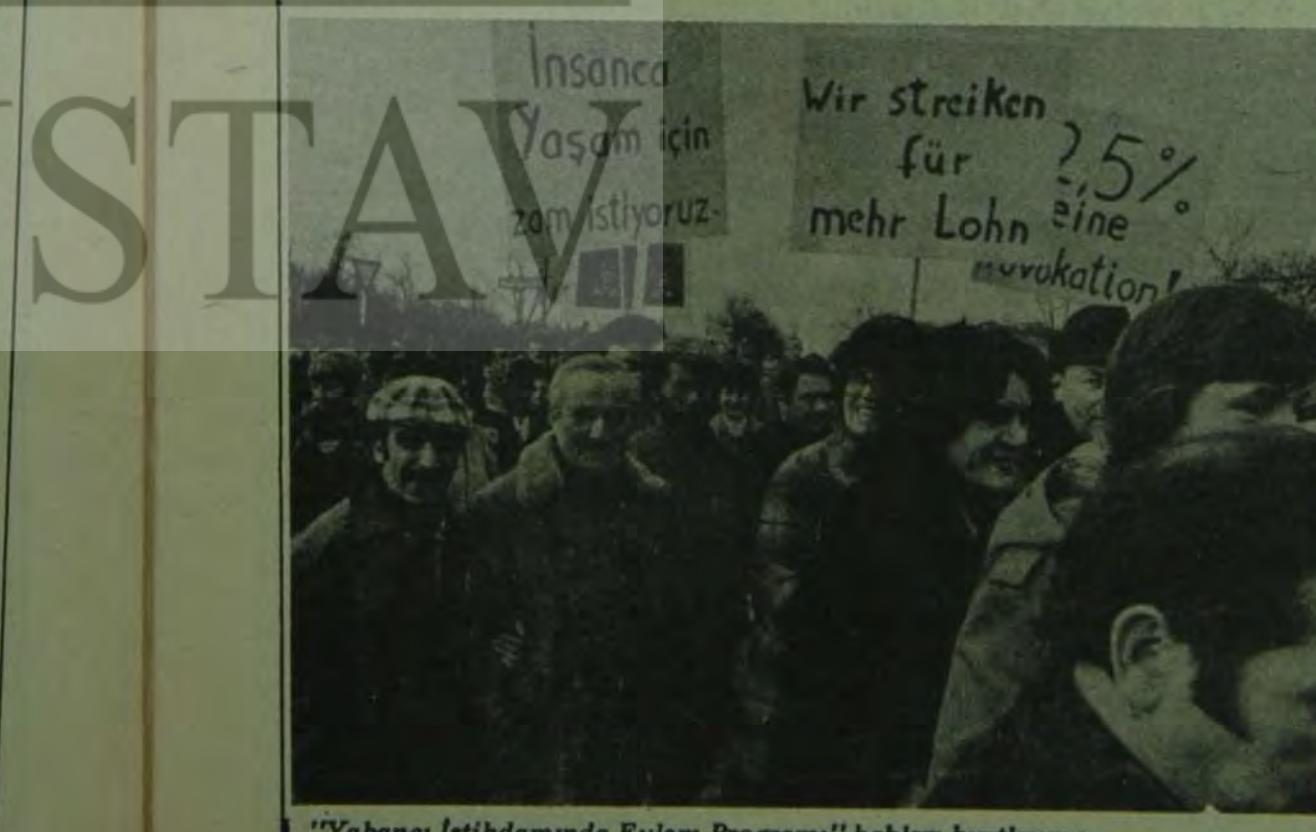
olarak artıran bu gelişim, sosyal giderleri de artıran bir neden oluyordu. Devlet ve sermaye çevreleri için de, yabancı istihdamından başlangıçta beklenen ve gerçekleştirilen kârlığın azalması anlamına geliyordu. 1956 yılından beri, F. Almanya'nın ekonomik gelişimine büyük katkıda bulunan yabancı işçiler, artık yük olarak görülmüyordu. Bu durum çerçevesinde işveren dernekleri, partiler, bürokrasi ve diğer ilgili kuruluşlar arasında, bu durumdan kaynaklanan tartışmalar sürdürdü, yabancı işçi istihdamının bundan böyle hangi prensiplere göre uygulanacağı uzun uzun tartışılmış ve sonuçta, 6.3.1973 tarihinde, "Yabancı İstihdamında Eylem Pro-

gramı" çıkarılmıştır. Programda, bir yandan yabancı iş gücüne olan gereksinim belirtirken, diğer yandan yabancı işçi getirilmesinin sıkı bir kontrol altına alınması öngörlüyordu. Programda, "yabancı işçilerin topluma uyumu" (integration) öngörülmesine karşın, alınması istenen önlemlerin çoğu, yabancı işçilerin haklarını kısıtlayıcı niteliktedir. 23 Kasım 1973'de, o sırada petrol fiyatlarındaki artışın da köriklediği ekonomik krizin de etkisiyle, yabancı işçi getirmeyi durdurma kararı alındı. Böylece, yabancıların yaşam olanaklarını kısıtlayıcı önlemlerin birbirini izlediği bir yabancılar politikası dönemi açıldı, başlayan krizle birlikte yabancıların iş piyasasından dışlanması gündeme gelmeye başladı. Sosyal Demokrat Liberal (SDP-FDP) Koalisyon Hükümetinin başlığı bu politika, 1981'den sonra, tutucu Koalisyon Hükümetinin (Hıristiyan Demokrat - Liberal - Hıristiyan Sosyal) işbaşına gelmesinden sonra daha da sertleşecektir, yabancılar politikası, Federal Almanya'nın iç politikasının en önemli konularından biri olacaktır.

— Önce, Federal Çalışma Dairesi, çıkışlığı bir genelgeyle, Alman işçilerine ve onlarla eşit tutulan Avrupa Birliği işçilerine, iş piyasasında öncelik tanınmasını garanti etmek amacıyla, Avrupa Birliği dışından gelen işçilerle çalışma izni verilmesinde aranan koşullara daha sert ölçüller koymuştu.

— Önce eşlerinin yanına gelmiş olanlara çalışma izni verilmesi, 1 Aralık 1974'den sonra da ailelerinin yanına gelmiş olan yabancı gençlere çalışma izni verilmesi uygulanmasına son verilmiştir. Bu karar, yabancı gençler arasında işsizliğin artmasıyla sosyal ve güvenlik politikası bağlamı içinde ortaya çıkabilecek sorunlar göz önüne alınarak, bu tarih, 31 Aralık 1976'ya kadar ertelemedi ve en sonunda, mart 1979'da "bekleme süresi" düzenlenmesi getirildi.

Bu arada sayısı giderek artan yabancı işçinin, çalışma izni alma hakkı elde etmesi ve böylece iş piyasası politikasının kısıtlayıcı önlemlerinin belli ölçüde dışında kalması, bu hakkın geri alınmasının zor olacağı nedeniyle, eşlerin birbirini üzerinden çalışma izni alma olanakları kaldırıldı. İş piyasasındaki kısıt-

"Yabancı İstihdamında Eylem Programı" hükümleri kısıtlayınca...

SONUC

Federal Almanya'nın resmi yabancılar politikası, yabancı işçi istihdamının başlangıcından beri iş piyasasının gelişimine uygun bir yön izlemiştir. Bir yandan, sermayenin işgücü gereksinimi aşağı bir sosyal düzey karşılığı sağlanırken, diğer yandan kriz ve işsizlik dönemlerinde fazla görülen yabancı işçilerin, devletin müdahaleyle gönderilmesinin yolları açık tutulmuştur. Yabancılar politikası bugüne dekin, bir iki ufak değişikliğin yanında, bu çizgiden ayrılmamıştır.

Yabancı işçilerin kalma süreleri giderek uzaması, yerleşim olgsunun belirginleşmesine karşı (yabancıların yüzde 32,1'i 10-15 yıl arası, yüzde 25,8'i 15 yıldan daha uzun bir süredir Federal Almanya'da yaşiyor) devletin, "Federal Almanya göçmen ülkesi değildir" önciliğine hâlâ bağlı kalmasa, "konuk işçiler" kavramının politik terminolojide ağırlığını koruması, yabancı işçilerin kalıcı olamayacağını bildirgesi olmuştur.

1- Eduard Gaugler / Wolfgang Weber: *Ausländer in deutschen Industriebetrieben. Ergebnisse einer empirischen Untersuchung*. Königstein / Ts. 1978, s.126.

2- Josef Falke, *Kündigungspraxis und Kündigungsschutz in der Bundesrepublik Deutschland*, Forschungsberichte des Bundesministers für Arbeit und Sozialordnung, Nr. 47, Bonn 1981, s.84.

* Necati Gürbaca: IG Metall Sendikası Berlin Şube Yönetimi Sekreteri.

** 1974/77 yılları arasında 935.000 işçi işçi kıyma uğrarken, yabancı işçi sayısında 443.000 azalma oluyordu.

piyasalarda rekabet hızlanması başlamıştır. Özellikle makine, otomobil, elektronik (radyo, TV, vs.) sanayi dallarında bu rekabet daha da belirgindir. Bu bunalıma karşı nispi artı değeri artırma yoluna gidilir. Bunun koşullarından biri de emek önerileri yapılrken veya yabancı işçileri, özellikle Türkiye'den gelen işçileri işe almama kampanyaları sürdürülürken, diğer yandan devlet düzeyinde önlemler alınır. 1983 yılında çıkarılan "Geri Dönüşü Teşvik Yasası" bunun örneklerinden biridir. Gerek hazırlanışı, gerekse çıktıığı sırada üzerinde büyük gürültüler koparlan yasa, yabancılar arasında ilerde kırılacak umutlar yaratırken, Almanlar arasında da yabancı düşmanlığını artıran bir rol oynadı. Yabancılar kendilerine "iş yarar" bir teklif yapılacağına inanırken, Almanlar "işsizliğin arttığı bir dönemde yabancılara para dağıtılmıyor" sanısına kapıldılar. Oysa ki yasa, fabrikanın kapanması, iflas etmesi nedeniyle işsiz kalan veya fabrikası son altı ay içinde kısa çalışma yapanlara ve öngörülen bir tarihe kadar Federal Almanya'yı terketmeye hazır olanlara para ödenmesini öngöryordu. Her işçiye 10.500 DM, çocuk başına da 1.500 DM ödeniyordu. Federal Almanya'da işsiz kalan işçinin 1 yıla kadar işsizlik parası almaya hakkı olduğu, alacağı işsizlik parasının ortalama 10.000 DM'dan az olmayacağı düşünülürse, "Geri Dönüşü Teşvik Yasası" adı altında satılmaya çalışılan yasa, yabancılara gerçekte hakkı olmayan bir şey vermemi öngörmemiştir. Yabancılar da yerliler gibi, işsizlik sigortasına aidat ödemektedirler.

JEZ'İN (KIRPI) KARIKATÜR YARIŞMASI SONUÇLANDI

Yugoslavya'nın Başkenti Belgrad'ta yayımlanan mizah dergisi Jez'in (Kirpi) 50'nci kuruluş yılı kutlamaları içinde yer alan 3'üncü uluslararası karikatür yarışması sonuçlandı. Türkiye'den Ferruh Doğan ve Sovyetler Birliği Dem. Almanya, Polonya, Çekoslovakya, Bulgaristan ve Yugoslavya'da yayımlanan mizah dergilerinin yöneticisi ve karikatürcülerinden oluşan secciciler kurulu Jez Dergisi karikatür sorumlusu Nicola Rudi başkanlığında yaptığı çalışmalar sonunda birincilik ödülünü (100.000 dinar) Dem. Almanya'dan Peter Dittrich'e verdi. İkincilik ödülü (50.000 dinar) Spiro Raduloviç, üçüncülük ödülünü (20.000 dinar) Slobodan Obradoviç Yugoslav karikatürcüler kazandı. Secciciler kurulu eşit oy alan Vlado Jocić (Yugoslavya) ve Mihailov Vavro (Çekoslovakya) için Jez dergisinin özel ödüllerini verdi.

Türkiye'den Raşit Yakah, Erdoğa Başol, Hasan Seçkin, Ferit Avcı, Alper Su-suzlu'nun karikatürleri ilk elemeyi geçerek sergilendi. Ferit Avcı 1500 karikatür içinde on karikatürcüden biri olarak son elemeye girdi.

AYDIN EMEÇ'İN ANISINA SAYGI

Bilim ve Sanat'ın baskıya hazırladığı günlerde değerli kültür ve yazar emekçisi Aydin Emeç'in kaybını acıyla öğrendik.

Türkiye'nin yazın yaşamına, seçkin yabancı yazarlardan yaptığı çok saydaki çevirilerle unutulmayacak katkılar sunan Aydin Emeç'in zamansız kaybı dolayısıyla ailesine, kültür servisi şefi olarak görev yaptığı Cumhuriyet Gazetesi'ne ve bütün yayın-yazın dost çevresine başsağlığı diliyoruz. Saygıyla.

Bilim ve Sanat

lamaları, sosyal infrastruktur alanındaki önlemler izledi. Böylece, konut alanındaki yapısal yetersizlikler yabancılara uygulanan yasaklarla önlenmeye çalışılıyor, anayasının konut yerini seçme özgürlüğü ilkesi de yara alıyordu. 1.4.1975'de, yabancılar yoğun yaşadığı yerlere taşınma yasağı kondu. Bir süre sonra, işverenlerin istihdam politikasına aynısı bir gelişim olarak görülen bu önlem 1977'de kaldırıldı. Kısıtlayıcı önlemlerin en yoğun olduğu alan ailelerin getirilmesiydi. Özellikle Bavyera Eyaleti ailelerin getirilmesinde bekleme süresini 3 yila çıkardı. 5.10.1980 tarihinde, Türk uyruklu lara vize zorunluluğu uygulandı. Yabancıları dışlama politikası, 1981 yılının sonuna doğru dorguna ulaştı. Alınan önlemler özellikle Türkiye'den gelen işçilerle yönelikti. Uzun bir süredir, üzerinde tartışılan, planlanan kısıtlayıcı önlemler uygulamaya geçildi. CDU'nun yönettiği eyaletlerde (Berlin, Baden-Württemberg, Schleswig-Holstein) çekardıkları kararnamelerle ailelerin, özellikle çocukların getirilmesi koşullarını daha da ağırlaştırdılar. İçişleri senatörü Lummer'in adıyla alınan Berlin'deki Yabancılar Kararnamesi ise, çıkarılanlar içinde en ağırlı olduğunu oluşturuyordu. Bu nedenle, kararnameye karşı direnmeler, protestolar oldu. Bir yıl içinde 3 kez değiştirildi. Berlin'in bu girişiminden cesaret alan Schleswig-Holstein, Baden-Württemberg, Nordrhein-Westfalen, Niedersachsen, Hessen, Bavyera, Saar, Bremen Eyaletleri de, Aralık 1981'de Berlin'dekine uygun kararnameler çıkararak ailelerin getirilmesini büyük ölçüde kısıtlayan önlemler aldılar. Aynı günlerde Federal Hükümet de aynı ağırlıkta yeni düzenlemeler getirdi. Bunu, Federal Hükümetin İçişleri Bakanı Zimmermann'in, bu gelişime uygun olarak, yabancılar yasasını değiştirmeye yönelik önerisi izledi. Değişiklik tasarısı gerek kamuoyunda gerekse de koalisyon ortakları arasında uzun bir süre tartışıldı.

Tasarı, Anayasa'da öngörülen temel insan haklarına, uluslararası anlaşmalara, İnsan Hakları Bildirgesi prensiplerine karşı düzenlemeleri içerdiginden protestolara neden oldu. Nihayet, Liberal Demokrat Partinin (koalisyon ortağı) girişimle yasa değişikliği onlendi. Fa-

kat CDU bu amacından vazgeçmiş değil. Ayrıca, yabancı işçi sayısında kısıtlama yapılması da yine gündemde bulunan konulardan biri.

YABANCILARIN FABRİKADAKİ KONUMU

Yabancı işçi istihdamının 30 yılını doldurduğu şu günlerde, yabancı işçiler, toplumun diğer kesimlerinde olduğu gibi, işyerlerinde de marginal grup özelliklerini korumaktadırlar. "Yedek sanayi ordu" fellesiinden kaynaklanan istihdam politikasının gereklerine uygun biçimde, krizlerden öncelikle etkilenen işyerlerinde çalıştırılmakta ve bu nedenle işlerini en önce kaybetmek tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Bu gerçek, yapılan araştırmalarla da kanıtlanmaktadır. 1975'de işinden çıkarılan yabancı işçilerin oranı Almanların iki katıydı.¹ 1978'de yapılan bir araştırma yabancıların hala işyerlerini kaybettiklerini kanlıyor. Soruşturmanın yapıldığı fabrikalarda yabancıların oranı yüzde 10 olmasına karşın, işten çıkarılanların 1/5'ini oluşturmuyorlar. Küçük ve orta büyülükteki işletmelerde, işten çıkarılan yabancıların oranı, işyerlerindeki oranının 3-5 katına ulaşıyor.^{**2} Bu sonuçlar, yabancı işçilerin fabrikalarda personel politikasının, işgücünün kullanımını kolaylaştırın, yüksek düzeyde esnek bir potansiyel oluşturmaktadır. Bir yandan fabrika içinde değişen üretim koşullarına göre yönlendirilmesi kolay bir işgücü kütlesi işleri üstlenirken, diğer yandan, üretim kapasitelerinin değiştiği durumlarda, personel sayısının azaltılmasını sağlayan bir işlerlik yükleniyorlar.

Yabancı işçilerin kriz döneminde işsizlikten daha fazla etkilenmelerine neden olarak çoğunlukla dil sorunu, mesleki niteliklerinin dü-

şük oluşu ve bu nedenle krizlerden en önce etkilenen işyerlerinde çalışma zorunda oldukları tezi ileri sürürlür. Kanıtmazca bu tez, gerçeği kanıtlamaya yetecek güpte değildir. Salt dil bilmenin marginal bir grup olmaktan kurtulmak için yeterli olmadığı, yalnız Federal Almanya'da değil, diğer sanayi ülkelerindeki örneklerden bilinmektedir. Bu tez doğrusa, yabancı işçiler fabrikalarda mesleki ilerleme olanaklarından ve sosyal yükselme süreçlerinden niçin dışlanırlar? Bundan başka, mesleki nitelik sahibi veya nitelikli işleri yapabilecek beceriye sahip yabancı işçilerin, niteliği ve sosyal prestiji düşük işlerde çalıştırılmaları; yabancı işgücünün, çoğunlukla hiç mesleki nitelik aranmayan akıbantlarda kullanılan birçok fabrikadan, mesleki nitelikli yabancı alımasının yukarıdaki tezi çürütecek göütür. Yabancı işçilerin fabrikalarda marginal grupper olarak tutulmalarının, işverenlerin politikası açısından tek nedeni, işgücü kullanımında istenen esneklik değildir. Bu aynı zamanda ana işçi kadrolarına (yerli işçiler) sınırlı da olsa, sosyal ve mesleki açıdan yükselme şansı açan, niteliksiz olarak daha iyi ve güvencesi fazla olan işleri verecek, onların fabrika yönetimlerine olan bağlılıklarını garanti etmeye yönelik bir önlem, bir öden olarak da uygulanmaktadır.

YABANCILARIN İŞİYASASINDAKİ KONUMU

1970'li yılların başında, kapitalist ülkelerde, aşırı sermaye birikimi krizinin belirgin bir hale geldiği, kâr oranlarındaki düşmenin petrol fiyatlarındaki aşırı artışlarla da iyice hızlandırılmıştır. Hizmetlerde el ele, yabancıların sayısını düşürerek "işsizler iş istigiğini düzeltmek", "iş piyasasını rahatlatmak" için önlemler alınır. Bu gelişim Almanlar arasında, yabancılarla karşı önyargıların artmasına, "yabancı işçilerimizi elimizden alıyo", "işsizlige neden oluyor" sanısının yayılmasına neden oluyor. Bunu, günümüzde uygulanmakta olan yabancıları dışlama politikası büyük ölçüde köprüklüyor. Bir yandan işsizlikten söz ederken, diğer yandan Almanya'yi saran yabancı dalgasından, yabancıların sayısının azaltılmasını işsizliğe karşı bir çare ola-

Yabancı işçi çalıştırılması politikası uzun süre "geçici" bir olgu olarak ele alındı. "Konuk işçi" (Gastarbeiter) kavramı yetmişli yıllarda dek politikalarda yer aldı. Bu yaklaşım "rotasyon" (devir-dönme) ilkesi çerçevesinde ideolojik olarak savundu. Bu ilkenin mantığı şu idi: Yabancı işçi, bir veya birkaç yıl çalıştından sonra geri dönecek / geri gönderilecek ve yerine, gene geçici bir süre için, bir başkası gelecekti. Böylelikle, hem yabancı işçilerin "konuk" statüsü korunacak, hem de iş piyasasının gereksinmelerine göre yabancı işçi sayısı ayarlanacaktı. Bu yaklaşım için ayrıca, işçi gönderen ülkelere yönelik bir ideolojik kılın da eklenmişti: Değişim yolu ile "gelişme yardımı" da yapılmış olaştı, çünkü bu yöntem ile az gelişmiş işçi gönderen ülkelere kalifiye işçi sağlanmış olunacaktı. Diğer bir deyişle, bir iki yıl Federal Almanya'da çalışıp geri dönmek, wasif kazanmak demek olacaktı.

yi gönderen ülkeye gerçekleşmiş olduğundan, işçi ithal eden ülke bir kuruş harcamadan gereksinmesine en uygun işgücünü sağlamış oluyordu. Böylelikle, işgücü pazarı da (sermaye pazarmız yanı sıra) uluslararası ölçüde çıkış ve de işgücünün ortalamaya değeri düşmüş oluyordu.

e) İşçi ithal eden ülkenin görecek yüksek refah düzeyi, gelen yabancı işçiler için bir ekonomik şırama oluşturuyor, bu da onların —hic olmasa ilk yıllarda— hak aramalarına, kollektif çalışmalara (örneğin, sendikalara) katılmasına engel oluyordu. İş akdi, çalışma ve oturma izni birbirine hem "bağlı" idi, hem de "bağımsız" karar mercilerinin takdirine kalmıştı. Örneğin, işveren yabancı işçinin iş akdini uzatmak istese bile, İş Kurumu çalışma izni vermeyecek, veya İş Kurumu da çalışma izni verse, Yabancılar Dairesi oturma izni vermeyecek, işçiye ilkesine geri dönmek zorunda bırakabiliyor. Böylece, devlet, dönemin genel örgütleyicisi olarak yabancı işçi ahamını "genel çıkarlar" açısından denetliyordu.

KAPITALİST ÜLKELER ACISINDAN...

Böylelikle devlet üzerinden örgütlenen işçi ithalının kapitalist topluma ve kapitalist üretim birimlerine getirdiği "yararlar" sayısızdı:

a) İşçi gönderen ülkelerin genç, sağlık bakımından en diri, eğitim ve yetenekleri sınınamış kesimleri seçiliyordu.

b) Bu işçilerin verimli işgücü çağına gelmelerine dek oluşturdukları "toplumsal giderler" (iyicek, giyerek, sağlık, eğitim vs. giderleri) işçi-

e) Yabancı işçilerin toplumdaki ücreti düşük, ağır, pis, sağlığa zararlı ve wasıfsız işlere koşulmaları, yeryüzde işçilerin bu işyerlerinden daha "iyi" işlere "yüksekmelerine" ve böylelikle bu "rüşvet" yolu ile düzene bağlanmalarına olanak oluşturuyordu.

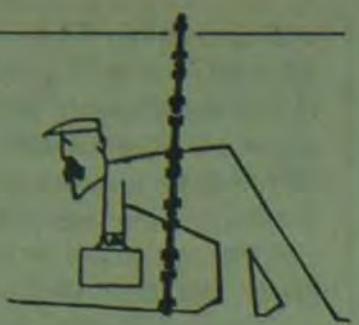
f) Kriz dönemlerinde hem yabancı işçileri geri göndermek kolaydı, hem de ideolojik olarak "yabancı işçilerin varlığı" krizin nedeni olarak kitlelere satılmaya çalışılıyordu.

TABLO 1
Kapitalist Avrupa Ülkelerinde Yabancı Nüfus¹

ÜLKE	Yabancı Nüfus	Yabancılarım Toplam Nüfusa Oranı(%)	Türkiyeli Nüfus
Avusturya	275 000	3,6	61 000
Belçika	965 000	9,8	71 000
Federal Almanya	4 360 000	7,1	1 430 000
Fransa	4 300 000	8,0	90 000
Hollanda	550 000	3,9	156 000
İngiltere	3 360 000	6,0	?
İskandinav ülkeleri (İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya)	555 000	2,4	54 000 (İsveç 20 000 Danimarka 10 700)
İsviçre	926 000	14,1	34 000
Lüksemburg	96 000	26,0	?

1- Çeşitli kaynaklar, 1985 itibarıyla.

İşgücü İthalinin Anatomisi

Safter Çınar

Kapitalist/emperyalist ülkelerin "işgücü ithal" başlangıcı yüz yıldır öncesine uzanan bir uygulama. Eski Roma ve Yunan'da savaş esirlerini çalıştırma, Amerika'ya Afrika'dan siyah köleleri getirme gibi olaylar bu uygulamaların en üç noktalarıdır. Alıcı ülkelerin şiddet kullanarak işgücü ithal olsunu son yüzyılda yerini giderek "gönüllü" işgücü getirme olgsuna bıraktı. 1871 yılında Alman Birliği kurulduğunda, ülkede 207 bin yabancı işçi bulunuyordu ve Birinci Dünya Savaşı başladığında bu sayı 1,2 milyonu bulmuştu. Aynı dönemde diğer sömürgeci Avrupa ülkelerinde de (özellikle İngiltere ve Fransa'da) sömürgeülerden zorla veya "gönüllü" gelmiş onbinlerce işçi mevcuttu. Afrika ve Asya'dan getirilenlerin yanı sıra, özellikle Polonya ve Rusya'dan ekonomik ve politik baskılar sonucu göç edenler, diğer Avrupa ülkelerine dağılmışlardı. İkinci Dünya Savaşı sırasında Hitler faşizmi, işgal ettiği ülkelerden insanları zorla Alman İmparatorluğu'nun tarım ve endüstri merkezlerine çalışmaya getirmiştir. Savaş esiri olarak çalıştırılanlar dahil Almanya'da faşizm döneminde yaklaşık 7 milyon "yabancı işçi" çalıştırılmıştı. İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra, özellikle ABD'nin Marşal planı yolu ile Batı Avrupa'da kapitalist çarkın yeniden ve uzun yıllar giderek genişleyen bir şekilde dönmeye başlaması, yabancı işçi olayını tekrar gündeme getirmiştir. Ancak, bu kez kapitalist Avrupa ülkeleri işgücü it-

halini çok daha düzenli bir şekilde ele almışlardır. Belli ülkelerde "irtibat büroları" açarak yönlendirilen bu yeni dönemde, Türkiye de "işiçi ihraç eden" bir ülke olmuştur. Günümüzde tüm kapitalist Avrupa'da yaklaşık 1,9 milyon Türkçeli yaşamakta, bu nüfusun yüzde 40'ı işçi olarak çalışmaktadır. 18 yaşından küçük çocuk/genç sayısı ise 730 bin bulmaktadır.

Federal Almanya, en çok yabancı bulunduran (ve en çok Türkçeli) ülke olması itibarıyle; Avrupa Topluluğu içinde ekonomik ve siyasal gücü nedeniyle belirleyici bir rolü olması da göz önüne alındığında, (İngiltere veya Fransa gibi sömürgeüberinden gelişmiş bir göç olsu tanımıda, da düşünülerek) işgücü ithali konusunda özel olarak incelenmesi gereken bir örnek olarak belirlemektedir.

Daha İkinci Dünya Savaşı'nın yaraları sarılmadan, ülkede 1 milyona yakın işsiz mevcut iken ve Demokratik Almanya, Polonya ve SSCB'den Alman asıllı kitleler F. Almanya'ya göç ederken, Federal Almanya hükümeti 20 Aralık 1955'de ilk "işiçi alımı anlaşmasını" İtalya ile imzalamıştır. 1956 sonunda ülkede 98 bin yabancı işçinin çalıştığını görüyoruz. İlk bakışta birbiri ile çelişir görünen bu olguların maddi temeli kolayca görülebilir. Gerçekten de F. Almanya sermayesi görünen gelişmeler karşısında gerekli önlemlerini alıyor:

a) F. Almanya'nın üzerindeki ordular kurma yasağıının kalkması ve F. Almanya ordusunun kurulması hazırlıkları sırnamektedir. Yeni kurulacak ordu silah altındaki personel ve sivil yan hizmetler için yaklaşık

750 bin insanı bir anda iş piyasasından çekicektir (ilk askerler 12 Kasım 1955'de yemin etmişlerdir).

b) Sosyalist ülkelerden göç eden Alman asıllıların sayılarında azalma eğilimleri ortaya çıkmıştır ve bu akının artık çok uzun sürmeyeceği bellidir.

c) Ülkenin federal yapısının da etkisi ile, işsizlerde var olan hareketlilik nedeniyle, büyük işsizliğin yanı sıra işgücü açığı da mevcut (bölgesel dengesizlik).

d) Özellikle Kore Savaşı'nın da etkisi ile ortaya çıkan ekonomik büyümeye perspektifi daha çok sayıda işgücüne gereksinme doğacını göstermektedir.

Bu gelişme perspektifi çerçevesinde Batı Avrupa kapitalizmi en eski ve ucuz çözümü gündeme getirmiştir: İşgücü ithali. Bu ithalatı bu kez sermaye adına devlet örgütleniyor. F. Almanya çeşitli ülkelerde konuya ilişkin anlaşmalar imzalıyor (Türkiye ile 30 Ekim 1961'de). Söz konusu anlaşmaların ortak yanları şunlar:

a) F. Almanya İş Kurumları iş gönderecek ülkelerde "irtibat büroları" açacak. Personeli Alman olan bu büroların, giderleri F. Almanya hükümetince karşılanacak, yerel hükümler ise bina ve demirbaş malzemeyi temin edeceklerdi.

b) Yerel iş ve işçi bulma kurumları başvuruları organize edecek, F. Almanya temsilcilerinin çoğunlukta bulundukları "irtibat komisyonları" kesin karar vererek F. Almanya'ya gitmeli işçileri saptayacakları.

c) F. Alman doktorlar sağlık ve yetenek muayenesi yaparak bir ön eleme uygulayacakları (Yaş sınırı genellikle 20-35 arası olarak belirlenmiştir).

d) Sabıksız veya "politik sakincası" olan kişilerin başvuruları daha başlangıçta reddedilecekti.

e) İrtibat bürosu yabancı işçiyi alacak şirket adına yapacağı iş anlaşmasını yapıyor. Bu anlaşmalar genellikle bir yıl süre ile sınırlanıyor ve "çalışma izni" adı geçen işyerine bağlı olarak verilecekti. Bunun anlaşımlı, ilk bir yıl içinde Alman işveren yabancı işçiyi işten çıkarıldığına veya işçinin kendisi işten çıkarıldığına, çalışma izninin ve ona bağlı olarak oturma izni otomatik olarak iptal olması ve yabancı işçinin derhal F. Almanya'yı terk etmek zorun-

"Konuk" Göçmenlerin "Uyumu"

Cihan Arın

Kıtlesel işsizliğin, Batı Avrupa kapitalist sanayi ülkelerinin ve bu çerçevede F. Almanya'nın giderek bu toplum sistemlerine özgün yapısal bir ögesi haline dönüşmesi, "yeni fakirlik", toplumun "çalışanlar" ve "çalış(a)mayanlar" gibi kategorilerle irdelenmesi, sınıfsal kutuplaşmanın keskinleşmesi vs. gibi birçok konuyu tartışma gündemine getirmektedir. Emek satabilme yarışına en kötü ön koşullarla katılma durumunda olan yabancı işçi nüfusu, bu içerikte gerek siyasal ve yasal ve gerekse sosyo-kültürel bağlamda giderek yoğunlaşan baskılara hedef olmaktadır. Tüm Hıristiyan dünyaya birlikte F. Almanya'nın da yoğun noel bayramı hazırlıkları içinde olduğu bir sırada, 21.12. 1985 tarihinde Ramazan Avcı adında bir Türk vatandaşının Hamburg kentinde neo-faşist dazlak kafalarca sadece muhtemelen Türk olması nedeniyle öldürülmesi, tekil bir olay olarak değil, tüm bu baskılardan bir göstergesi olarak değerlendirilmeli dir.

Bu yazı çerçevesinde yukarıda

belirtilen tüm boyutlara degenmek ve analitik bir değerlendirme yapmak olanak dışı olduğundan, burada sadece yabancı nüfus üzerinde var olan sosyo-kültürel baskılara ilişkin bazı tezleri F. Almanya üzerinde sunmakla yetineceğim.

Gene de konuya girmeden önce siyasal ve yasal baskıya ilişkin iki noktaya degenmek zorunlu. Bunlardan birincisi, yabancı işçi nüfusunun giderek yerleşik bir göçmen nüfusa dönüşmesine karşı F. Almanya hükümetlerinin uyguladıkları ve bu "yerleşme süreciyle" taban tabana çelişen yabancılar siyaseti; bu siyasetin özelliği, yabancı nüfusun (sadece erkek nüfus için geçerli olan askerlik dışında, ki Batı Berlin için bu da geçerli değildir) tüm vatandaşlık görevlerini yerine getirmesine karşın vatandaşlık temel haklarının önemli bir kısmından mahrum edilmesi ve yerleşme sürecinin gereği yabancı nüfusun haklarının giderek çoğaltılması yerine, tersine, bunların giderek daha da kısıtlaması. İkinci nokta ise, bu "hak kısıtlama"

ve "yabancıları dışlama" siyasetine kamadan gelen tepkiyi azaltabilmek için uygulanan "uyum" (integration) siyaseti ki, bu siyaset irkçı tavırlardan liberal tavırlara dek geniş bir yelpazeyi içermekte ve bu yolla iktidara "nabza göre şerbet verme"nin ötesinde "nabızların atış hızını da ayarlama" serbestisini sağlamaktadır.¹ İşte F. Almanya'da yabancı işçi nüfusu üzerinde yoğunlaştırılan sosyo-kültürel baskının da en önemli aracı bu "uyum" siyasetidir. 1970'li yılların ortalarına doğru F. Almanya'da 4 milyonu aşan yabancı işçi nüfusunun yarısından çoğu, yabancı işçilerin yoğunlukla çalışıkları iş kollarında emege olan istemin yüksekliği nedeniyle "çalışanlardan" (aktif nüfustan) oluşmaktadır. Bu nedenle o dönemdeki siyasal tartışmada yabancıların Alman toplumuna "uyum" göstere medikleri veya "Alman benliğini tehdit ettikleri" gibi "tez"ler güncel değildi. Buna karşın, işsizliğin çok daha yaygınlığı 80'li yılların ortalarında küçük dalgalanmalardan sonra gene yaklaşık aynı sayıda yabancıının yaşadığı F. Almanya'da, kökü Hitler Almanyasına dayanan irkçı "tez"ler güncelleştirilmiştir. Alman benliğinin tehlike olduğu, zaten küçük olan ilkenin yabancı alma kapasitesinin dolup taşlığı gibi ifadeler, resmi ağırlardan duyulmaktadır. Örneğin Batı Berlin feşleri Senatörü Lummer (Hıristiyan Demokrat Parti) şunları söyleyebilmektedir: "Almanların kendi benlik hakları elliinden alınmamalı... yabancı oranı çoğaldığında, Almanlar, bu sorunla (senatör "yabancı nüfus" ve "sorun" sözcüklerini eş anlama kullanmaktadır!) dolayısı olarak karşılaşlıklarında, kendi ülkelerine yabancılaştırıldıkları, bir anlamda kendi ülkelerinden sürüldükleri hissine kapılabilirler."² Bu tür irkçı ifadelerin bir senatörün ifadeleri olması, yabancı nüfus ve özellikle Türk vatandaşlarının ne denli bir baskı altında olduğunu açık bir ifadesidir. Amaç, yabancılarla karşı giderek çoğalan irkçı saldırılardan hoşgörülü bir ortam yaratmaktır. Daha kötüsü, kendilerine "solcu" diyen insanların da irkçı tezlere eğilim göstermeleridir. "Die Tageszeitung" adlı sol bir gazetede "yabancıların durdurulması" konusu tartışılmakta ve şu ifadelere yer verilmektedir: "Biz yabancıları şimdiden

ye dek bir kültürel zenginleşme olarak yaşadık. Fakat bu sadece Akdeniz ülkeleriyle sınırlıydı. Türkler bunun dışında kahyolar, çünkü biz onları zaten anlamıyoruz... Başka çözüm yok. İnsanda 'yabancılar durdurulsun' diye bilme cesareti olmalı".³ Kendisini solcu olarak tanımlayan Almanların, ünlü Alman düşünürü Adorno'nun, anlamamaının bir fazilet gibi gösterilmesine getirdiği eleştiri bilmemeleri veya anlamamaları bu "solcu"ların kendi sorunlarıdır. Yabancıların sorunu ise çok daha ciddi bir sorundur: Yaşamlarını tehdit eden irkçılık sorunu. Tarih, bu sorunun hangi boyutlara ulaşabileceğini önekleme doludur. Ve gene tarih göstermiştir ki, aşırı sağın "başarı"sının sınırlarını, kendi tavır ve eylemlerinden çok sol ve liberal kesimin tavır ve eylemleri belirlemektedir. Bugün F. Almanya'sında da sorunun kökeni burada yattıktır.

"Uyum" konusundaki "tez"lere bir de mekansal boyut getirmek ve şöyle bir "mantık paketi" sunulmaktadır:

— Türkler ucuz evlerde oturma yi tercih ettiklerinden bu tür evlerin yoğun olduğu semtlerde getolaşmaktadır.

— Bu getolaşmalar, "uyum"u engellemekte, radikal dinci eğilimle re ortam yaratmakta ve kültürel açınlarda olanak vermeyecektir.

— Bu nedenle, yabancıların Alman toplumuna uyum sağlaması isteniyorsa bu getoların dağıtılması gerekmektedir.

Bu "mantık paketi", birçok yanlışlığını içermektedir:

— Yabancı işçi nüfus kendi isteğiyle değil, kendilerine iyi konuların verilmemesi nedeniyle ve üstelik daha yüksek kira vermeyi kabul etmelerine rağmen bu kötü konutlarda oturmak zorunda bırakılmaktadır; burada çözüm "yabancılar dağıtılmazı" olamaz, çözüm ancak devletin konut siyasetinde değişiklik yaparak alt gelir gruplarının konut gerekliliklerini daha iyi gidermesi ve ucuz ve sağlıklı konut sunusunu artırması yönünde olur.⁴

— Bu görüş, önemli bir tarihsel gerçeği gözardı etmektedir: O da, en geç burjuva toplumuna geçişten bu yana toplumun sınıfal yapısının azaltmak için yabancı işçi nüfusunun istisnasız her durumda mekâna yasidiği gerçeğidir, yani işçinin fabri-

katörle, küçük hizmetlinin yüksek yöneticiyle, seyyar satıcının büyük alış veriş mağazası sahibiyle aynı mahallede gillilik gülistanlık bir komşuluk ilişkisi içinde yaşamış hayatının gerçeğe hiçbir zaman yansımamış olmalıdır. Nitekim yabancı işçi nüfusunun genellikle geleneksel işçi mahallelerinde oturuyor olması bu gerçeğin bir yansımasıdır. Eğer bir toplumda sefalet varsa, bu sefaleti mekanda dağıtarak mümkün olduğunca görünmez hale getirmek olsa olsa kozmetik bir sosyal ameliyat olur ve asıl amaç olan sefaleti ortadan kaldırma konusunda hiçbir şey ifade etmez.

— Bu görüş, "mekansal yakınlığın sosyal yakınlık" doğurduğu tezinden kaynaklanmaktadır. Oysa ki bunun böyle olmadığı açıklıdır; örneğin tüketim alanında her gün aynı büyük mağazada alış veriş yapan insanlar arasında mekansal yakınlığı rağmen hiçbir sosyal yakınlık yoktur, tersine, anonim bir uzaklık vardır.

— Ve nihayet bu görüş, aslında sadece ideolojik düzeyde varolan kategorilerin "a priori" gerçek varlığından hareket etmektedir; "uyum" sözcüğü, hem Alman toplumunun hem de yabancı işçi nüfusunun bir "bütün" olduğu önerisini içermektedir - halbuki, örneğin Alman toplumu, sosyo-kültürel anlamda birbirinden çok farklı gruplardan, ekonomik anlamda da değişik toplumsal sınıflardan oluşmaktadır. Bu, sosyo-kültürel anlamda yabancı nüfus için de geçerlidir. Bu değişik sınıf ve sosyal grupların çıkarları, iktidara olan yakınlık ve uzaklıkları, uygulanan siyasetlere olan etkileri birbirinden çok farklıdır. Alman toplumu işlevsel bir bütün oluşturmadığını ve günlük yaşamda birbirleriyle ilişkileri çok az olan birçok grup, kesim ve sınıfın, "uyum" çırıltıkanlığı yapanlar, hangi yabancı kişinin ve grubun toplumun hangi kesimine, grubuna veya sınıfına uyum sağlayacağı sorusuna verecek yanıt bulamamaktadır.

En geç bu noktada, uyum siyasetinin, F. Almanya'daki emek piyasasında var olan sunu ve istem oranlarını ayarlamak için bir arac olduğunu ve gerektiğinde sunu fazlasını azaltmak için yabancı işçi nüfusunun bir kısmının kapı dışarı edilmesine ortam sağlamak için or-

atılmış bir siyaset olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu böyle olmasayı, uyumdan söz edebilmenin ön koşulunun hak eşitliği olduğunu gerçeği çoktan somut siyasete dönüşmüş ve yabancı işçi nüfusu çoktan eşit haklar elde etmiş olurdu. Bu ülkede demokrasının sınırlarını "Alman olmak" belirlemektedir ve bu da övünecek bir gerçek demokrasının değil, bir burjuva demokrasisinin varlığını belirtisidir.

Bu siyasete karşı tek yol, bıkmanın ve giderek daha yüksek sesle eşit haklar isteminde bulunmaktır. Nitekim yabancı nüfusun politik, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda eşit haklar istemine katılan kesimlerin sayısı çoğalmakta ve protestan kilisesi, yeşil-alternatif partiler, bir kısım sendikalar ve sosyal demokrat parti içindeki bir kesimden oluşan cephe giderek büyümektedir. Bu da, haklarımıza er geç alma yolunda bize umit vermektedir.

"Yasa, bir kişinin beni sevmesini sağlamayabilir, fakat onun beni linç etmesini önleyebilir, ve sanırım ki bu oldukça önemlidir"⁵ diyen Amerikalı siyah lider Martin Luther King, sanırım F. Almanya'daki yabancı işçi nüfusu için eşit haklar elde etmenin önemini gayet açık dile getirmektedir.

1. Uyum siyasetinin daha köklü analizi için bkz.: Arın, C.: Die nationale Identität ist für den Alltag ohne Gebrauchswert", 24.9.1983 tarihli Frankfurter Rundschau gazetesi; Arın, C.: Die Legende von der "Ausländerintegration". Anmerkungen zu einem unbrauchbar gewordenen Begriff, "Recht der Jugend und des Bildungswesens", dergi, Nr. 2/1986.

2. 22.5.1983 tarihli "Berliner Volksblatt" gazetesindeki bir söyleşiden alıntı.

3. 2.8.1982 tarihli "Die Tageszeitung" gazetesinde "Linke diskutieren Ausländerstop" başlıklı söyleşiden alıntı.

4. F. Almanya'daki yabancı işçi nüfusun konut sorunları için bkz.: Arın, C., Gude, S., Wurtinger, H.: Auf der Schattenseite des Wohnungsmarkts: kinderreiche Immigrantenfamilien, Basel, Boston, Stuttgart 1985, Birkhäuser Verlag.

5. "The law may not make a man love me, but it can restrain him from lynching me, and I think that's very important", alıntı: Rose P.J.: They and We. Racial and Ethnic Relations in the United States, New York 1974, s.103.

Ülkemizde "İşçi Bayramı" olarak kutlanması 7 yıldır yasak bulunan ve 12 Eylül askeri müdahaleinden sonra da resmi "Bahar Bayramı" olmaktan da çıkarılan 1 MAYIS tarihe anlamını veren 100. yılını dolduruyor.

Dünyanın hemen bütün ülkelerinde "İşçi Bayramı" olarak kutlanan 1 Mayıs'ın öyküsü nedir? Bunun için 1866 yılına kadar gitmek gerekiyor. Amerikan işçileri 1866'da Baltimor'da topladıkları kongrelerinde, günlük çalışmanın sekiz saat ile sınırlanmasının yasağa bağlanması konusunda kongre karar alıyorlar.

1884 yılında ise Şikago'da toplanan Tredünyon Sendikalar Kongresi'nde, işçilerin sekiz saatlik işgününe doğrudan elde etmeleri ve bunun için de 1 Mayıs tarihini saptadıkları kararlaştırılarak ilan ediliyor.

Böylece 1886 yılının 1 Mayıs'ına geliniyor. Şikago'da grev yapmakta olan işçilere, daha sonra belgeleneceği gibi işverenler tarafından düzenlenen bir saldırı olayı yaşanıyor: Bir çok işçi ölü ve yaralı... Uç gün sonra ise ölen ve yaralanan işçilerin anısını selamlamak ve tertipçileri protesto etmek için miting kararı alınıp, bir gün sonra, yanı 4 Mayıs günü de gerçekleştiriliyor. Yine tertipler, kısırtıcı ajan düzenlemeleri sonucu çok sayıda işçi tutuklamaları gerçekleşiliyor. Sonuçta sekiz işçi önderi idama mahkum ediliyor. Ve "Şikago'nun sekiz kurbanı" deyimi dünya tarihine maloluyor. 1890 yılından itibaren de 1 Mayıs birçok ülkede "İşçi Bayramı" olarak kutlanmaya başlıyor.

Göründüğü gibi 1 Mayıs'ın anavatani, dünya haritasının, üzerinde "ABD" yazılı karaparçası oluyor.

TÜRKİYE'DE

Ülkemizde ise 1 Mayıs'ın ilk kez 1906'larda kutlandığına tanık olunuyor. Bu kutlamalar kitleSEL kutlamalar değil. Yine kitleSEL kutlamalar sayılmaz ise de 1911 yılından itibaren ülkemizde kesintisiz olarak 1 Mayıs'ların kutlandığı görüllüyor.

Türkiye'nin ulusal kurtuluş ve bağımsızlık savaşı verdiği yıllarda, bir başka deyişle dünyaya armağan edilecek görkemdeki bir zaferle so-

nuçlanan bir ölüm-kalım savaşının ortasındayken 1921 yılından itibaren 1 Mayıs'ın kitleSEL olarak kutlandığına tanık oluyoruz.

1921'de İstanbul'da kutlanan 1 Mayıs, işgal ordularına karşı bir gösteri niteliğine de bürünyor. "O gün Şirket-i Hayriye, Seyr-i Sefain, Haliç idaresi üçlüsünde çalışan gemiler ve denizyolları işçileri, tramvay kumpanyası (şirketi) işçileri tatil yapıp işçi bayramını kutlamışlardır. Kutlamaya Elektrik İdaresinde çalışan işçiler de katılmış, 1911 yılından beri kutlanan işçi bayramı, bu yıl işgal ordularına karşı bir gösteri niteliğinde de degerlendirilmiş.

Divanyolu'nda, Partisine bir de konak alan Hüseyin Hilmi 1 Mayıs nedeniyle Türkiye Sosyalist Fırkası'nın genel merkezini bayraklarla donatmış, parti merkezinde işçi bayramı nedeniyle bir kabul töreni düzenlemiş, kutlama törenine katılan tüm işçiler mavi gömlek ve kırmızı kravat takmışlar, aralarından seçikleri üç delege lider Hilmi ile birlikte Bab-ı Ali'ye giderek Sadri-Azam Paşayı (Başbakan) ziyaret etmişlerdir." (1)

1922 yılı 1 Mayıs'ı ise görkemli bir şekilde Ankara'da kutlanıyor. "Ankara'da işçiler 1 Mayıs İşçi Bayramını çok canlı şekilde kutladılar. 1 Mayıs'a rastlayan Pazartesi günü Ankara'da istasyon yakınlarda İmalât-ı Harbiye, Şömendöfer işçileri, Dekovil işçileri, mürettepler (basın teknisyenleri) çocukların ve eşleri ile birlikte sabahleyin toplantı düzenlediler. Toplantıya bazı milletvekilleri de katıldı. Örneğin Yunus Nadi (İzmir Mebusu), Tevfik Rüştü (Menteşe Mebusu), Numan Usta (İstanbul). Bu arada Ticaret Genel Müdürü Vehbi (Sarıdal) de törene katıldı. İşçiler İstanbul'daki işçi örgütlerine tebrik telgrafları çektiler, gece de Millet Bahçesi'nde toplanarak müsamere verdiler. Gelinişi hasta işçilere yardım için ayırdılar." (2)

Aynı yıl İstanbul'da da 1 Mayıs görkemli biçimde kutlanıyor. Bu kutlamaların en önemli ve çarpıcı özelliği yabancı işgal altında yapılması...

4 Mart 1923'de İzmir'de ilk İktisat Kongresi toplantısına geliyoruz.

Pek çok bakımdan önem taşı-

yan bu kongrenin, konu ile ilgisi yönünden iki belirgin özelliğinden söz edilebilir. Atatürk'ün öncülüğü ile toplanan İktisat Kongresi'nde, cumhuriyet tarihinde ilk kez işçiler "İşçi Grubu" olarak yer alıyor.

Kongre sonunda, Çiftçi Grubu, Tüccar Grubu gibi işçi grubu da istemelerini belirleyerek açıklıyor ve ilgililerin bunlar üzerinde çalışması kararlaştırılıyor. 30 maddeden oluşan bu istemler arasında şu noktalar da bulunuyordu: "Amele" adı yerine kadın-erkek tüm çalışanlara "İşçi" denilecektir. 1 Mayıs günü yasa ile "İşçi Bayramı" olarak kutlanacaktır. İşçilere, dernek kurma hakkı tanınacaktır. İşçiler günde sekiz saat çalıştırılacaktır.

İktisat Kongresini izleyen 1924 yılı 1 Mayıs'ında ise, 1 Mayıs'ı kutlamak isteyenlere hükümetin çok sert davranışları görülmeyecek.

F.Almanya'da Wuppertal kentindeki "İşçi sınıfı" Yontusu.

1886-1986: 100. YIL

Varlık Özmenek

saatlik işgünü için bildiri dağıtanlar, işçileri teşkilatlanmaya davet edenler büyük vatan suçları işlemişler gibi nezarete atıldılar. Yapılan bazı gösterilere katılanlar da, onlarla ilişkisi olduğu iddia edilenler de nezarete atıldı, tevkif isteğiyle mahkemelere verildi. Ama işçi isteklerini kabul etmeyen ve işçileri bir kuru ekmeğe çalıştırınlara bir şey yapılmadı...

1924 yılı 1 Mayıs'ında Ankara'da, Cebeci'de toplanan işçiler Boşnak Mahallesinde güzel bir toplantı düzenlemişlerdi. Askeri fabrika işçilerinden frezci Ali Baba'nın küçük kızı, Hasta Kasası yararına kırmızı rozetleri işçilerin göğüslerine takmış, küçük kardeşi de bağış toplamıştı. İşçiler marşlar söylemiş ve saat 13.30'da vilayette gitmiş, viyayet öncünden daha sonra Büyük Millet Meclisi önüne giden işçiler kaflesi adına nutuklar söylemişti." (3)

İşçilerin hiçbir yasal güvencesi yoktu. İş yasası istemleri, tüm istemlerine ön alıyordu. Büyük Millet

Meclisi önünde yapılan konuşmalar da bu istemler dile getiriliyor, iş yasası çıkmaz ise "insafsız sermayedardara esir edileceklerini" söyleyordular.

1 Mayıs, 1925'de Amele Teali Cemiyeti'nin düzenlenmesi ile kutlandı. İstanbul valiliğine izin için başvuran cemiyetin, kutlama programının yalnız iki maddesi valilikçe kabul edildi. Hemen tüm işçiler o gün tatil yaptılar; toplantılar düzenleyerek, eğlenerek 1 Mayıs'ı kutladılar. Daha sonra, 1 Mayıs ulusal bayramlarımız arasına alınıyor. 1 MAYIS BAHR BAYRAMI KANUNU çıktı. 1 Mayıs, ne baharın başlangıcıydı ne de sonuydu...

Yasa tasarısı ve İçişleri Komisyonu raporu görüşülürken, 27 Mayıs 1925'de İçişleri Bakanı Şükrü Kaya şöyle diyor: "Bu kanun doğrudan doğruya sosyal ve siyasal bir kanundur ve Ahdi Atike ve Cedide ile münasebeti yoktur. Doğrudan doğruya milletimizin menfaatine taaluk eden ve birbirini takip eden ve

devrimle münasebeti olan kanunlarımızdan biridir."

Böylece 1 Mayıs'lar bahar bayramı olarak kutlanmaya başlandı.

Bu arada uzun yıllar 1 Mayıs in işçi bayramı niteliğini unutmak istemeyenlerin, izlendiğine, gözaltına alındığına tutuklandığına tanık oluyoruz. Örneğin, kimi sendika liderleri, politikacı, sanatçı yazar, aydın ve öğrencilerin önceden evlerinden alınarak 1 Mayıs gününe nezaretlerde geçirmeleri adetten oldu.

1 Mayıs "Rus Bayramı", "Komunistlerin Bayramı" şeklindeki nitelikler pek ünlüdür. "Bahar Bayramı" olarak tatilleşen 1 Mayıs'lar da yatılı okul öğrencilerine izin yaptırılması da tehlikeli görünen hususlardan biriydi. Özellikle askeri okul öğrencileri, yıllar boyu 1 Mayıs'arda izne çıkartılmadı.

YENİDEN KUTLANIŞ

1 Mayıs sosyalist ülkelerde devlet törenleri ile kutlanır.

Kapitalist dünyada da üyesi bulunduğu tüm NATO ülkelerinde, AET ülkelerinde, totaliter askeri yönetimler ile faşist diktörlüklerde de resmi ya da gayri-resmi işçi bayramı olarak kutlanan bir gündür 1 Mayıs.

Bu kutlamalar kitle örgütlerince özellikle de sendikalar tarafından düzenlenir.

Dünya Sendikalar Konfederasyonu (DSF), Uluslararası Hür Dünya İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ICFTU)-ki Türk-İş üyesi- DÜNYA İŞ Konfederasyonu (DİK) gibi uluslararası sendikal merkezler ile ulusal sendikal merkezler 1 Mayıs İşçi Bayramı'ni kutlarlar ve bunu doçal sendikal görevlerden sayarlar.

Hükümet-işveren işçi temsilcilerinden oluşan Birleşmiş Milletlerin ihtisas komisyonlarından Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 1 Mayıs İşçi Bayramı'ni kutlamayı, sendikaların doğal hak ve görevleri olara belirlemektedir.

Sendikalarca, ulusal ve uluslararası dayanışmanın önemini ve geraklığının vurgulandığı demokratik hak ve özgürlüklerin korunup gelişmesi kararlığının gösterildiği, istemlerin dile getirildiği gün olarak kutlanır, 1 Mayıslar.

Türkiye'de 1976 yılında DİSK

yıllar sonra yeniden kutladı 1 Mayıs İşçi Bayramını.

1977 yılı kutlamaları kana埠andı. Mitingte işçilerin üzerine ateş açıldı. 35 yurttaşımız öldürüldü. Katiller ne arandı, ne de yakalandı...

1978 yılı 1 Mayıs'ı, provakasyonlar olmadığı taktirde, 1 Mayıs'ın sorumlulukla kutlanacağına dersi oldu.

1979 ve 1980 yıllarında İstanbul'da kutlamalara yasaklar kondu. 1979 yılında konan yasağı protesto eden TİP Genel Başkanı Behice Boran ve merkez yöneticileri ile çok sayıda partili gözaltına alındı, tutuklandı ve yargılanıldı. DİSK ve bağlı sendika yöneticileri de 30 Nisan gününden başlayarak gözaltına alınıp tutuklandı.

Ülkemizin en çok üyeye sahip işçi konfederasyonu olan Türk-İş'in ise 1 Mayıs İşçi Bayramı diye bir sorunu hiç olmadı. Türk-İş için, "24 Temmuz İŞÇİ BAYRAMI"nın 1 Mayıs'ın yerine "ikame" si daha uygundu!..

Ülkemizde İşçi Bayramı kutlamalarına karşı çıkan Türk-İş yöneticilerinin, 1 Mayısları sosyalist ülkelerde de dahil olmak üzere davetli olarak gittikleri ülkelerde kutlamaları ilginç bir husus olarak anılabılır.

ABD'li işçilerin, sekiz saatlik çalışma sürelerinin yasa ile kabul edilmesini istedikleri 1866 Baltimor Kongresi'nden günümüzde 120 yıl, 1 Mayıs 1866'da Şikago'da grevci işçilerin üzerine ateş açılmasından bu yana 100 yıl, 1 Mayıs'ın, dünyada İşçi Bayramı olarak kabul ve ilan edildiği 1890 yılından bu yana ise 96 yıl geçmiş bulunuyor.

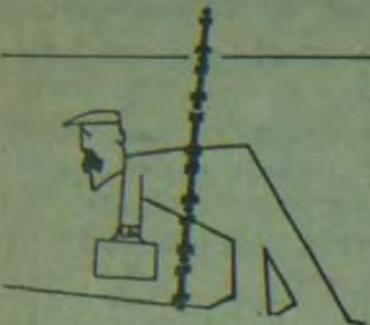
Yine bir hatırlatma olarak, 1866'dan 40 yıl sonra ülkemizde 1 Mayıs in İşçi Bayramı olarak kutlandığı söylenebilir. Bir başka deyişle, 1 Mayıs in dünyada İşçi Bayramı olarak kabul edildiği tarih olan 1890'dan 16 yıl sonra ülkemizde kutlamalar yapıldığı hatırlanabilir bugün...

Ve bugün 1977 1 Mayıs'ının kahillerinin Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve ülkesi içinde hiç yargılanmaması, serbestçe dolaştıkları da bir kez daha hatırlanabilir.

1- Kemal Süker "Türkiye'de İşçi Hareketleri" Gerçek Yayınevi 1976 basım, 3. baskı.

2- A.g.e.

3- A.g.e.

"Voodoo Death" ya da Göçmenlik Serüveninin Sonu...

Serol Teber

Özellikle geçen yüzyılda dünya yazınına - bilimsel tartışmalarına giren "Voodoo death" Voodoo ölümü olaylarına ilk kez Yeni Zelanda, Okyanus Adaları gibi Uzak Doğu ülkelerinde, ya da Nijerya, Zambia, Angola, vb. gibi Afrika bölgelerinde rastgelinmeye başlamıştır...

Buralarda, "tabu" (kutsal yasak) olarak kabul edilen bir yere giren, bir yerde avlanan ya da böylesi bir şeyi yiyan insanlarda, birkaç dakikadan - saatten, bir iki güne - kimi zaman haftaya kadar uzanan ve top-

lumca önceden belirlenmiş zaman dilimleri içinde tedavisi olanaksız ölüm olaylarının ortaya çıktığı görülmüştür...

Bu giz dolu olayı yakından izleyen araştırmacılar, bu tür tabuları çiğnemiş ya da çiğneginde inanmış insanların önceden hiçbir hastalık belirtisi göstermemelerine karşın, bulundukları yere uzanıp öylece ölüverdiklerini saptamışlardır...

Bu alanda ayrıntılı bilimsel çalışmalar sürdürün pek çok ünlü hekim araştırmacı, tüm çabalarına, hattâ

otopsi verilerine karşın, ölüm nedenlerini açıklayacak somut bulgular bulamamışlardır.

Ancak, bu konuda yapılan çok genel tartışmalarda, ölüm nedeni olarak, kimileri, sempatik sinir sisteminin kimileri ise, parasempatik sinir sisteminin sorumlu olabileceğini söylemişlerdir...*

Ancak daha sonraki yıllarda, "Voodoo death" olaylarında, kutsal yasakları çiğnediğini sanan insanların, toplumsal bir dışlanmaya, toplumsal bir boşluğa - vakuma düşme korkusunun gerçek ölüm nedenlerini oluşturduğu saptanmıştır...

Voodoo death olaylarına, ilkel tarım, hayvancılık, toplayıcılık gibi üretim biçimlerinde yaşayan toplumlarda rastgelinmiştir.

Dünya üzerinde bu tür üretim biçim ve ilişkileri azaldıkça Voodoo death olayları da, nice ve nitel değişimler göstermeye başlamıştır...

Şimdi, içinde yaşadığımız tarihi zaman dilimi içinde, Voodoo death benzeri durumları, ani-birdenbir ortaya çıkan ölüm olayları olarak değil, buna karşın, çok daha yavaş suren, insanları hergün, birazcık-birazcık tahrif, yok eden biçimlerde ve de en çok göçmen işçiler arasında görmekteyiz...

Bugünün Voodoo death olayları, kimi kez akut psikozlar, kimi kez, uzun süreler —hattâ ömr boyu gidebilen— ağır psikosomatik şikayetler olarak ortaya çıkmaktadır.

Göçmen işçiler arasında görülen yaşantı-davranış bozuklukları, gerek toplumbilimlerinin, gerekse de tıp tarihinin çok özgün ve öğretici bölmelerinden birini oluşturmaktadır...

Hep bildiğimiz-gördüğümüz, hattâ kimlerimizin bizzat yaşadıkları gibi, göçmen işçilerin hemen tüm kuşakları olağanüstü sklikta sağlık bozuklukları göstermekte. Bunların içinde ruh sağlığı şikayetleri ve bu na bağlı diğer belirtiler giderek en büyük bölümünü oluşturmaktadır.

Burada, psikiyatrinin en temel sorunlarına ışık tutucu nitelikteki kimi olguların altını bir kez daha çizmek gerekmektedir...

İlk kez, göçmen işçilerde rastgenen çeşitli davranış bozukluklarının zaman süreci içinde önemli değişiklikler gösterdiği saptanmaktadır... Ayrıca, kuşaklar arasında da

görulen şikayetler, hastalık belirtileri arasında büyük farklar bulunmaktadır...

Örneğin, 1. kuşak da denen göçmen kesiminde, en çok, ağır bir korkulu-depresif zeminde ortaya çıkan akut paranoid reaksiyonlar ve çeşitli psikosomatik şikayetler en sık rastgelinen hastalık belirtilerini oluştururken; bu durum 2. kuşak da denen kesimde, hemen tümüyle değişmekte, ve ortaya, daha çok, şizofreni ve şizofreni benzeri psikozlar çıkmaktadır...

Ayrıca, bu sağlık bozuklukları, çok kez, içinde yaşanılan "Orta Avrupa"nın, Afrikali Psikiyatrların deyişiyle "beyaz adamların" şikayetlerine, "davranış bozuklukları standartlarına" uymamaktadır.

Bu durumda, insanların hasta olmalarının önceden önlenmesi bir yana, hasta olanların tedavisi olnaksız konumlar ortaya çıkmaktadır.

Göçmenlik, kuşkusuz olumu yanına karşın, yurdandan, geleneklerinden, alışkanlıklarından, törelerinden, çalışma sürecinden, üre-

timden, kısası tarihsel evrim düzeyinden ve sürecinden dışlanmaya koşullu önemli bir "rizikoyu" birlikte getirmektedir...

Göçmenlik süreci boyunca, içine girilen yeni güvensiz yaşam, yoğun toplumsal-tarihsel yaşıtlanma, kazanımlarını yitirme korkusu uzantisında çok kez ağır, davranış bozuklukları ortaya çıkmaktadır.

Bu koşullarda, insanlar, yıllarca ve yıllarca, sürekli olarak, "çok büyük", "çok kötü" birşeyler olacağının bilinçli ya da bilincsiz bekleyiş içinde yaşamaktadırlar. Bu yoğun ve vahsi korku-sıkıntı, ikircimli duygusu, çoğu insanımızın bir yerinde "organlaşmaya" başlamaktadır. Bunun uzantisında, kimi kez, birden "dramatik bir biçimde" gelişen davranış bozuklukları, psikozlar, ağır depresyonlar ya da kalıcı nörotik bozukluklar ortaya çıkmaktadır. İnsanlar kimi kez, bu uzun süreli, korkulu, ikircimli bekleyiş koşulları uzantisında ortaya çıkan "saldırganlıklarını" kendi kendilerine döndürmekte ve sonunda, ağır bir ruhsal bedensel tahrife uğramaktadırlar...

Göçmenlik süreci içinde yüzbinlerce insanımız, pek çok maddi-yaşal kazanım elde etmelerine karşın ciddi bir kişilik krizi içine girmiştir...

Genel kültür düzeyinin düşüklüğü, içine girilen bu tarihsel darboğazı aşmaya olağan vermemektedir. Yoğunlaştırılan paralar ile her bir şey satın alınabilmekte, ancak, kültürel gereksimler karşılanamamaktadır... Çok acılı ve öğretici bir yol ağızına gelinmiştir. Yüzbinlerce insanımız, kültür yaşamının en yoğun olduğu ülkelerde, gözardı edilmeyecek ekonomik yoğunlularına karşı, kendilerini yenileyebilecek yolu yordamı bulamadan bu tarihsel serüven içinde bilinmeyen karanlık bir yerlere doğru yuvarlanmaktadır. Bir tür Voodoo ölümüyle karşı karşıya bulunmaktadır...

* (Bu konuda yapılmış iki önemli çalışma için bkz.: W.B.Canon., "Voodoo death", Amer. Anthropologist, Bd., 1942, s.169-173..., H.Erlenberger, Der Tod aus psychischen Ursachen bei Naturvölker. "Voodoo death"... Psch.Bd. 5, 1951 s.333 ve sonrası vb.)

İŞKENCE:

Ülkemiz işkence utancından kurtarılmalıdır / YARIN

"Siddik Bilgin döväilere öldürildi"

Bilgin olayını yaşayan erlerden Fikret Bilge'nin açıklamaları

ÖĞRENCİ YURT'LARI:

Tüm ayrıntılarıyla İzmir İnciraltı ve Bornova yurtlarında yaşananlar.

İnciraltı öğrenci yurduna polis baskını: Amaç güvenliği sağlamak mı?

"Siz öğrencinizin çorabınızı içine silah filan saklasınız"

Bornova Yurdu olaylarında bir yetkili öğrencilere sesleniyor:

"Arkadaşlar durum şimdî lehinize fakat aleyhinize donebilir"

YURT ÖĞRENCİLERİ NE İSTİYOR?

— Öğrenci derneklerinin basın açıklamaları

— İzmir valiliğinin sakıncalı bulduğu ortak basın bülteni

— Parlamentoya verilen 8000 imzalı dilekçe

FONLAR KİMLER TARAFINDAN NERELERE HARCANIYOR?

Mehmet Gönlübol ve fonları / SERDAR CAN

ZAFERİN 41. YILINDA

Selam onlara / MAHMUT DİKERDEM

Faşizm ve demokrasi mücadeleinin güncel sorunları / YASEMİN ÇONGAR

ULUSLARARASI DEVLET TERÖRÜ

ABD saldırısı ve işler sorunu / MUSTAFA ÇETİN

FKÖ Temsilcisi Abu Firaz ile Libya olayı üzerine söyleşi

NATO'ya Hayır / CEMİL TURAN

YÜZYILLIK BAYRAM: 1 MAYIS

Gazi Üniversitesinde af uygulamaları... Doğramacı, YÖK'ün çözüllüsü... Aydınlar dilekçesi üzerine... NAZIM HİKMET sanat ve edebiyat üzerine düşünceler... ANNA SEGHERS ve sanatçının sorumluluğu... Benim adım Mayıs... Geleceği olmayanlar... Bir Halk Düşmanı...

CENCİLERİN DERGİSİ

Yılmaz Onay: “Göçmenlikte sanat, işçi sanatı oluyor; bu çok özgün bir durum”

Söyleşi: Mümtaz İdil

■ Bu sayıda, yurtdışındaki kültür ve sanat etkinlikleri konusuna bir kez daha girmeyi düşündük. Siz de yakın zamanda Hollanda'da bulunduğunuz için en sıcak izlenimleri sizden alabiliriz herhalde. Önce bize Hollanda'ya gidiş nedeninizi ve oradaki etkinliklerinizi kısaca anlatabilir misiniz?

■ Hollanda'ya gidişim, Amsterdam'daki Öngören Tiyatrosu için yazdiğim "Arafta Kalanlar" oyununu sahnelemek içindir. Bunu daha önce yine Bilim ve Sanat dergisi için Hollanda'da yapılan bir söyleşide açıklamıştım. Ancak, bazı talihsizlikler sonucu o söyleşi gereği gibi yayımlanmamıştı. O nedenle sorunuzu kısaca cevaplamakta yarar görüyorum. 3 ay kadar sürdü Hollanda'daki çalışmalarım. Bu süre içinde Hollanda'da ve daha sonra uğradığım Almanya'da yapabildiğim temaslar ve görüşebildiğim eş-dost sayesinde bu ülkelerdeki sanatsal çalışmaları, ödüll kazanan sanatçıları, kısmen de olsa, tanımak, onları görüşmek imkanını buldum. Yine aynı şekilde, Paris'te hem tiyatro açısından çok önem verdiği bir iki sanatsal etkinliği izleyebildim hem de benzeri görüşmeleri oradaki sanatçı dostlarla yapabildim...

■ Sözünüzü kesiyorum ama, söyleşimin başında "Bilim ve Sanat" dergisinde daha önce çıkan söyleşinin talihsızlığından söz ettin. Izin verirseniz buna ben de kısaca değinmek istiyorum. Hollanda'da yaptığınız söyleşinin düzenlenmiş metni yerine, doğrudan banttan de-

şifre edilen metnin baskıya girmesi, üstelik de deşifre edilirken yapılan yazım yanlışlarının da olduğu gibi kalması, söyleşide anlaşılmazlıklara ve yanlışlıklara yol açtı. Bütünüyle teknik sorunlardan doğan bu yanlışlık için Bilim ve Sanat dergisi adına sizden ve okurlardan özür diliyoruz...

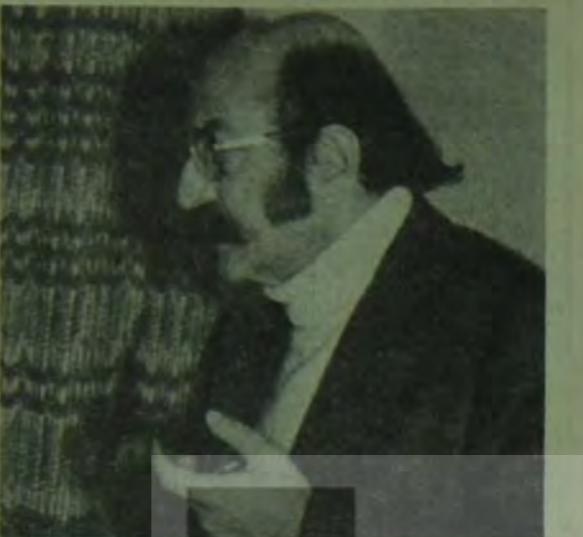
■ Gerçekten dergi Hollanda'da elime geçtiğinde, söyleşinin o halini görünce beynimden vurulmuşa döndüm. Hele dramaturji kadar önem verdigim bir kelimenin hep drama-

türücü olarak geçmesi tiyatro ile ilgili metinde olmaması gereken bir yanlışlık. Üstelik, "de" ve "da" eklerinin, paragrafların karışıklığı, ağızdan çıkan hemen her sözcüğün söyleşide yer almazı, gerçekten üzücü. Aslında, hemen ardından bir düzeltti yayınlanması, en azından okur için iyi olabilirdi. Yine de belki, yeni bir söyleşi daha yararlı oldu.

■ Izin verirseniz yeniden "Arafta Kalanlar" oyununa dönelim: Oyunun Hollanda'da yarattığı ilgi ve etkiden biraz söz eder misiniz?

Arafta Kalanlar

■ Oyun, yurtdışındaki sanat çalışmaları açısından da önemli bir yanı içeriyor. O da şu: Yurtdışındaki sanat çalışmalarında göçmenlerin sanat ve kültürlerine, bulundukları ülkelerin belli bir ilgisi ve desteği var. Bu destek çoğu zaman yalnızca, "onların da bir sanatı var, o kadar da barbar değil, az buçuk sanatın da anlıyorlar" gibi bir el uzatma anlayışıyla kalabiliyor. Ayrıca oradaki sanat faaliyetleri de yerine göre yalnızca bunu kabullenmiş ve salt iyi niyet dizayninde kalan sanat çalışmaları çerçevesinde olabiliyor. Hattâ giderek, "konu ve içerik yönünden de bu çerçeve böyle bir ilgiye daha fazla cevap verir", düşününe-

sinin yerleşmesiyle daralma tehlikesi ve eğilimi gösterebiliyor. İşte, "Arafta Kalanlar"ı gerek burada Öngören Tiyatrosu için yazarken, gerekse orada çalışırken, bu çerçeveyi kırmak yolundaki çabalara bir katkı olsun amacıyla da ele almıştım. Konu da kısaca, göçmen işçilerin gönderdiği ülke ile geldiği ülkenin her ikisinden de bağlarının koparılarak ortada bırakılmasının, Adem ile Havva söylencesi çerçevesinde genel insansal bir öykü ve taşlamacı güldürü tarzında anlatılmaya çalışılmıştı. İşsizlik olayıyla, insanın bütün hayatı işlevlerinin tüketmesi, bir noktada çıkışıyor; oyunda bunu ölümle benzetirdim. Öldükten sonra "yeni cennet"e gitme, sonra "cennet"ten gene kovulma ve bu kovulmadan sonra onu kendi "dünya"sının da kabul etmemesi tasarımu, bana "arafta kalma" kavramını çağırtırdı.

■ Dil sorununu nasıl hallettiniz?

■ Oyunda bir "dünyaca" var, bir "cennetçe" var. Dünyacısı Türkçe, ama hangi dile çevrilirse, o dil dünyaca oluyor. Cennetçe ise yerine göre mitolojiden ve destanlardan alınmış latince, yerine göre de çeşitli "cennet" ülkelerinin dilinde oluyor. Böyle birçok dillilik söz konusu.

■ Bu bir karışıklık yaratıyor mu?

■ Hayır. Oyunun ağırlığı, tiyatro sanatının gereği olarak göze, hareketle kendini olabildiğince anlatmayı yönelik olduğundan ve çok dillilik oyunun içeriğiyle kaynaştığın-

dan, dil çok büyük bir sorun olmakta çok büyük bir sorun olmaktadır. Hattâ başlı başına eğlendiriciliğe dönüştürülmüş, yalnızca kendi ülkesinin sorularını oraya taşıyabilmek ve o ülkedeki yaşam koşullarına uyamadan yaşayan bir topluluğun sanatı.

■ Şarkının sözlerini söyleşimize katalım mı?

■ Sevinerek. Tahsin İncirci'nin müziğiyle Türkçe ve Hollandaca söylenişi hâlâ kulağımızda;

*Ülkelerden ülkelere
Esen barış rüzgarları
Selam edin sevgiliye
Sarı siyah kızıl saçlı
Bitmiyorum göz rengini
Sesini hiç duymamışım
Ama yürekimde yeri
Ben insana sevdalıyorum
Kara gözlüm, mavi gözlüm
Eğit bir bak, bizimlesin.
Saz benizlim, ince yüzüm
Yakın irak bizimlesin
Nefret yeter, bitsin acı
Son verin düşmanlıklara
Yağsun barış yağmurları
Kirpiklere damla damla.*

■ Bu sözler, içinde bulunduğumuz barış yılında ayrıca bir anlam kazanıyor değil mi?

■ Evet, oyunun konusu gereği, "Halklar arası dostluk, anlayış ve barış" boyutlarıyla...

■ Kuşkusuz, göçmenlikte sanat, dil ile birlikte daha birçok sorunda beraberinde getiriyor. Sizin bu konudaki gözlemleriniz?

■ Göçmenlikte tiyatro yapan sanatçılarda, o ülkenin sanat hareketleri ve sanatçıları arasında bir kopukluk olabiliyor. Oysa, yanlış da bulunsa, karşı da olunsa, o ülkenin sanatıyla iç içe girilmesi, o düzeyde tartışılması lazımdır ki, göçmen sanatçılarda, değişik sanat ve kültür anlayışlarının kardeşçe yaşandığı bir ortamda, aynı düzeyde tartışmaya girebilirler. Buradan da, sanatın evrensel bir yazarın bir eserini veya evrensel bir temanın yorumlanması da kendi ulusunun gelişmeleri, çatışmaları, mücadeleleri ve tarihi içindeki yer açısından getirdiği zaman tekrar bir ulusal boyut kazanabilir. Brecht oyunları Öngören Tiyatrosu'nu zenginleştirmiştir. Bir başka deyişle, Öngören Tiyatrosu, Vasif'in yönetimiyle o Brecht oyunlarını oynamamış olsayıdı, biz "Arafta Kalanlar"ı hiçbir zaman bu düzeyde gerçekle-

yaratıcı bir zemin oluşturabilir.

■ Şöyle diyebilir miyiz; göçmen sanatı denince o ülkeden soyutlanmış, yalnızca kendi ülkesinin sorularını oraya taşıyabilmek ve o ülkedeki yaşam koşullarına uyamadan yaşayan bir topluluğun sanatı?

■ Hattâ giderek onun da uç noktasına gelinmiş. Şöyle ki: Göçmen sanatının özgün yanları da var. Bu özgünlükten gidilerek, onu kendi ülkesinden de soyutladığı gibi, bulunduğu ülke ile bağlarını kuramadığından ondan da soyutlayıp, kendi içinde bir adacık gibi sınırlamaya getirebilmış. Onun için de "göçmen sanatı", "göçmen kültürü" kavramlarının bu tehlikesine degenmeye çalışım tartışmalarında. Bu boyutlar içinde kavramın kendisinin de tartışılması gerektiği altını çizmeye çalıştım. Belki daha çok "göçmenlikte sanat", "göçmenlikte kültür" demeyi yeğledim onun için. Yani, bir ulusal kültürün, göçmenlikte de olsa, bir başka özgün ortamda, bir başka ulusal kültür ve sanatla iç içe gelişen olgusu şeklinde kavrana gereklidir. Böylece her iki kültürde de genel insansal kültüre daha sıcak bir ortamda yaratıcı hizmette bulunmasına kapıları açılır. Burada ilginç bir örnek vereyim: Öngören Tiyatrosu'nda Brecht'in "Kuralla Kuralası" oyununun oynamasını izleyen ve Brecht'in tiyatro çalışmalarını yaşamış yaşı bir kadın oyunun bitiminde gözyaşları içinde Vasif Öngören ve topluluğuyla görüşmek istedigini söylemiş, "Ben 'Kuralla Kuralası'nın böyle oynamasını gördüm" demiştir. Yani, Brecht'i Vasif Öngören'in sahneleyışı ve topluluğun oynayışı ile Batı'daki oynamaların birbirinden çok farklı. Tipki, tema kendisinden olmadığı halde, Puşkin'in "Don Juan" yorumunda olduğu gibi. Demek ki bir sanat çalışması, evrensel bir yazarın bir eserini veya evrensel bir temanın yorumlanması da kendi ulusunun gelişmeleri, çatışmaları, mücadeleleri ve tarihi içindeki yer açısından getirdiği zaman tekrar bir ulusal boyut kazanabilir.

tiremezdi.

□ Yani, göçmenlikte yapılan sanatın evrensel iletişim içine girmesi, izole bir göçmenlik çerçevesi içinde kalmaması gerekiyor.

■ Üstelik bu çerçevelerelemeyle çalışma belli yanlışları da getirebilir. Bu nü kesinlikle kırnak gerekiyor.

□ Ama bir yandan izole edilmeye çalışılması da söz konusu sanırırmı.

■ Yapıldığı var, yapılmadığı var. "Kendi içinde izole bir sanat çalışma yapılması yapılmalı ve o çerçeve içerisinde kalmalıdır", anlayışıyla, gerek batıda gerek kendimizde çalışmalar yapılıyor. Bu yanlış, çünkü, geçici biçimde beğeni kazanma, daha fazla kanat altına girme tehlikesi getiriliyor. Tehlikeli diyorum, çünkü sanatın kalıcılığa ve yaratıcılığa ihtiyacı var. Bunu kırmak, aşmak ise, tüm eleştirlere rağmen, sanatsal faaliyetin düzeyini yükseltsektir. Bunun tartışmasını Türkiye'ye de getirmemiz, "göçmenlikte sanat ve kültür" faaliyetlerine yardımcı olmamız gerekiyor. İşte, gitmeseydim öğrenmeyecek olduğum bu güzel ayrıntılar aynı zamanda oradan buraya da iletişimde bazı aksaklıların olduğunu gösteriyor. Bunun gibi Almanya, İsviçre, Fransa ve daha birçok ülkelerde değerli tiyatro çalışmaları var; bunun alışverişinin de daha yoğunlaştırılmasına geçmemiz gerekiyor. Örneğin Dilek Türker'in oynadığı tek kişilik "Sevdican" oyunu ya da İşil Kasaboglu'nun kukla oyunu belki geçen yıl İstanbul Festivali'ne katıldığı için daha yakından ilgi görebildi. Memet Ulusoy'un tiyatro başarılarıyla da belki bu yılki oyunu İstanbul Festivali'ne katlinca sıcak ilinti kurulacak. Ama örneğin Meral Taygun'un "Taranta Babu'ya Mektuplar"ındaki önemli başarısı ne kadar yansındı ülkemizin başına? Theater Manifaktur'daki bir Metin Tekin'den kaçımızın haber var? Çetin İpekka'yın "Tiyatrom"undan, Meray Ülgen'in çabalardan, hattâ çok sayıdaki yaygın amatör tiyatro çalışmalarından...

□ Peki, göçmenlikte tiyatro yapan, değişik ülkelerdeki gruplar birbiriley ilişkili içindeler mi?

■ Gereği gibi olmuyor.

□ Sizce neden?

■ Bu sanırım faaliyetlerin daha çok yeni olmasından. Türkiye ile iletişimim buna katacağı çok şey var, ama bu da çok yeni. Onun için, bu etkinliklerin çok hızlı gelişeceğini umutluyum, ama sözünü ettiğim kayıtların da altını çizerek.

□ Türkiye ile iletişimim daha yoğunlaştırılmasının çok faydalı olacağına inanıyorsunuz yani?

■ İki taraflı da. Tanık olduğum kadarıyla, oradaki etkinliklerin Türkiye'deki okura ulaşmasından, basına yansımalarından, oradaki sanatçılar ayrıca bir kırınç duyuyorlar. Konu yalnızca tiyatroya özgü de değil. Aynı iletişimim Türkiye'den oraya yönelik olarak da tamamlanmasına ihtiyaç var. Bu anlamda örneğin Aras Ören'in yazın alanında, örneğin Mehmet Ünal arkadaşımızın fotoğraf alanında aldığı uluslararası ödül ve onların oradaki çabaları çok önemli. Tahsin İncirci'nin müziği, pek çok şairimiz... Hele, Yaşar Miraç'ın bir de yayinevi... Dahası, Salih Scheinhardt'ın Alman dilinde yazan bir yazar olarak aldığı edebiyat ödülü ve elde ettiği konum ayrı bir önem taşımış. Onların kazandıkları bu ödüllerin Türkiye'ye yansımamasında büyük yarar var. Hattâ bu vesileyle, bulunan ülkenin diliyle yazma, ikinci kuşağındaki dil meselesi gibi konular da açıldı. Bu konuların da Türkiye'de enine boyuna tartışılmazı gerekiyor. Örneğin göçmenlikte, ikinci kuşak zaten artık o ülkenin diliyle düşünüyor, yazıyor; böylelikle de ana diliyle ilintisi çok önemli degilmiş gibi bir görüşe gelinebiliyor. Oysa bunun çok yanlış olduğu kamışındayım ben. Çünkü, ana dilini tümüyle terketmiş olmak, bulunan ülkede kanat gerilen pozisyonunda kalma tehlikesini getirebilir. Oysa, o dilde yazsa bile kendi dilinde de en üst düzeyde yetkinliği sürdürebilmesi, o sanatçı için, hem yazacağı her iki dile de zenginlik getirecektir, hem de evrensel sanat ilişkisi bakımından "arafta kalmak" yerine, her iki kültürün sıcak ve yaratıcı bir biçimde yan yana gelişini gerçekleştirecektir. Örneğin Yüksel Pazarkaya'nın çevirisiyle Orhan Veli'nin şiirlerinin Mart ayında "en iyiler" listesinde birinci sırayı alması, sanatımızın batı sanatıyla eş düş-

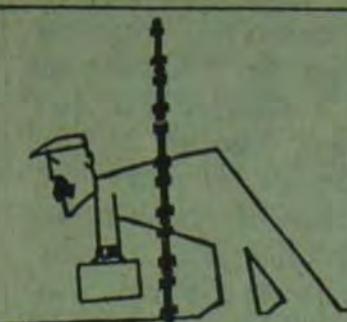
zeyde yarışmasının önemli başarısıdır. Kısacası, ana dilimizin, gerek göçmenlikteki sanat ve kültür ortamında ve gerekse genel olarak göçmenlikte, çok daha zengin ve etkili bir biçimde yaşanmasını ve üretmesini sağlamada, hangi yollarla bu eksikliği tamamlayabiliriz'in yollarını aramamız gerekiyor.

□ Sorunun kısa vadede çözülmesi pek mümkün görünmüyör gibi.

■ Ama, önemlidir'in altı çizilirse, herhalde bu yoldaki mücadele daha bir başarıya ulaşır sanıyorum. Pek kolay çözülecek mesele değildir, demek, zaten gerekli midir, kolaycılığına gelmemelidir. Nitekim daha öyle zor sorunlar var ki, gerekli midir deyip, geçmiyoruz. Dil faktirliği bütünüyle yaşamı fakirleştirir. Böylelikle de, Türkiye'dekinden kat kat fazla gericiliğe sığınma, kendi içine kapanma ve bir anlamda insansal olarak yeteneklerinin en azını kullanır bir topluluk haline gelme söz konusu oluyor: "Araf'a itiliyor yani.

□ Ekleme istedığınız bir konu var mı?

■ Son olarak hem Batı hem de bizim için önemli olan bir konuya değinmek istiyorum. Her iki ülkede de, gerek Türkiye gerek Hollanda'da diyelim, sanatın kendisi belli nedenlerle bir çerçeve içinde yaşamakta. Bu darlık ellî bir çerçeve içinde zaman zaman çok daralık ve işçi tiyatrosu, işçi sanat gibi bir şey söylendiğinde, bunun pratik olarak imkansızlığı gündeme getirilebiliyor. Ya da "işçilerin, geniş halk kitlelerinin sanat yaşamalarının başka türlü koşulları var, bu koşullar olmadan olmaz", fala deniyor. İşte göçmenlikteki sanat bu bakımından da çok orijinal bir durum. Çünkü, göçmenlerimiz zaten işçi. Göçmenlikte sanat yapılacaksa ve onlarla bu sanatın yaşanması söz konusuya, zaten kaçınılmaz biçimde bu, işçilerle sanat demek oluyor. Bu da batılı ülkelerin kendileri için de bir işçi sanatı deneyiminin kendisi oluyor. Bu yıyla da çok ilginç olan göçmenlikteki sanat etkinlikleri, üst düzeye gelecek olursa, bu o ülkelerin kendilerine de ışık tutacak bir deneyim olacaktır kanıtlarımdır.

Berlin'de Yaşamak

Sargut Şölçün

Bilim ve Sanat'ın sayfalarından bir yıl uzak kalmış olmanın yolaçtığı acemilik ve bir yazıya başlamanın verdiği heyecan, bu satırların müsveddelerini, her zamankinden daha uzun bir süre yanında taşımama neden oldu. Tabii, bu arada yazacaklarım da, dış göçün edebiyatı olmaktan çok Batı Berlin'de geçen yedi ayın sağladığı deneyimlerin ifadesine dönüşmeye başladı.

Marx, bazı halkların kapitalist üretmeye daha az, bazılarının da daha çok yatkın olduğunu yazmış; kapitalist üretmeye daha az yatkın olan halklar arasında Türkler de var. Ayrıca, Türkler Avrupa'da, yolculuktan, yer değiştirmekten pek hoşlanmayan insanlar olarak tanımlıyordu. Türklerin eski çağlarda yaşadıkları göçbe hayatına ters düşen bir düşünce bu. Ama son yirmi yılda, Avrupalılar bu konuda yanlışlıklarını anladılar; şimdi Batı'nın endüstri toplumlari, Türklerin ortalıkta doğmasını engellemek için ne yapacağını şaşırılmış durumda. Yalnız, bugün Türklerin süküllüp atılamayacağı bir ülke var Avrupa'da: Federal Almanya; ve savaş sonunda edindiği özel statüye rağmen, hayat tarzı olarak F. Almanya'nın bir parçası durumundaki Batı Berlin. B. Berlin, "Özgür Dünya"nın sosyalizmin içindeki adası, serbest pazar ekonomisinin ileri karakolu... Bütün geçmişle, geleneğiyle Avrupalı denebilecek tek kenti F. Almanya'nın. F. Almanya'ya özgü o taşra hayatından hoşlanmıyorsanız, bu ülkede yaşayabileceğiniz tek kent Batı Berlin'dir. Ancak, B. Berlin'in dünya kenti olma özelliği, sadece Batı'nın vitrinî

rolünü üstlenmesinden ileri gelmiyor; "en az Alman olma" gibi bir atmosferi var bu kentin. Ve bu atmosferin oluşmasında, burada yaşayan yüz otuz binden çok Türk'ün de katkısı var.

B. Berlin'de yaşıyorsanız burada dört ayrı hayat tarzını yakından tanımınız mümkün. Bunlardan birincisi, mesafeli büyük burjuva hayatı, ikinci, küçük burjuva radikalizminin belirlediği alternatif hayatı, üçüncü, bu sahnede bütün yerli marijinal gruplardan yabancı entellere kadar uzanan bir yelpazenin rüzgarlarına kapılmanız mümkün. Üçüncü hayatı tarzıyla, kırk bin Türk'ün toplu

olarak yaşadığı Kreuzberg'te karşılaşırsınız. Ne var ki, sanıdan aksine, Kreuzberg bir Türk semti değil, yerli ve yabancı unsurla rdan renkli bir sentez olma yolunda hızla ilerleyen bir süreçtir. Batı Berlin'de yaşayan bir kimse için tanrıması imkan dahilinde olan dördüncü hayat tarzı, Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nin başkenti Berlin'dedir. Ayyıldızlı pasaportların son altı yedi yılda kapitalist ve sosyalist dünyada uğradığı büyük prestij kaybı nedeniyle, duvarın öteki yanına geçmek kolay değilse bile, orada, yukarıda sözümüz ettiğim üç hayatınızdan daha başka bir dünyamın varlığı bir gerçektir.

Yetmişli yılların başında, F. Almanya'daki Türk işçilerinin kısa zamanda Türkiye'ye dönerek, endüstri toplumunda edindiği deneyimlerin birikimiyle kendi ülkelерindeki toplumsal gelişimlerini hızlandıracalarını düşünürdü; bu, bizim özel isteğimizdi. Oysa, nesnel gelişme başka türlü oldu. Türklerin büyük bir kısmı orada kalmış gibi, beklenen sınıf bilincini yerine, satıcı ruhu yaygınlaştı. Türklerin başarılarını takdirle karşılayan Almanların sayısı bir hayli fazla. Türklerle birlikte diğer yabancıların takdir edilmeleri gereken bir diğer nokta, F. Alman devletinin kurnazca aldığı bütün tedbirlerle rağmen, ilkeye yerleşmeye kararlı insan akışının önlenmemesidir. İtalyanlardan farklı

Kreuzberg'in metroları: Uluslararası renkli bir sentez

olarak yabancı ülkelerle yerleşmeye geç başlaya n Türklerle birlikte Araplar, Afrikalılar, Pakistanlılar ve Doğuasyalılar l ou sefer fena bastırdılar. Son olarak "Gündoğuların Yükselişi"ni yazar Aras Ören'i dinleyince, Batı Berlin caddelerinde gördüğüm Tamillilere, Afrikalılara, Filistinlilere, yeşili takkeli Türklerle, eski koloniyalizmi ve enperyalist politikanın acısını çikaranları diye bakmaya başladı. Hele bugün, örneğin F.Almanyada yabancılara şeşitli sanat dalları arasında kendilerinden söz ettirecek lüzeye gelebilmeleri, bu hesaplaşmanın boyutları hakin da fikir veriyor. "Bugün bizim burada yarattığımız yeni sosyo-kültürel çevrenin", diyen Aras Ören, "yarın kaçınılmaz olarak, Avrupa'nın yeni kimliğinin bir parçasını temsil edecek bir gerçektir." F.Almanyadaki Türklerin ikinci kusaktan edebiyatçıların kaleminden en çikan metinler bile artık edebiyat biliminin incelemelerine konu olurken, Almanlar, Türkiye'de yapılan edebiyatı da tanıtmaya başladılar; diğerlerinin yanı sıra Üsküp Pazarkaya Orhan Veli'yi çevirdi, Ahmet Sayan'ın "İpek Haliya Ters Binen Kedi"si de Almanca olarak yayınlandı. Önümüzdeki yaz sezonunda, Türkiye'ye yarım milyondan fazla Alman'ın geleceği tahmin ediliyor; bu da, en iyi matçı Almanların bile yalnızca sokaklarını süperrenlerle sınırlı Türk imajının değişimine yarayabilecek önemli bir fırsat.

Hristiyan Demokratları bile korkutan gelişmeler...

Ne var ki, günün sorunu, "ANAP Türkiyesi"ni Avrupa Topluluğu'na kabul ettirmek değil. F.Almanya ile Türkiye arasında yıllardır sırımsız olan ve yalnızca bize yönelik tek yönlü akışın karşılığı ucuz işgici oldu. Özal rejimi, Türkiye'nin kağıt üzerinde gelecek Aralık ayından itibaren elde edeceğim serbest dolaşım hakkını söyleme, turistikleşen bu NATO ülkesinin artan öneminden değil, Derwall'in İstanbul'daki mevcudiyetinden ileri geliyor.

zeninden duyduları kaygıya rağmen, bu ülke, sağcısıyla solcusuyla F.Alman yurttaşları için "orada bir köy var uzakta"dır. 2 Şubat günü televizyonda F.Almanya'daki spor olaylarıyla ilgili haberleri okuyan spikerin Galatasaray'ın Altay'ı 5-1 yendigini söylemesi, turistikleşen bu NATO ülkesinin artan öneminden değil, Derwall'in İstanbul'daki mevcudiyetinden ileri geliyor.

Alman ideolojisinin trajedisini malumdur. Birçok kimse için, F.Almanya, bugün Batı Avrupa'nın köyü olma özelliğini sürdürmektedir. Bu ülkede yılda ortalamada 400.000 kişinin intihare teşebbüsü ettiği, bunlardan ancak 14.000'inin kendini öldürmede başarılı olduğu bilinmektedir. Okuma yazma bilmeyen yetişkinlerin sayısının yarım milyonu bulmasına, halen üç milyona ulaşan işsizde katarsınız, öünüze karanlık bir toplum tablosu çıkar. Oysa, gelişmiş, oturmuş ve burjuva demokratik özgürlüklerin yerleşmiş olduğu bir toplum, geri kalmış ülkelerden gelen insanlar için, başka alanlarda da taşiyor, başka imkanlar da sunuyor. Her şeyden önce, bu insanlara cesaret veriyor. Batı Berlin, cesur olmaya daha elverişli bir kent. Palyaço olmaya kararlı bir Türk kadınının cesaretiyle, onun B.Berlin'de yaşamaması arasında bir bağ var muhakkak. Bu kentin en az cesur insanları da Almanlar olmalı. B.Berlin'deki iki üniversite (Teknik Üniversitesi ve Özgür Üniversitesi) yılarda siren suskunluktan sonra, birkaç ay önce yine hareketlendi. Bildiriler dağıtılmış, toplantılar birbirini izliyor, duvarlar boyanıyor, boykotlar nedeniyle dersler yapılmıyor. Nihayet 29 Ocak günü 20.000 öğrencinin katıldığı bir yürüyüş oluyor. Şəşənlilik büyük. Frankfurt'ta polis Günther Sare adlı bir genci öldürdüğü zaman, altmış yılın sonundaki olaylara benzer gelişmelerin olacağını düşündü birçok yabancı. Ama, şəşənlilik yıllarda dünyada F.Almanya'yı sarsacak somut ütopalar yok ki; ne Küba, ne Vietnam ne de Çin bu rolu üstlenmiyor artık. Peki Nikaragua? Nikaragua kahvesi satın alarak dayanışma içinde olanların sayısı az değil, ancak Sandinist Devrimi, Reagan saldırısı geçtiği zaman ilgi topluyor.

F.Almanyadaki sistem, çoğulcu-

luğuya her zaman övmüştür. "Bizde komünist partisi de serbest, gizli nazilik de..." demeye geliyor bu. Hessen Eyaleti'nde ilk Yeşil Bakan Fischer, ev işgallerine katıldığı günlerdeki kıyafetiyle andığı zaman, bu olay da F.Almanya'nın renkliliğinden sayılır. Irkçı yaşılarından dolayı bir yargıçın görevine son verilir; Göttingen Üniversitesi, adama verdiği doktor ünvanını geri alır. Wackersdorf'ta, atom santrali yapmak amacıyla yok edilmesine karar verilen ormanı işgal eden halka karşı, ordu birlikleri kullanıldı diye kıymet kopar. Demokratik Almanya ile kültür anlaşması imzalamaya kalkan bugünkü sağcı iktidar, uluslararası terörizmin yayılmasıyla büyük katkılarda bulunan ABD, İsrail ve Güney Afrika ile sürdürdüğü çok yakın ilişkilere dayanarak da politik gücünü korumaya bakar. Gelin görün ki, çoğulcu demokratik sistem, Skinhead'lerin varlığını ve cinayetlerini engelleyemiyor ve eski nazilerin öğretmenlik yapmasına imkan veriyor. Açık bir toplum sisteme sahip olduğunu hep vurgulayan burjuva demokrasi, gizli servislerini kullanarak yurttaşlarını dosyalama ihtiyacı duymasını açıklamıyor. Kitle iletişim araçlarından Kaddafi'yi terörist, Anatoli Şcaranski'yi özgürlük sembolü ilan eden F.Almanya, Baader-Meinhof dosyasını yeniden açıyor; daha doğrusu, Alman ideolojisinin trajik komegini yaşamak zorunda kalmıyor. Baader-Meinhof davasını konu alan "Stammheim" adlı filmin rejisi Reinhard Hauff'un sözleri, burjuva hukuk devletinin oynak sınırlarını göstermektedir: "Böyle bir davayı kurmaya Franz Kafka bile cesaret edemezdi." Büchner'in "Woyzeck'i, 18. yüzyıla ait burjuva ideallerini sarsan ilk eserlerden biridir. Türk işçi Ali rolüne girip "En Alttakiler'i yazan Wallraff, bence "Woyzeck'in geleneğini sürdürdü. Wallraff'ın kitabı, bugünkü F.Almanya'nın, 18. yüzyıl ideallerini bile savunamayacağını ileri sürer gibi.. 750. kuruluş yılannı Demokratik Almanya'nın Berlin'ile ABD, İngiltere, Fransa ve F.Almanya'nın Berlin'i 1987'de aynı ayrı kutlayacaklar. Çağdaş bir tarih bilincinin edinilmesine mevzuatın el vermediği "Özgür Berlin"de bugün bazı eleştiri kafalar soruyorlar, 750. yılda

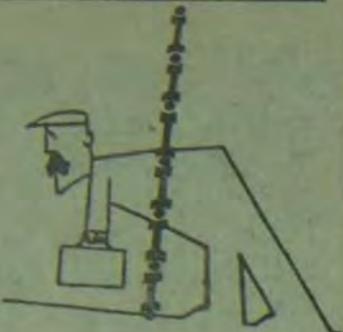
biz ne sunacağız diye; çünkü Demokratik Almanya "Berlin Tezleri"ni yayımladıktan kısa bir zaman sonra, Batı Berlin'de, üst düzeydeki hükümet yetkililerinin ve genelev patronlarının karıştığı büyük bir rüşvet skandalı ortaya çıktı. İki ayrı dünya sistemini temsil eden iki ayrı Berlin, ortadan duvarla ikiye bölmüştür; o duvar olmasa da, iki ayrı dünya var artık. Duvarın batıdaki yüzüne, "Ne bakıyorsunuz, hayatınızda hiç duvar görmediniz mi?" diye yazmış bir Alman.

Köln Radyosu'nun her akşam 21.00'de yaptığı Türkçe yayınlar (TRT ile karşılaşıldığında) bir hayli çağdaş bir anlayışla hazırlanıyor. Hele 28 Ocak'ta Simon Perez'in kendisi Bonn'dan B.Berlin'e geldiği halde, ülkesine gönderilmesi, ya da 3 Şubat'ta Fassbender'in "Çin Ruleti" adlı filminin "Cin Ruleti" haline sokulması gibi kazalar da bağışlanırsa, Köln'den yapılan Türkçe yayınlar, yerli ya da yabancı, Türkiye'ye ilgi duyanlar için önemli bir haber kaynağı durumda. İşte böyle ilgili bir Alman profesörün (ki kendisi Yeşiller'dendir) izlenimleri çok ilginç: "Çok yakın zamana kadar, şəşənlilik yıllarında Türkiye'ye damgasını vuran iki kişi vardı: Bir numara Cumhurbaşkanı Evren'di, iki numara da Doğramacı. Şimdi Türkiye denince, akla Özal geliyor.". Yeşil profesör belki rejimin yerleşmişliğiyle yumuşamışlığını birbirine karıştırıyor; ama adam yine de Türkiye'yi ve Türkleri iyi tanıyor. Örneğin, neredeyse her Türk'in "Nerelisin?" sorusuna "İstanbulluyum" cevabını vermesini, ya da birçok Türk için işkencenin, ancak elektrik gibi çağdaş imkanlar kullanıldığı zaman gerçek anlamda işkence olduğunu hayretle karşılamıyor. Kendisiyle anlaşılabilecek bir nokta var: Türkiye, oturamamış bir toplum olmanın yolaçtığı bütün olumsuzluklarının yanı sıra, insanların umudunu diri tutan bir özelliğe de sahip; çok hareketli bir havası var bu ülkenin, az zamanda çok şeyin değiştiğine şahit olabiliyorsunuz. Buraya kadar iyi. Ama ondan sonra, profesör, böyle bir ülkeden gelen insanların Federal Alman toplumunun kültürüne, onu ileri götürecek biçimde katkıda bulunacağını iddia ediyor. Bu, son birkaç yıldır Federal Almanya'daki yerli ve yabancı

demokratik çevrelerce savunulan bir tez: Çok kültürlü bir toplum yaratmak üzere, kültürlerarası eğitimin...

İlk bakışta, son derece çekici ve demokratik bir anlayışın ürünü olarak kabul edilebilen bu tezin en zayıf yanı, kültür olgununu zaman, tarih ve sınıfı farklılıklarından çözip, sadece soyut "insan"dan haraket etmesidir. Gerçi böyle bir düşünce, yabancı düşmanlığının yaygın olduğu bir toplumda, içerik olarak son derece demokratik alternatifler ileri sürebilmeğtedir; bu, sorunun göz önünde tutulması gereken önemli bir yanı. Ancak, konuyu ideolojik-teorik sorulmadan geçirmeksizin benimsemeye kalkmak, prekapitalist unsurların ağır bastığı kültürel oluşumları, gelişmiş kapitalizmin dinamikliğine olan "katkı"sını abartmaya yokuşabilir.

Federal Almanya'daki yabancı kültürden bu kadar çok şey beklenmesi, Ernst Bloch'un "Umut Prensibi"nde harika bir tahlille ortaya koyduğu ütopyaları akla getiriyor. Marx'ı Milat kabul edip burjuva sosyal ütopyalarını ikiye ayıran Bloch, gençlik ve kadın hareketleriyle Yavudiliği de burjuva grup ütopyalarından saymaktadır. Tek tek insanları değil de, bütün toplumu "tedavi etmek" amacıyla olan burjuva sosyal ütopyaları, Marx'tan sonra faszımdan başka bir "umut" yaratamamıştır. Bir de, kendilerini bütünden ayıran grup ütopyaları vardır; organik ve ulusal özellikleriyle bağlayıcı olduklarıdan, bütün sınıflarla ilişkili kurabılırlar. Tabii, bunlar, burjuva toplumda itilen, baskı altında olan gruplardır; ne var ki, programlarında toplumu devrimci anlamda değiştirmek yerine, kendilerini toplumdan izole ederek onu etkilemek yazılıdır. Federal Almanya'nın hareketlenmesi için, dışardaki somut ütopyalara ihtiyacı olduğunu söylemiştim; yabancılar hareketi gibi içerdeki bir grup ütopyasının, bu toplumda, şimdilik çeşitli alternatiflerden biri olarak kalacağı anlaşıyor. Öte yandan, Türkiye, günümüzde somut ütopya haline gelirse, bunda, Federal Almanya'da yaşayan Türklerden çok, Türkiye'de yaşayanların cesaretinin belirleyici olacağını tekrarlamak gerekiyor. Türkçenin en güzel kelimelerinden biri olan "heyecan", içimizde en dirençli olmalıdır aynı zamanda.

Geç Kalmış Uyum

Rifat Okçabol*

Son yıllarda geri dönen işçilerimizin sayıları yüzbinlere yaklaşınca "uyum" sözcüğü de sık sık kullanılır olmuştur. Önceleri yurt dışına çıkan işçilere gittikleri topluma uyumlanın sorun olurken, şimdilerde söz konusu edilen, geri dönen işçilerimizi çocukların uyumudur. Her ikisi durumda da "uyum" bir göç sonucu ortaya çıkmıştır. Ülkemiz otuz yılı aşkın bir süredir iç göçlerle ve çeyrek yüzyılı bulan dış göçlerde yoğun bir biçimde içicedir.

Yılda ortalama iki milyar dolara yakın döviz gönderip Türkiye'nin dış ticaret açığının büyük bir bölümünün kapatılmasına yardım eden yurt dışına göçmiş işçiler için ise, onların göçü konularında geliştirilmiş bir devlet politikası bile yoktur. (1)

DIŞGÖÇ

İç göçden sonraki sırayı alan, altmışlı yıllarda başlayıp yetmişli yıllarda doruğa ulaşan, yurt dışına giden işçi göçü üzerinde durmak istiyoruz. Dış göç, genellikle başlangıçta batıya, gelişmişlik düzeyi yüksek olan ülkelere, ortak yönlerin olmadığı ya da yok denecek kadar az olduğu, kültür yabanı, dili değişik olan ülkelere yönelik bir göçtür. Yaklaşık 900 bini işçi, 750 bini çocuk olmak üzere toplamı iki milyona yaklaşan, çoğunluğu (yüzde 72.4) Almanya'da yaşayan yurttaşlarımızı doğrudan ilgilendiren bir göçtür. (2) Bu göç önce işçiyi, son-

ra ailesini ve çocukların, daha sonra da akrabalarını yurt dışına çeker. Akı yurdunda amacı kazanmak ve tasarruf etmek olan, önceleri çocuğunun eğitiminden çok şeyler beklerken giderek bu beklenileri aza atan, yurt dışında kalma süresi uzadıkça çocukların elden gittiği korkusuna kapılanların göçüdür. (3)

Yetmişli yılların ikinci yarısından sonra bu dış göç batıdan doğuya yön değiştirmiştir. Artık batının ucuz işçiye gereksinimi kalmamıştır. Batı yabancı işçilerin geri dönmesini bile istemektedir. Bu durumda dış göç, şimdilik Batı yerine, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerine yönelikdir. Genellikle erkek işçilerin, ailelerini götürmeden, batıya onları daha kısa süreler için gittikle-

ri göçtür bu. Gözü dışarıda olanının yeni umut kapısıdır. Az gelirlerin, döviz bekleyen ekonomimizin yeni gelir kaynağıdır. Petrol fiyatlarının hızlı düşüşüyle beklenmedik bir biçimde yeni sorunlar doğuran göçtür.

Üçüncü grup kalabalık göç olusu ise yurt dışındaki işçilerin yurda geri dönmeleriyle ilgilidir. Yurt dışına çıkarken tasarlardıkları gerçekleştirenlerin, emeklilik haklarını kazananların, işsizlikten kurtulamayanların, özellikle Almanya'da geri dönüşleri özendirmek için sağlanan olanakları kullanmak isteyenlerin, çocukların yabancılaşmasını istemeyenlerin, yabancı ülkelerde artan Türk düşmanlığına dayanamayanların ve yeter artık diyenlerin göçüdür, geri dönüsüdür.

Yurt dışına yönelik bir göç olusu da "beyin göçü" olarak nitelendirilen göçtür. Devlet ve halkımız açısından nedense bir sorun olarak görülmeyen, ülkemizin eğitim olanaklarından en çok yararlanmış olanlardan, en çok gereksinim duyulan alanlarda yetişmiş mühendis, doktor, öğretim üyesi ve benzerlerinin göçüdür. Geçmiş yıllarda genellikle devletin olanaklarıyla yurt dışına (Almanya, Fransa, Amerika) lisans üstü ve doktora eğitimi yapmaya gidipte dönmeyenlerin, dönüp kalmayanların kalanların, döndükten sonra işsiz ya da parasız kalanların göçüdür.

Ailelerini de beraberinde götürenlerin, gittiği ülkede bir aile kuranların, kısa bir sürede gittiği ülkenin vatandaşlığını geçenlerin göçüdür.

Bu beyin göçünün kaynağını oluşturan, dış ülkelerde yükseköğretim görenlerin sayısı ve yurt dışına gidiş kaynağı son yıllarda değişiklik göstermektedir. Yetmişli yılların sonuna dek yaygın olan uygulamada, sınavla seçilen üniversite mezunları, kimi uzmanlık alanları için çögulkla da üniversitelere öğretim üyesi yetiştirmek üzere lisans üstü ve doktora eğitimi yapmak için devlet desteğiyle yurt dışına gönderilmişlerdir.

Yetmişli yılların sonrasında üniversite seçme sınavlarında başarılı olamayan lise mezunlarından, ailesinin olanaklarıyla yükseköğretim yapmak için yurt dışına çıkanların sayısı artmaya başlamıştır. 1985 yılında 420'si devlet bursıyla okuyanlara karşın ailesinin gücüyle yurt dışında okuyanların sayısı 30 bine ulaşmıştır. (4)

Bu göç türlerinin yanında yaşam biçimini olarak hayvancılık uğrasıp bir otlaktan diğerine göçenler, görevleri gereği yurt içinde ya da yurt dışında yer değiştirenler; Türk asıllı olupta zaman zaman Balkanlar'dan ya da diğer yorelerden ülkemize "göçmen" olarak gelenler de düşünülebilir.

Göç edenler, içinde yaşadıkları ortamdan ayrılarak, onlar için de-

şik olan bir ortama girerler. Bir an için Doğu Anadolu'da yaşayan dört yurttaşımızın göç ettiğini düşünelim. Bunlardan biri İstanbul'a, diğeri Almanya'ya, üçüncüsü Kuveytte çalışmak için dördüncüsü de Amerika'ya okumak için gitse, ne olur? İstanbul'a göçenle okumaya gidenin, yeni ortama uyum sağlamaları diğerlerine oranla daha kolay olsa da uyum zorluğu çekmezler mi? Çekmiyorlar mı? Derece ve nitelik farkı olsa da her durumda uyum zorlukları ortaya çıkar. Bu uyum zorlukları, göçerin içinden geldiği toplum ile gittiği toplumun yaşam biçimini arasındaki ayrılıklardan kaynaklanır. Göçenin büyüp geliştiği ve kişilik kazandığı aile yapısına, ekonomik duruma, toplumsal ilişkilere, eğitim düzeyine, alıştıgı gelenek ve göreneklere göre uyum sorunu değişiklikler gösterebilir.

Göçenin yaşı, cinsiyeti, sağlık durumu, ayrıldığı işi, becerileri, göç amacı, göçü kimlerle, hangi yoldan ve ne zaman yaptığı, gittiği yerde hazır bir işin olup olmaması da uyum sorunduda etkili olan önemli değişkenlerdir.

Göç olayında üç grup insan vardır. Birincisi, göçe yeni bir ortamda yaşamaya karar veren, birinci kuşak denen yetişkindir. İkincisi, yetişkinlerin yanında giden ya da daha sonra onları katılan, anadillerini öğrenip doğdukları yörede belli bir kültürel birikim kazandıktan

sonra göçen, ikinci kuşak denen çocukların, Son grup ise, ya küçük yaşıta göçen ya da göçülen yerde (yabancı ülkede) dünyaya gelen, üçüncü kuşak çocuklarınlardır.

Yurt dışındaki birinci kuşak, köyünü, Türkiye'yi özleyerek, her türlü sıkıntıyla katlanarak yaşamını sürdürmeye çalışır. Türkiye ise onlara döviz kaynağı olarak bakar, dönenleri olabildiğince geç olsun der gibidir.

Yabancı ülke ise birinci kuşağı, ucuz ve niteliksiz iş gücü, tüketim mallarının hazır pazarı olarak görür. İşleri bitince, ekonomiye yük olunca geri gönderirim der, nitelikli olan işçinin giderek yurt dışında kalış süresini geçicilikten kalıcılığa dönüştürücüğünü, becerikli (!) olanların evlenerek oralarda kalacaklarını bilir, onları önemsemey gibidir.

Bu göç olayında temel sorun ikinci ve üçüncü kuşaklarla ilgilidir. Bizler bu kuşakların yabancılaşmasını isteriz. Göçülen ülkeler bu kuşakları kendi çocukların yetiştirmek isterler. Biz de onlar Avrupalı gibi eğitilsin ancak Türk kültürü ve Türk dili ile beraber eğitilsin deriz. (5) Bu amaca ulaşmak için sayıları 800 binlere yaklaşan Türk çocukların eğitimi için 1026 öğretmeni Türkiye'den, 2195 öğretmeni de oradan görevlendirecek, yabancı okullarda din ve ahlak kültür derslerinin Türklerle zorlu ders olmasını sağlayarak yaparız (6). Yalnız "aile içi eğitim grubu mutlak itaatı telkin ederken okul aksi yönde telkinde bulunmaktır" (6) ve bu durumu değiştirecek aile içi eğitimi etkileyeyecek bir çabamız da yoktur.

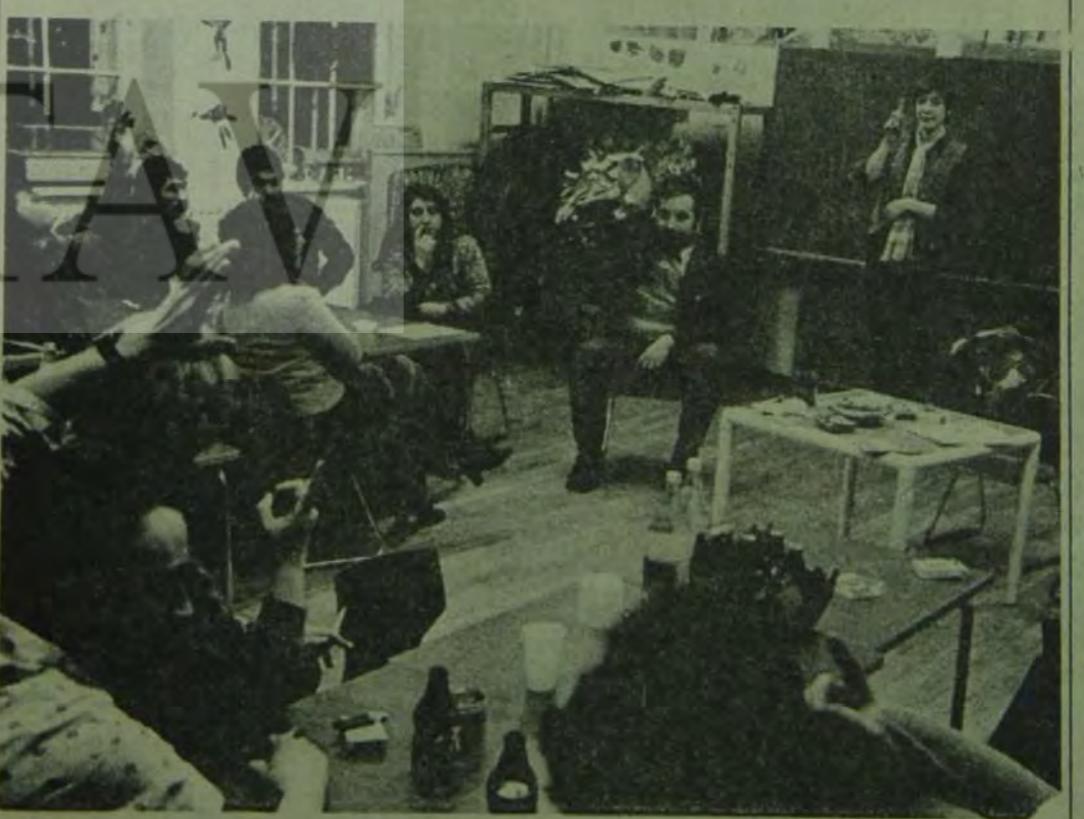
Yurt dışındaki işçi çocukların eğitimi, Türkiye'deki işçi çocukların eğitim durumundan farklı değildir. Yurt dışındaki çocuklar da okul öncesi eğitimden yeteri kadar yararlanamamaktadır. Temel eğitimde olanların çoğu başarısızdır. Bu çocukların yalnız küçük bir kitlesi üniversitede hazırlayan okullarda okuyabilmektedir. (2)

UYUM KURSLARI

Son yıllar, onbinlerce işçinin geri dönüş yıllarıdır. Yurt dışına gitmekten sahipsiz, desteksiz kalan kendisi için birşey yapılmayan birinci kuşak, dönüste de devre dışı gibidir. DPT'nin "yurt dışından dö-

Çocuklar, Uyum Kursu'nda

Aile de...

* Rifat Okçabol: Boğaziçi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

nenlerle ilgili istatistikler yabancı kaynaklarından sağlanabilmektedir" (7) demesi, bu konuda da ne kadar ciddi bir tutumda olunduğunun bir göstergesidir.

Bu arada yurt dışındaki eğitimi mini yanın bırakıp dönen çocukların için 1984 yılından beri "uyum kursları" olarak adlandırılan kurslar açılmaktadır. Yine bu çocukların için üç büyük ilde Almanca eğitim yapacak beş okul açılmıştır. İlk yıl 33 il merkezinde açılan uyum kurslarına, onbinlerce çocuk içinden yalnız 2525'i katılmıştır. 1985 yılında aynı amaçla, 58 ilde uyum kursları için kapasite sağlanmıştır. (8) Ancak bu kurslara da katılanların sayısı yine çok az olmuştur. Örnek olarak Konya bölgesinde sağlanan 1298 kişilik kapasiteden yararlanmak isteyen öğrenci sayısı 11'dir. (9) Dönen bu çocukların büyük bir çoğunluğu normal eğitim yapan okullarda okumaya devam etmektedirler.

Uyum kurslarına katılanların az olması, bu kursların onlara yurt dışında, gümüş kapılarda ve yurt içinde yeteri kadar duyurulmayışından da kaynaklanabilir, bu kursların dönen çocukların bekentilerini karşılayamamasından, kursların içeriğinin onlara çekici gelmemesinden de.

Nitekim uygulamanın da tespit ettiği gibi, uyum kurslarında uyum, öğrencinin öğretmene, öğrencinin sınıf disiplinine uyumu şeklinde gerçekleştirilmiş... Kurslarda çocukların dışarı ile ilişkileri kesilmiş, uyum sadece matematik ve Türkçe dersi olarak görülmüştür. Böylece esnek bir toplum yapısından gelen öğrenciler, kati bir sınıf düzenine sokulmuşlardır.¹⁰

Ayrıca, uyum kurslarında kullanılan Türkçe dersine kaynak olacak kitapta, Atatürk'ten aktanın yazılarının dışında, yurdumuza dönen çocuğa bugünkü edebiyatımızı tanıttılar yazları bulmak ta zordur. (11) Bu kitap, çocuğun eli yıl öncesine uyum yapmasını ister gibidir. Bu durumda da uyum kurslarına istemin az olması doğal değil midir?

Gerek uyumkurslarında, gerekse yurda dönenlerin normal eğitim yaptıkları okullardaki izlenimlere göre, bu çocukların şu özelliklerini gösteriyorlar:

1. Olayları birbirine bağlayabiliyor, pozitif düşünebiliyorlar,

2. Derslerini bellemeye zorluk çekerken grup çalışmasında başarılı oluyorlar,

3. Düşüncelerini, isteklerini çekimeden dile getiriyor, yalan söylemiyorlar,

4. Buradaki okullarda da alışık oldukları okul ortamını anyorlar,

5. Yurt dışında özellikle Almanya'da, değişik türdeki okullardan ayrılmış burada ortak bir programda bir araya getirdiklerinden, derslere uyumda güçlük çekiyorlar,

6. Üniversiteye hazırlanan okullardan gelenlerin dışındaki her derste özellikle Türkçe ve sosyal derslerde güçlük çekiyorlar,

7. Konusuna egemen olamayan öğretmenin derslerinde daha çok güçlük çekiyorlar,

8. Buradaki okullarda gürültü ve pislikten, olanakların yetersizliğinden, derslerin ağır olup çekici olmayılarından, kalabalık sınıflardan, kız erkek arkadaşlığındaki tutumdan, giymek kuşam kısıtlamasından, Almanca ders yapan öğretmenlerin dil pratiklerinin eksikliğinden yarınyorlar,

9. Anlayış bekleyip, zaman tanımmasını istiyorlar,

10. İsteyenlerle kolaylıkla iletişim kurabiliyorlar,

11. Yavaş ancak sürekli ve olumlu yönde değişiyorlar,

12. Kesin dönüş yapanlar da geriye dönük istiyorlar.

Gördüğü gibi bu çocukların kimi özellikleri coğumuzun özlediği niteliktir. Karşılaştıkları güçlüler de genellikle okuldaki ortam ve tutumlardan kaynaklanmaktadır.

Uyum uyum diye onları bir an önce koşullarımızı kabule zorluyor ve çocukların kimi özelliklerini törpülemeye çalışıyor. Oysa, onları ne kadar bağımsız bırakıksa ta içinde bulundukları toplumda benimsenmeyecek bir giyim, bir saç, bir davranış biçimi sürebilirler mi? Öyleyse zorlama niye? Tutumumuzu biraz olsun yumuşatamaz mıyz?

NELER YAPILMALI

Onbinlerce çocuk yurt dışından geri geliyor. Nedir öncelik taşıyan sorun, karar verdik mi? Onların istediğimiz davranışlara alışmalan düzennimize uymanız mı? Onlara yardım etmek mi? Öğrenci düşünmesin, sormasın, konuşmasın mı? Yoksa yurda dönenlerin olumlu yönlerini örnek almak mı?

Bu çocukların nereden hangi öllerleriyle gelmektedirler, istekleri bekentileri nelerdir, biliyor mu?

Bildiklerimizden bir tanesi, onlar için açılan uyum kurslarının ilgi görmemesi. Bu belki de yurda dönen çocukların uyum yerine bir 'hosgeldin' beklediklerini gösterir. Gerçekten uyum yerine neden hosgeldin partileri düzenlenmesin? Bu çocukların kayıt yaptırdığı okullar açılmadan önce ya da okulun ilk günlerinde, eski öğrencilerin de katılımıyla, doğal ve kültürel zenginliklerini tanıtmayı etkinlikler sinema tiyatro ve spor karşılaşmaları, geziler bir hoşgeldin programı çerçevesinde düzenlenebilir. Böylece yeni gelen öğrencimin benimsenebileceği bir ortam yaratılmış olur. Eski ve yeni öğrencilerin kaynaşması, gelenlerin okula ve ilkokula daha kolay alışması sağlanır.

Yurda dönen çocukların bulunduğu okullarda neler yapılabil-

ligeceği bu okullarda çalışanlara kulak vermekle açıklık kazanabilir. Bu öğretmenlerin çoğunlukla birleşik noktalar şunlardır:

1. Bu çocuklar, ayrıldıkları okul türlerine, kazandıkları bilgi ve becerilere göre, yabancı dil bilgilerinden de yararlanabilecekleri okullara (turizm, teknik okullar) yönlendirilmeli, birkaç okulda toplamak yerine diğer okullara dağıtılmalıdır.

2. Bu okullarda çalışacak öğretmenler deneyimli ve konularına egemen, yurt dışında çalışmış ya da "uyum" konusunda Hizmetçi Eğitimden geçmiş olmalıdır.

3. Bu okullarda öğrenciyi bilgi bankası olarak gören ve belleme yeteneğini ölçen sorular yerine, öğrenciyi düşünmeye ve yorumlamaya yönelik sorular sorulmalı; öğrenci başarısı eski öğrencilerle karşılaştırılarak değil gösterdiği değişimeye göre değerlendirilmeli; güçlük çekilen derslerin okul içi kurslar düzenlenmelidir.

4. Bu okullardaki rehber öğretmen sayılan artırılmalı ve rehberlik hizmetleri için yeterli ortamlar hazırlanmalıdır. Bu arada bu konuya değişik bir açıdan bakmakta yarar vardır. Geri dönen çocukların uyum kurslarına gereksinmeleri vardır da gecenonu çocuğunun, şehir okulundan kasaba okuluna giden çocuğun, yurt dışından lisans eğitiminden dönenlerin, nereye olursa olsun göç eden işçi köylü ailelerinin uyum kurslarına gereksinimleri yok mudur?

Ortaöğretimde bir öğrenci ortaokuldan ya da liseden ayrılarak bir İmam Hatip okulunda öğretime devam etmeye kalksa, düşünce bakımından, giym bakımından, davranış bakımından yurt dışından dönmiş gibi kabul görmez mi? Uyum kursuna gereksinimi yok mudur?

Evet yasalara göre Türk eğitim sisteminin amacı yurttaşları çağdaş toplumların yapıci ve yaratıcı bir üyesi olarak yetiştirmektir. Bunun için de uymsuzlukların giderilmesi gerekecek ama hangi uymsuzluklar ve ne yönde?

- 1- DPT, V. Beş Yılık Kalkınma Planı Öncesinde Gelişmeler, Ankara: Yayın No: DPT: 1975, Ocak, 1985.
- 2- Y.K.Kaya Yurt Dışındaki İşçilerimiz ve Çocukların Eğitimi Sorunu. Ankara: Yayın No: DPT: 1814-SPB 340, 1982.

- 3- Ali S. Gitmez Yurt Dışına İşçi Göçü ve Geri Dönüşler. İstanbul: Alan Yayıncılık, 1983.

- Gündüz Vassaf Daha Sesimizi Duyurmadık: Avrupa'da Türk İşçi Çocukları. İstanbul: Belge Yayınları, 1983.

- 4- MEGSB Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanı Metin Emiroğlu'nun TBMM Genel Kurulundaki 1986 Yıl Bütçe Konuşması. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, Aralık 1985.

- 5- EAM 1979, s.9.
- 6- EAM 1979, s.21.

- 7- DPT, Ocak 1985, s.351.

- 8- MEGSB Yurt Dışından Kesin Dönüş Yapan Türk İşçi Çocukları İçin Açılan Uyum Kursları Raporu. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1985.

- 9- S.S.Büyükkaragöz "Yurda Dönen İşçi Çocukları İçin Açılan Uyum Kursları ve Düsündürdükleri", Eğitim ve Bilim, Cilt: 10, Sayı: 59, Ocak 1986, s.33-37.

- 10- MEGSB, 1985, s.59.
- 11- MEGSB, Türk İşçi Çocukları İçin Türk Kültüründen Derlemeler, Ankara: MEGSB Yayınları; 315 Yardımcı Kaynak Kitaplar Dizisi: 16, 16, 1984.

HUKUK

habit celenk

①

süreç

GENEL GÜVENLİK GÖZETİMİ

SÜRGÜN CEZASI..

173/SON
atilla coşkun

GÜNDEM YAYINLARI

PK.83 BASMANE-İZMİR

necati yıldırım
DOST OLAN
SUVERSİN

necati yıldırım
MAPUSANE
İNSANLARI

ŞİIR 200 TL

RÖPORTAJ 500 TL

2. BASIM

Dağıtım: • İSTANBUL: CEMMAY • ANKARA: ADAS • İZMİR: ETKIN, DATIC
CUMHURİYET KİTAP KULUBU • BİLGE KİTAP KULUBU • YARIN KİTAP KULUBU

EVRENSEL KİTABEVİ YENİDEN AÇILDI

Sovyetler Birliği'nin Dünyaca Ünlü "Mir Yayımları"

İngilizce:

Rus Klasikleri Solohov, Gorki, Çehov, Tolstoy ve yazarların ingilizce orijinal baskıları

MATEMATİK, KİMYA, FİZİK, TIP, MAKİNA, ISI, ELEKTRİK, ELEKTRONİK
METALURJİ, MADEN mühendislikleri

Ayrıca yerli ve yabancı seçkin Folk, Caz, Klasik vb. plak ve kaset çeşitlerinden oluşan müzik reyonu ile 10 Mayıs'tan itibaren yeniden açılıyoruz.

Atatürk Bulvarı Engürü İşhanı 7/42 (Pasaj içi) Kızılay

Darwin Olayı

Alpaslan Işıklı

Hepimiz bir yerlerdeydi
Başka bir yere geldik
Değişen dünyanın sürecinde
Karanlık bir sudan geldik

Ne gül eski guldür şimdi
Ne beygir eski beygir
Kırmadan incitmeden
Maymundan insana geldik

Bakmayın siz bu bencil
Bu hayvansal kavgaya
Değişen dünyyanın içinde
Insana biz yeni geldik

RUHİ SU

Ünlü doğa bilimci Darwin (1809-1882) ile, gene ünlülerden Dinçerler arasında patlak veren uzlaşmazlık, şimdilik, fazlaca bir soruna yol açmadan geçirilmiştir görünüyor. Kabinede yapılan ufak bir değişiklik, bu uzlaşmazlığın patlak vermesiyle başlayan gelişmelerin uğrak noktalarından biri oldu. Ancak, Darwin ile Dinçerler'in ve genel olarak ANAP felsefesinin karşılıklı taraf oldukları sorunların, tümüyle sona erdiğini sanmamak gerekiyor.

"Darwin nere, ANAP nere" diyorsunuz. Bu, bir bakıma, Darwin'in yazgısıdır. Pozitif bilimler alanında at oynattığı halde, sosyal ve siyasal alanda kendisiyle hiç bir ilgisi bulunmayan sorunlara, hiç istemediği bir biçimde böylesine derinden bulaştırmış başka birisini göstermek, herhalde mümkün değildir.

Darwin, araştırmalarında ve verdiği sonuçlarda, bir sosyal bilimci ve düşünür olan Malthus'un nüfus kuramından esinlenmiş olduğunu belirtir. Ilave olarak, Darwin, Hobbes'un "herkes, herkesin düşmanıdır" anlayışını ve kapitalist rekabet kurallarını

toplumdan doğaya taşımıştır denilebilir. Ancak, Darwin'in biyolojik dünyaya ilişkin çalışmalarının ve bulgularının, sosyal ve siyasal alanda uyandırıldığı tepkilerden ve tartışmalarдан, herhalde kendisi sorumlu değildir. Bununla birlikte, Darwin, uzun yıllar süren deneysel araştırma ve gözlemlerinin sonucunda yazdığı ve 1859'da yayınlanan *Türlerin Kökeni* isimli yapıtında ortaya koyduğu açıklamalarla, yalnızca biyoloji alanında yeni bir çığır açmakla kalmamış, sosyal doktrinler alanında da çok önemli bazı gelişmelerin odağını oluşturmuştur.

Darwin'e göre, doğada birbirlerine karşı *yaşam kavgası* sürdürden canlılarla ilgili olarak, sağlıklı ve güçlülerin yaşaması, sağılsız ve güçsüzlerin silinip yok olması doğrultusunda işleyen bir *doğal ayıklama* kuralı yürektedir. Böylece, ilkel canlılardan daha gelişkinlere, yanı, mikro-organizmalardan maymuna ve giderek insana kadar uzanan bir "evrim" gerçekleşmiştir.

Darwin'in, doğadaki yaşamı açıklaymak için geliştirdiği *doğal ayıklama* ve *evrim* kuramı üzerinde temellenen düşünelerinden, insan toplumlarının işleyişini ve gelişimini açıklamak veya toplumsal yaşamla ilgili kendi görüş ve önerilerine destek yapmak yolunda yararlanan bazı düşünceler akımlarının temsilcileri -solda olsun, sağda olsun-, "Sosyal Darwinizm"in çok değişik örneklerini ortaya koymuşlardır.

DARWINİZM VE MARKSİZM

"*İnsanlık tarihinin, bütünü ile sınıf mücadelelerinin tarihi olduğu*" görüşünü ortaya atan Marx ve Engels, bu yaklaşımın, Darwin'in biyoloji alanında yaptığından benzerini, tarihsel

alanda yapmaya yönelik olduğunu ifade etmişlerdir. (*Manifesto'nun İngilizce baskısına önsöz*, 1888.) Ayrıca, "Darwin'in kitabı çok önemli" demekte Marx ve eklemektedir: "Tarihte sınıf mücadelesinin doğa-bilimsel temeli olarak bana yararlı olmaktadır." (Lassalle'a mektup, 1861).

Ancak, bütün bunlar, Marksizmi bir bütün olarak, bir tür "sosyal Darwinizm" biçiminde nitelendirmek için yeterli görünmemektedir. Gerçekte, Marksizmin ve Darwinizmin dünyaya bakışları arasında bazı derin ayrılıklar bulunmaktadır. Engels'e göre, organik dünyada yalnızca karşılıklı *yaşam kavgası*nın bulunduğu söylemek, yalnızca *işbirliği* ve *dayanışma*nın bulunduğu söylemek kadar tek yönlü ve dar açılı bir degerlendirmedir; "Doğada -cansız veya canlı- varlıkların karşılıklı etkileşimiinde uyum ile düşmanlık, işbirliği ve dayanışma ile karşılıklı mücadele aynı zamanda mevcuttur." (Lavrov'a mektup, 1875). Öte yandan, Engels, mevcut toplumsal yapıda, hayvanlar dünyasının ekonomik tezahürlerinin üstüne henüz çıksamış bulunulduğuna işaret etmekle birlikte, "bizim için ekonomik kanunlar, doğanın ebedi kanunları değil, belli bir tarihsel aşamaya tekabül eden kanunlardır; doğalar ve kaybolurlar." demektedir (Lange'a mektup, 1865).

Bu açıdan bakıldığından, sınıf mücadelelerinin sonsuza dek sürecek bir süreç olarak düşünülmemiş olmasına, aynı anlayışın bir uzantısı olarak görülebilir.

Bununla birlikte, Marksizmi, beli açılardan tam anlamıyla bir sosyal Darwinizm olarak algılama suretiyle benimsenmiş bulunanlar da eksik değildir. Karl Kautsky (1854-1938), sosyal Darwinist bir yaklaşımla (1. Dünya Savaşı öncesinde Alman Sosyal-Demokrat Partisine önderlik ederken) sosyalizmin zaferinin, kaçınılmaz bir *evrim* sonucunda ve *koşulların zorlaması* ile gerçekleşeceğini savunmuştur. Bu bakış açısından, insanı, tipki doğadaki diğer canlılar gibi, kendisini çevreleyen doğal yasalara tümüyle edilen bir biçimde tabi gören bir dünya görüşünün yansımıası olduğu açıklıktır. Böyle bir dünya görüşü ise, olsa olsa Marksizmin karikatürü sayılabilir.

Kautsky'nin partisine așağıda tavrı, herhangi bir siyasal inisiyatife ve mücadeleye gerek olmadığı noktasına kadar vardığından, sonuçta, Hitler'in iktidara yükselişine ortam hazırlayan bir vurdumduymazlığın ve kavrayış eksikliğinin ilk tohumlarını oluşturmuştur.

DARWIN VE KUTSAL KİTAPLAR

Darwin bir ateisttir. Ne var ki, bir ateistin söylediği her şeyin dinle çelişmesi gibi bir kural da yoktur. Bununla birlikte, gerek hristiyan toplumlarda, gerekse bizim toplumumuzda Darwin'e yönelik saldırların, çoğu kez, din adına ortaya konulduğu görülür. Bazılarca, insanın maymun soyundan geldiğini söylemekle, insanın maymun olduğunu söylemek (garip bir alinganlıkla) aynı anlamda algılanır, veya öyle gösterilir. Bunu yapmak, *evrim* kuramından soyutlanmış hayali bir Darwin icadettir.

Gerçekte, bir kısım müminlerin, kutsal kitaplarda yer alan Adem ile Havva tasvirlerine dayalı açıklamalarla, Darwin'in insanın kökeni üzerinde söylediğini uzlaştırmakta, niçin böylesine bir çikmaz içinde bulunduklarını anlamak zordur. Oysa, soruna bütün büyük dinlerin ortak yönlerini oluşturan ruh ve madde ikiliği açısından bakıldığından, maddi ortamda Darwin'in açıkladığı üzere meydana gelen biyolojik evrimin belli bir noktasında, Adem ile Havva'nın *ete kemiğe bürünerek* tezahürlerine imkân veren koşulların doğmuş olabileceğini düşünülebilir ve bunun dinsel inançlara aykırı bir yönü görülmeyebilir.

Nitekim, Darwin'den altı asır önce Mevlâna, Mesnevi'nin 4. cildinde "*İnsanın Konakları*" bahisinde, bu sorunu çoktan çözümlemiştir:

"Once cansızlar ülkesine gelmiş, cansızlıklar da bitek alemine dönmüşür insan (...) - Bildiği yaratıcı, tekrar onu hayvanlıklıtan insanlığa çeker çevirir. - Böylece iklimden iklim'e gide gide, nihayet insan aleminde akıllı, bilgili ve yüce bir hal alır." demektedir. Mevlâna. (Bkz. A. Gölpinarlı, Mevlâna, Varlık Y., İst., 1954, s. 60).

Nakşibendiliğin günümüzdeki bazı izleyicilerinin Darwin konusundaki görüşlerini bilmiyoruz. Ancak, Darwin'e karşı tepkilerin, nakşibendiliğin geçmişteki bazı öncülerinin açıklamalarıyla ters düşüğünü de belirtmek zorundayız. Nakşibendiliği "*evliyanın seçkinlerinin seçtiği yol*" olarak tanımlayan Erzurumlu İbrahim Hakkı (1703-1780), Darwin'in temel yapısı olan *Türlerin Kökeni*'nden 103 yıl önce yayınladığı *Mârifetnâme*'de bakınız neler yazmıştır:

"Böylece önce madenler, sonra bitkiler, daha sonra hayvanlar meydanına gelmiştir. Hayvan kemâlini bulduğunda, insan zahir olmuştur. Hayvanlar ile insanlar arasında geçit olanla-

rin en açığı maymundur (...) Zamanın devrinin ikmali ve cihan eczasının özü, insanın var olmasıdır." (Mârifetnâme, Bedir Y., İst., 1983, s. 49, 50).

Ancak, bu alıntılarından ve açıklamalarдан, İslamiyetin, doğada diğer canlılar arasında var olan ilişkinin aynısının, insan toplumlarının da özünü oluşturduğu yolunda bir görüşü temsil ettiği sonucunu çıkarmak, elbette ki yanlış olur. İnsanın en yüce varlığı olduğu ve Tanrı'dan koptuğu yere dönme yolunda *tekâmü'l*ünü sürdürdüğüne dair inanc, özellikle tasavvuf düşüncesi içinde açıkça belirlenmiştir. Öte yandan, bu tür sorular, zaten Darwin'in sorunu değildir. Bununla birlikte, yukarıda görüldüğü üzere, bazı önemli İslami kaynaklarda Darwin'in gözlem ve araştırma yoluya ulaştığı bulgularla tümüyle çakışan açıklamaların yer almaktır. dededilmez bir gerectir.

Öyleyse, Darwin'e karşı, din adının ortaya konulan bunca tepkinin asıl kaynağı ne olabilir? Darwin'in insanın kökeni üzerine getirdiği açıklamaların, kutsal kitapların öğretilemeye uzlaştırılması mümkün ise, bu açıklamaların rahatsızlık duyanların asıl kimler olduğunu ve bu yondegeli tepkilerin asıl nedeninin ne olduğunu düşünmek gereki. Bu durumda, din istismarının ayrı bir örneği ile karşıya bulundugumuzu ve dinin bir kere daha çarpitarak, başka bazı emellerin ve çıkarların gerçekleştirilmemesi yolunda kılıf olarak kullanılmak istenildiğini düşünmekte haklı olabilir.

Bu konuya yeniden dönmek üzere, Darwinizm, 19. yüzyıl kapitalizmi ve Friedmanizm ilişkisine de degenmek gereklidir.

DARWIN, 19 yy VE FRIEDMANIZM

Darwin'in doğada var olduğunu gözlemlediği *doğal ayıklama* kuralının, insan toplumlarında ve özellikle ekonomik ilişkilerde egemen olduğunu veya olması gerektiğini asıl savunanlar, 19. yüzyılın liberal-kapitalist iktisatçılarıdır. IMF destekli ekonomik reçetelerin fikir babası Friedman, bu bakış açısını günümüz koşullarına uyarlayarak, aradan geçen süre zarfında *doğal ayıklama* ya ters doğrultuda olmuş, sosyal devlet, sendikacılık ve hatta demokrasi gibi kurumların tahribile yönelik önerilerle ortaya çıkmıştır.

19. yüzyıl kapitalist dünya görüşünün ve bazı tarihsel uzantılarının Darwin ile ilişkisini, J.D. Bernal'ın özü açıklamalarından aktaralım:

"Türlerin Kökeni, içinde taşıdığı mesaj çok ihtiyaç duyulan bir zamanda ortaya çıktı. Ekonomi ve siyasette, "laissez faire" (birakın yapın) ve "kendini kurtar" teorilerinin oluşturduğu, radikal ve kılıçseye karşı kanat tarafından benimsendi. Darwin'ın yapımı, kapitalist dünyada yer alan her şeyin, insanın insan tarafından sömürülmesinin, üstün olmayan halkların üstün halklar tarafından baskı altına alınmasını haklı gösterilmesini mümkün kııldı. Savaşlar bile, tabiatın "büyük balık küçük balığı yer" kuralı ile kıyaslanarak mazur gösterilecekti. Sınıflar ya da ırkların egemenliklerini kurarken ortaya attıkları, kendilerinin seçilmiş kimseler ya da "Tanrı'nın Çocukları" oldukları şeklindeki eski bahaneler, eski geçerliliklerini yitirmişlerdi ve bilimsel bir dünyada devaminin haklı gösterilmesi için, yeni bahanelere gerek vardı. Darwin'ın kendisinin isteyeceği en son seydi, ama, Darwinizm işte bunu sağladı" (Materyalist Bilimler Tarihi, Sosyal Y., İst., 1976, s. 437, 438).

19. yüzyıl kapitalist dünya görüşünün öncüsü Adam Smith (1723-1790), herkesin kendi bencil çıkarlarını doğrultusunda başkalarıyla rekabet etmesi esasına dayalı bir ekonomik işleyişin, ideal toplumsal dengeyi sağlayacağını savunmuştur. Böylece, Darwin'in doğal dengenin özü olarak görüldüğü ilişkilerin, ekonominin doğal kanunları olarak görülmemesinden ibaret bir yaklaşımın temellerini atmıştır. "Biz, akşam yemeğimizi" -demektedir Smith- "kasabın, biracının, firmanın hayırseverliğinden değil, faktör onların kendi menfaatlerine olan bağlılıklarından bekleriz. Onların insancıllıklarına değil, bencilliklerine hitabedeleriz ve onlara hiçbir zaman kendi ihtiyacımızdan değil, fakat onların çıkarlarından söz ederiz." (Milliyetlerin Zenginliği)

Smith'in inancına göre, insanlar kendi çıkarlarını gerçekleştirmek için çalışırken, toplumun çıkarına hizmet ederler. Çünkü, toplumsal hayatı, çıkarları için birbirleriyle rekabet eden bireylerin çabalarını, herkesin iyiliğine kanalize eden bir görünümeye el vardır.

Friedman, bu düşünceyi bir adım ileri götürerek demiştir ki; "politika da, Adam Smith'in görünmeyen el ile karşılık doğrultuda işleyen bir görünümeye el ... vardır. Yalnızca genel çıkarı sağlamak için çaba gösteren bireyler, görünmeyen politik el tarafından, sağlamak niyetinde olmadıkları bir özel çıkarı sağlamak doğrultusunda yönlendirilirler" (M., R.

Friedman, Free to Choose, New York, 1980, s.292).

Yani, "devletin, genel çıkarı sağlamanın müdaхalede bulunması veya bireylerin kendi çıkarlarından başka çıkarları gerçekleştirmek için çalışmalarını boşunadır. Bu tür davranışlar, kaçınılmaz olarak bir özel çıkar hizmet eder" demektedir Friedman. Daha açıkçası, Friedman'a göre, bu kötü dünyada, kötü olmaktan başka alternatif yoktur; zira, "iyi niyetler, niyet edilenin karşısına dönünen üzantıları ve etkileri dolayısıyla, kötü sonuçlara varırlar" (bkz. Bir Başka İktisat, Alan Y., İst., 1983, s.27).

Iyi niyete, işbirliği ve dayanışmaya, iktisaden zayıf durumda olanların korunması gibi kaygılarla yer tânimayan böyle bir dünyada, sosyal devletin, sendikacılık gibi kurumların ve sosyal adaleti sahâlamaya yönelik diğer bazı kurumların niçin zararlı görüldükleri, kolaylıkla anlaşılır.

Adam Smith ve yakın izleyicilerinin açıklamalarında ifadesini bulan ekonomik ve toplumsal ilişkilerin neler yol açtığı bilinmektedir: 19. yüzyılda Avrupa ve Amerika'yı boydan boya kasıp kavuran yoksulluk ve sınıf mücadeleleri ve bu yüzyılın ilk yarısını kaplayan amansız dünya savaşları ...

Friedman'ın düşüncelerinin nele-re yol açtığı ise IMF reçetelerinin yugulduğu bazı ülkelerde, şimdiden içe girmeye başlanmış bulunaktadır: Ekonomiden ahlâka kadar, toplumsal hayatın bütün alanlarında derin bir çöküş, baskıcı rejimler ve sosyal patlamalar ...

DARWIN KORKUSU

Günümüzde, Darwin'e yönelik saldırının, Friedman'in bazı sadık izleyicilerinden kaynaklanması, bir bâkima şâşitcidir. Zira, görüldüğü üzere, Darwinizm, Friedmanizmin târîhî öncüsü olan 19. yüzyıl kapitalizminin dayanağı ve bilimsel kılıfı olmak gibi bir işlevle sürekli olarak ve bunda bir hayli başarı sağlanmıştır.

Amerika'da Reaganizm ve Türkiye'de Özalizm, Darwin'e yönelik bu saldırularını, okul kitaplarından Darwin'in adının çıkartılması noktasına kadar vardırma yolundadır.

İşin bir diğer ilginç yanı, bu yoldaki çabaların, dinsel muhafazakârlık görüşüyle örtülenmesi konusunda düğümlenmektektir. Oysa, vaktiyle 19. yüzyıl kapitalizmi, Darwinizmi kendisine bilimsel kılıf yaparken, kılıseye karşı radikal unsurlarla sıkı bir ittifâk kurmuş bulunuyordu. Öte yandan, İslamiyetin, Darwin ile özel

bir sorunu olması için ortada pek bir neden bulunmadığını görmüş bulunuyoruz.

Öyleyse, derin bir Darwin korkusunun tezahüri gibi görünen mevcut tepki ve saldırların asıl kaynağı ne olabilir? Bu durumun, salt bilgisizlikten veya genel olarak bilim düşmanlığından, ya da dikkatleri dağıtmak için yapay tartışmalar içadetmâcâbsândan kaynaklanmış olması, akla gelebilecek bir olasılıktır. Ancak bu da daha temel bazı nedenlerin var olması olasılığını ortadan kaldırır.

Bu tür temel nedenlere açıklık kazanılabilmek için, Darwin'in doğaya ilişkin gözlemlerinin toplumsal yaşama aktarılmasının, Darwin'den esinlenebileceğin tek ve en makul sonucu olmadığını düşünmek gereklidir. Bir başka deyişle, 'doğa kanunları'ının özü ve dayanağı olarak görmek, Darwin'ın öğretilerinin kaçınılmaz sonucu değildir. Darwin'in bulgularından, başka sonuçlara da varılabilir. Darwin konusunda gösterilen duyarlığın artması da gösteriyor ki, yaşanan deneyler ve çağımızın olgunlaşan koşulları, toplumsal alanda Darwin'den çıkarılabilecek başka bazı sonuçları, çok daha güncel ve geçerli hale getirmektedir.

Darwin, hayvandan insana kadar uzanan bir evrimin varlığını ortaya koymuştur. Bunun sonucunda, bu-

günün insan toplumlarına egemen olan kuralların, vahsi doğada egemen olan kuralların düzeyinde kalıbmalarını, evrim kuramına bağlı olarak, çok daha gelişkin ve ileri bir düzeye ulaşmış olmalar gereğini, evrenin yasalarına daha uygun görmek de mümkünür. Daha da önemlisi, Darwin'ın bulgularıyla beslenen insan düşüncesinin, evrim sürecinin bitmediği ve insanlığın daha geniş ufuklara doğru yolculuğunun devam etmeye olduğu yönünde tahrik olması da düşünülebilir.

Dün maymun olan, bugünkü insanın düzeyine ulaşmışa, yarın maazallah (!) neler olabilir. Bu ise, esas olarak, 19. yüzyıla özgü bazı ekonomik ve toplumsal kanunları, doğal ve ebedi kanunlar olarak görme ve gösterme çabası içinde bulunanlar içiñ belki geniş ölçüde içgüdüsel olarak algılayabildikleri, korkutucu bir aşamanın başlaması demektir. Temsil ettikleri çıkarların ve egenliklerin, evrim düşüncesiyle geliştiğini görenler, Darwin'i unutturmakla, evrim yasalarını belli bir noktada durdurabileceklerini de umabilirler.

Dolayısıyla, denilebilir ki, günümüzde Darwin korkusunun temelinde yatan, gerçekte, evrim korkusudur; insanın ve ekonomik-toplumsal ilişkilerin yeni bir düzey kazanmasından duyulan ürküntüdür.

G'ectigimiz günlerde; birtakım sendikalaların, meslek odalarının ve derneklerin genel kurulları yapıldı. Aynı günlerde, yapılacak önceden açıklanan hukuk ve barış konulu bir toplantı "zorunlu nedenlerle" düzenlendi. Genel Kurulların işleyiş biçimini ve "Bursa Toplantısı"nın iptalinin ardından neden, ya da baş egen bir örgüt ve hukuk kişiliği, yeniden Demokratik Kitle Örgütlerini gündeme getirdi.

Altı yıl önce; 12 Eylül'e girerken, çok sayıdaki meslek kuruluşları, dernekler ve gençlik örgütlerinden sadece yedi-sekizi kaldı. Bunlar da 1982 Anayasası ve yasaların getirdiği yasaklarla toplum dışına itildi; ya da -birkaçının dışında- kendilerini bu dönemde yaratılmak istenen örgüt tipine dönüştürdü. Anayasanın 135. maddesi ile meslek kuruluşlarının amaçları dışına çıkamayacakları, siyasetle uğraşmayacakları, siyasi partiler, sendikalar ve derneklerle ortak davranışnamayacakları hükmü getirildi. Ne var ki, bu hükmün uygulamadaki geçerliliği birtakım dernek, vakıf ve odalar için geçerli olmayacağı. Neydi ölçüt?

Dişa bağımlı kapitalist sömürüğün sonuçlarını doğrudan yaşayan emekçi sınıf ve katmanların örgütleri de, buna sessiz ve sinyirci kalacaklardır. Kimileri, örgüt de kuramayacak, kurabilenler de amaçları dışına çıkamayacaklardır! İstenilen buydu. Kitleler 1961 Anayasası ile toplumsal varlık nedeninin demokrasi ile olanak bulabileceğini öğrenmiş; örgütlenme hakkını bu yolda kullanmış, toplumsal-siyasal oluşumda etkili rol oynamaya başlamışlardır. Ki o günden bu yana, kendi çıkarlarının toplum ve ülke içinde koparılacak ve buna karşı kooperatifleşmeyecek; mühendis ve mimarlar, doğal kaynakların doğru ve ülke yararına kullanılması gerektiğini açıklamaya, öğretmenler, öğrencileri iyi, doğruluğu öğrencilerine anlatamışlardır. Buna karşılık siyasi iktidar da, ne zaman demokrasiyi tahrîbata uğratacak olsa, buna öncelikle

Toplumsal Örgütlenme ve Demokrasi

Akın Birdal

demokratik toplumsal örgütleri etkisizleştirme ve direncini kırma ile başlamıştır. Nitekim bu dönemde de, emekçi halkın zararına izlenen ekonomi politikaların uygulanabilirliği böyle bir ortam yaratmakla gerçekleştirilmiştir. Bu yolla örgütler kapatılmış, dağıtılmış, yöneticileri cezaevlerine gönderilmiştir. Sonra da 24 Ocak kararları denilen ekonomi politika yürürlüğe konmuştur. Peki, bir sendikanın, kooperatifin, derneğin amacı nedir, ne olmalıdır? Bu nı kim tayin edecek? Siyasi iktidar mı, yoksa temel hak ve özgürlükleri o siyasi iktidarca zedelenmiş hattâ ortadan kaldırılmış kurum ve örgütler mi? Kisacasi, bunun anlamı, katılsız, muhalefetsiz, örgüsüz bir toplum, "hukukşuz demokrasi" ve suskun bir insan kalabalığı istenmesidir. Başka bir deyişle dikensiz gül bahçesi istemektedirler.

Bir toplum düşünün ki; işçiler yarattıkları artı-değerin karşılığını almadığı gibi, o değerler yeniden kendi emek gücünün sömürüsüne eklenenecek ve buna karşı direnmeyecek. Emekçi köylüler, üretiklerini yiyemeyecek ve giderek üretimden koparılacak ve buna karşı kooperatifleşmeyecek; mühendis ve mimarlar, doğal kaynakların doğru ve ülke yararına kullanılması gerektiğini açıklamaya, öğretmenler, öğrencileri iyi, doğruluğu öğrencilerine anlatamışlardır. Buna karşılık siyasi iktidar da, ne zaman demokrasiyi tahrîbata uğratacak olsa, buna öncelikle

dir. Yine o ilkelere dayalı platformların oluşması demokratik hakları geliştirmeye bağıdır. Egemen güçlerin dayatıcı yaşam koşullarının sonuçları üzerinde olduğu kadar, nedenleri üzerinde de durup, çözümler önerilmelidir. Çünkü, emperyalizme bağımlı kapitalist ekonominin; emekçi sınıf ve tabakalarla gefirdiği sömürünün, işsizliğin, yoksulluğun çıkışı vardır. Var olduğu gösterilmelidir.

Bu dönemin tüm olumsuzluklarına karşın, olumu sonuçlar da çıkarılabilir. Aci da olsa kimi gerçekler yaşanarak öğreniliyor. Öncekile, insan onuru için gerekli temel hak ve özgürlüklerin kazanılmasının, sonra da korunmasının bilinci pekişiyor. Yaşama hakkı, burjuazinin istediği verip istediği zaman alabilecegi bir oyuncak değildir. Bu haklar alınarak, korunarak öğrenilmiş olunacaktır. Değişik görüşlerin ayrıllıklarını değil, ortak yanlarını öne çikarma gereği anlaşılmıştır.

Altı yılın sis örtüsünü yırtacak, yine halkın örgütlü gücüdür. Ve kendi iktidarını da örgütlü güç kuraacaktır.

Eğitim emekçileri, yine birleşerek bir mum ışığı yaktılar. Emekçi halkın kurtuluşu, birleşmede değil mi? Her türlü baskı ve engellemelerin ne kıymeti harbiyesi oluyor ki. İşte Ekin'de, işte ABC'sinde, işte beyaz kağıt üzerinde insan adlarının yan yana geldiği bir onurlu dişen metninde; ya da bir imza gününde, bir onurlu yaşamın, kişinin ölüm gündünde... Değil mi ki bu ülkenin insanı, emekçisi bilmiş bir kere, gelecek günlerin öncüsüne ve kendi yerini; ne adla nerde birleştiği önemli değil. Bu dönemlerden ilk çıkmıştır ki, ne yapılması gerektiği ve nasıl yapılacağı bilinmesin. Yeter ki, yine birlikteki birliklerini belli-

İZMİR KÜLTÜR VE SANAT DERNEĞİ BAŞKANLIĞI ÖYKÜ YARIŞMASI (ÖZEL ŞARTNAMESİ)

1. KONU:

İzmir Kültür ve Sanat Derneği "Benazur Edebiyat Ödüdü", bu yıl öykü dalında verilecektir.

2. YARIŞMA KOSULLARI ve BASVURU SEKLİ:

1. Tüm Türk yazarlarına yarışma açık olup, öykülerde konu sınırlaması yoktur.
2. Öyküler daktilo sayfasıyla tek araklı 2 sayfadan az 10 sayfadan fazla olmayacağı. Yarışmaya "Hiçbir yerde yayınlanmamış" en çok üç öykü kabul edilecektir.
3. Öykülerin 30 Haziran 1986 akşamına kadar P.K. 70 Konak-İzmir adresine 7 nûsha târâk gönderilmesi olası gerekmektedir.

3. ODÜLLER:

- Birinciye 500.000.-TL.
İkinciye 250.000.-TL.
Üçüncüye 150.000.-TL.
İki öyküye 50.000.-TL mansyon verilecektir.

4. SEÇİCİLER KURULU:

1. TARIK DURSUN K.
  2. TURGAY GÖNEŞ
  3. MUZAFFER İZGU
  4. SAMİM KOCAGÖZ
  5. MEHMET H. DOĞAN
  6. Prof. Dr. GÖNÜL ONEY
- Doç. Dr. ERKAN SEVINÇ'ten oluşmaktadır. Kurul değerlendirmeye sonuçlarını Kasım 1986'da açıklayacaktır. Yarışmaya gönderilen yapıtlar geri gönderilmez.

Yükseköğretimimin Yeniden Düzenlenmesi

Haldun Özén

1981 yılında, daha YÖK yasalaşmadan önce başlamış olan tartışmalar, zaman zaman hizini yitirse de, yine de süregelmiştir. 1985 Gençlik Yılı'nda YÖK ve üniversitelerinin dört yıllık geçmişini değerlendirmeye niteliği kazanan bu tartışmalar, 1986'da YÖK'le siyaset bir hesaplaşmaya dönüşmek üzereydi.

En ilginç gelişme, ana muhalefet partisi SHP'nin üç aşamalı YÖK planının açıklanmasından sonra oldu: ANAP İstanbul İl Örgütünün, YÖK'ten habersizce ve üniversite dışında düzenlediği bir toplantıya YÖK yetkilileri son anda yetişebildiler. Anadolu Ajansı bu toplantıya 27 üniversiteden yaklaşık 1000 rektör ve öğretim üyesi ile bazı ANAP yöneticilerinin katıldığını duyurdu. Bu toplantıda Başbakan bilim adamları karşısında "Nobel Ödülü" özlemini dile getirirken, üniversitede saygı içermeyen bir tutumla "rahat konuşsunuz" uyarısını yapmayı da ihmal etmedi.

Toplantıda YÖK'e ve başkanına ağır eleştiriler yöneltildi. "Güvenlik soruşturmalardan biz de şikayetçiyo... Uygulamada hatalar olabilir. Ama gayemiz üniversiteleri disiplin altına almak değil, hizmettir. YÖK jandarma değildir." diyen YÖK yetkilisinin konuşması sırasında ise sık sık protestolar ve gülüşmeler oldu. Toplantının ertesi günü üniversite öğrencileri ile Pazar Sohbeti'ne başlarken Hürriyet yazarı Emin Çölaşan şunları yazıyordu: "Öğrencilerin isimlerini yazamıyorum... Resimlerini de yüzlerini gizleyerek

çektirdik... Aksi halde ya YÖK'ün, ya da fakülte yönetimlerinin hismine uğrayarak okuldan atılmaları kesindi... Çünkü ülkemizde demokrasi ancak bu kadar var..." Bu sohbette bir öğrenci söyle diyordu: "YÖK'ün ve 12 Eylül sonrası yönetiminin temel amacı, arkadaşlarımın da belirttiği gibi, ülkemize binlerce robot yetiştirmektir. Hattâ ben daha da ileri gidiyorum ve diyorum ki, bu amaçlarına ulaştılar."

YÖK tartışmasına, 12 Eylül sonrası üniversitedeki görevinden gereksiz olarak atılan ya da istifa eden öğretim üyeleri de yeni katkılarda: "Üniversiteyi adına yaraşan bir kurum olmaktan çıkan YÖK olayı, yaşanan uygulamaların ortaya koyduğu niteliği ile kurumu bir politik örgütlenmeye feda etti." (Prof.Dr. R.Nasuhoglu). "Bugün Türkiye'de yalnızca YÖK ve YÖK Başkanı özerk. Üniversiteler ne yonetse ne de bilimsel yönden özerk değil." (Prof.Dr. C.Geray). "YÖK'ün varlığını kimse inkar etmiyor. Çünkü, varlığınız takviye bilim adamlarından belli." (Dr. Haluk Gerger).

"YÖK'ün gelmesiyle birlikte üniversiteler büyük bir erozyona uğradı. Araştırmalar yarı yarıya azaldı." (Doç.Dr. Nurkut İnan).

YÖK ve uygulamalarından üniversitelerin memnun oldukları izlenimi yaratmayı amaçlayan biçimde Üniversitelerarası Kurul ve Ankara Üniversitesi Senatosu tarafından bildiriler yayılanırken halen üniversitede görev yapan bazı öğretim üyeleri de şu değerlendirmeleri yapıyordular: "Yayımlanan bu bildiride

yer alan ve üniversitelerin durumundan memnun oldukları izlenimini veren, yasanın öğretim üyesi ve araştırma sayısında artış sağladığı yolundaki düşüncelerin gerçeği yansımadığını ve üniversite mensuplarının çoğunluğu tarafından paylaşılmadığını belirtmenin bir görev olduğunu düşünüyorum... Mensubu bulunduğum ve ülkemizin en köklü yükseköğretim kuruluşlarından biri olan ITU İnşaat Fakültesi'nde durum, bildiride belirtilen tam tersidir. Görüşüğüm arkadaşlarından edindiğim bilgi, benzer durumun öbür öğretim kuruluşlarında da bulduğunu gösteriyor... Acıdır ki, üniversitelerimi üst düzey kurullarda ve devlet yetkilileri karşısında temsil edenlerin büyük bir bölümünü, üniversitelerinde yaygın olan düşünce ve görüşleri yansıtmamaktadır. Bu nedenle, Yükseköğretim Kanunu üzerinde düşünülmeli, sonuçlarının değerlendirilmesi söz konusu ise, Yüce Meclis ve üst düzey yöneticilerimiz, Üniversitelerarası Kurul'un görüşünü üniversitelerin görüşü olarak değerlendirmemeli, daha yaygın biçimde üniversite mensupları ile temas kurmalıdır." (Prof. Dr. N.Kumbasar).

"2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu dört yıldır edinilen deneyim ışığında Büyük Millet Meclisi'nde görüşülmeli, YÖK'ün neler getirip neler götürdüğü araştırılmak, akıcı bir tutumla, önyargılara saplanmadan, üniversite sorunu etrafı tartsılarak bugünkü huzursuzluk giderilmelidir." (Prof. Dr. A.Kuran).

Bu kez, YÖK'e Tercüman gazetenin bile sahiplenmediği dikkati çekerkene Milliyet-SİAR işbirliği ile yapılan YÖK Kamuoyu Araştırması sorulara yanıt veren kişilerin yüzde 75'inin, bugünkü üniversiteler sisteminin 2000 yılının sorunlarıyla başdebilecek bir insan tipi yetiştirmeliği inancında olduğunu (bu oranın üniversite ile ilgili olanlarda ise yüzde 79.2 olduğunu) ortaya koyuyor. (Araştırmada rektör ve dekanların seçimle gelmesi yüzde 87.4 oranında benimsenirken, YÖK'ün yükseköğretim üzerinde olumsuz etki yaptığını belirtenler yüzde 62.4'ü oluşturuyor. Yüzde 73.8 ise üniversitelerin özerk olmadığı görüşünde birleşiyordu.)

Bu tartışma ve değerlendirme ortamı YÖK piramidinin en üst yetkilileri tarafından pek dikkate alınmaması da piramidin tepesinden gelen kesin desteğin zayıflamakta olduğu görülmüyordu. Cumhurbaşkanı Trabzon'da Cumhurbaşkanlığına yeniden aday olmayacağıını açıklıyordu. Fakat YÖK Başkanı biraz çekingen de olsa kararlılığını bir kez daha ilan etmekte gecikmiyordu: "Benim görevim, 1 Ocak 1990'da sona erecek. Ondan sonra sağlığım elverirse, o zamanki Cumhurbaşkanı tekrar 'kal' derse, yine her şeyi bırakır, gece gündüz çalışırım. Başkanı veya üyesi olmuşum, hiç farketmez."

SHP'nin öne sürdüğü üç aşamalı YÖK Planı, YÖK çevresindeki tartışma ortamını zenginleştirmiştir, kazandığı kamuoyu desteği ANAP'ın hemen ilgisini çekmiş, bu ilgi de beklenmeyen bir biçimde, suskun üniversitenin eleştiri ve değerlendirme olanaklarını artırmıştır. SHP'nin YÖK Planı, nisan ayında TBMM'ne verilen bir Meclis Araştırması Önerisi ile başlatılmıştır. Bu önerge Hükümetin de muhalefet gibi YÖK ve çalışmaları hakkında ayrıntılı bilgi edinemediği görüşünden yola çıkararak TBMM yetkilileri içinde ortak bir çalışmaya öngörmüştür. SHP'nin YÖK Planı'nın ikinci aşaması; Meclis Araştırması ile toplanacak verilere dayanarak hazırlanacak bir Yükseköğretim Yasası Değişikliği için TBMM'ne öneri götürülmeli olacaktır. SHP bu aşamada da iktidar partisi ile diyalog sağlamak istemekte, yapılacak önerinin bugünkü Anayasası ile sınırlı olması öngörlüktedir. Bu aşamanın SHP Kurultayı'ndan sonra ele alınabileceği, 1986 içinde de sonuçlanabileceğinin düşünülebilir. Üçüncü aşamada ise SHP, toplumu, öğretimi ve yükseköğretimi çağdaşlık, özgürlük ve coğulculuk doğrultusunda geliştirmeyi öngören ve bu nedenle de Anayasa'yı değiştirmeyi öngören öneriler sunacaktır. Bu son aşamanın ancak, genel seçimlerden sonra sağlanacak yeterli bir meclis coğulluğu ile olanaklı olabileceği açıklıktır.

Bu planı hiç beklemeyen Başkan, Taksim Toplantısı diye bilinen toplantıda, YÖK'e ve üniversitelere yönelik ağır eleştirileri soğukkanlılıkla karşılamıştı. Orada Başkanın açıkladığı gibi; Yasa'nın daha birkaç yıl uygulanması beklenmeli, sonra değişiklik yapılmalıdır. Kısacası SHP'nin YÖK Planı'na hükümet hazırlıksız yakalanmıştı. Başkan, bu hazırlıksızlığı, parti örgütünün aracılığı ile gerçekleştirilen, fakat yasal sayılamağidak bir toplantı ile bir ölçüde aşmayı başardı. YÖK'ten ikibucuk yıldır alınamayan bilgiler, hattâ hiçbir zaman alınamayacak bilgiler, bir toplantı ile elde edildi. Fakat toplantılar sürdürülmedi. Bu yüzden etkinlik yeniden SHP'nin eline geçti. SHP YÖK hakkında Meclis Araştırması Öneri-

gesi'ni TBMM Başkanlığı'na verdi.

Araştırma Önergesi'nin TBMM'nde tartışılmadan sonra en güçlü olasılık ANAP çoğunluğunun önergeye red oyu vermesidir. Bu tutum, ANAP iktidarnın YÖK ve üniversitelerinin tüm uygulamalarının siyasal sorumluluğunu üstlendiğini anlamını taşıyacaktır. Dolayısıyla, SHP'ye halkın ve akademik çevrelerin desteğini kazandıracaktır. SHP TBMM'nde ANAP ile paylaşmayı kabul ettiği bir çalışmaya kamuoyunun desteği ve katkısı ile tek başına yürütme olağanı bulabilecektir. Belki de üniversitede görevde olan ve olmayan akademik çevrelerin, öğrencilerin, parti örgütünün katkıları ile geniş katılımlı bir çalışma örgütlenebilecektir. Kısaca, ANAP'ın red oyları ANAP'ı YÖK sorunundan kurtarmayacak, ancak sorun Yasa Önerisi aşamasına ertelenmiş olacaktır.

Araştırma Önergesi'ne ANAP kabul oyu verirse geçmiş uygulamaların sorumluluğu YÖK'ün ve destekçilerinin sırtında kalacaktır. Buna karşılık YÖK'ü yeniden düzenleme becerisi daha başlangıçta SHP ile paylaşmış olacaktır. Ama ANAP "uzlaşmacılığın başarısı"nı elinde bulunduracaktır.

YÖK Hakkında Meclis Araştırması Önergesi ANAP'ca ister kabul edilsin, ister reddedilsin Yükseköğretim Yasası'nın yakın dönemde değişmesi önlenemeyecektir. Böyle bir yasa değişikliği, yeterli inceleme ve hazırlıklara dayanılamadığı takdirde, hangi parti tarafından hazırlanırsa hazırlanın yeterli olmayacağı olacaktır.

Yükseköğretim Yasası'nda yapılacak değişiklikler, bu çerçevede, Anayasa değiştirilmeden, yapılabilir. Anayasa, sanıldığı gibi, YÖK düzennini tümyle içermemekte, YÖK'e, YÖK Başkanı'na ve Cumhurbaşkanı'na Yükseköğretim Yasası'nda belirtilen geniş yetkilileri vermemeştir. Önümüzdeki dönemde, 12 Eylül ideolojisinin çağdaşlığı nitelikleri yeni çalışmalarla ortaya konulduktan, yükseköğretimde olduğu gibi, diğer antidermokratik kurumlaşmalar da belirginleşecek, bunların Anayasal ve yasal dayanakları da, gücünü kamuoyu önünde zamanla yitirecek, ortadan kaldırılabilecektir.

Tarihi Kim Yazar?

M. Tali Öngören

Argantinli yönetmen Luis Puenzo'nun "Resmi Tarih" adlı küçük, yalnız, gösterisiz ve arı bir sinema diliyle anlatılmış filmi bu yıl Amerika Birleşik Devletleri'nde "En İyi Yabancı Film" Oscar'ını aldı. "Resmi Tarih" daha önce de, geçen yıl, başrolde bir tarih öğretmenini canlandıran bayan oyuncu Norma Aleandro'ya Cannes Film Şenliği'nde "En İyi Bayan Oyuncu" ödülünü getirmiş ve film ayrıca "Cannes 85 Kılıseler Birliği Ödülü"nu ve "1985 Chicago Film Şenliği En İyi Film Ödülü"nu kazanmıştır. "Resmi Tarih'e "Sinema Günleri '86" izlencesi içinde de yer verildi.

Niçin "küçük" bir film bu? Dar bütçesinden, olayları olağanüstü boyutlara çıkarmadan anlatmasından, öyküsü içinde kurdugu ve yansitigi dünyanın tüm sorunlarını sergilemeye kalkmamasından ve ancak en gerekli ayrıntılarla yetinmesinden ötürü mü? Evet, önce bunlardan öürü... Ama da da var... "Resmi Tarih'in anlatım dili de abartısız ve çok yalnız. Hattâ kimi sahneler gereksiz ve sıkıcı bile bulunabilir. Ne var ki, bu "tertemiz" filmde her sahnenin, her sözin ve her görüntü-

nin ve olayın önemli birer yeri ve gereği olmadığını yadsıtmak olanaksızdır.

"Sinema Günleri '86'da "Resmi Tarih"ten daha önemli ve daha nitelikli filmler de vardı. Ama özel bir nedenden ötürü bu filmi değerlendirmeye çalışmanın yararı olduğuna inanıyorum. "Resmi Tarih'i seçtiğim için, bakalım bana hak verecek misiniz?

İnsanların acıları, kuşkuları, ayaklarını yere basamamaları... Ve bu insanlardan saklanan gerçekler, gerçekleri öğrenememenin getirdiği bir ömr boyu, hattâ yüzyıllar boyu sürecek kararlı... Bir de gelecek sorunu... Birtakım sorulara yanıt bulamamış kimseleri bekleyen gelecek acaba nasıl bir yaşam biçimini hazırlıyor?

Son olarak da şu soru var: Tarihi kim yazar?

Alicia İbanez, beş yaşında bir kız çocuğunun annesi ve lisede tarih öğretmenidir. Tam bir "küçük burjuva"... Orta sınıf isadamlı kocası, tüm olanakları sağlanmış evi, hizmetçisi ve kendisini biraz da küçürmeye daha varlıklı ve daha açılmış saçılımış kadın arkadaşlarıyla... Ya kocası? O da kızını seven, aklı

fikri emekli generaller ve Amerikalı işadamlarıyla kotardığı ve daha da kotarmayı düşündüğü ticaretinde dir.

Her yanıyla iyi "düzenlenmiş" gibi görünen bu yaşam biçimini zorlayan dış etkenler vardır ama. Bir kez, Arjantin'de Sosyalistler söyle böyle kendilerini göstermişlerdir. Alicia'nın hiç tanımadığı bu adamlarla "uğraşmak, Franko'ya karşı koymaktan daha zordur", İbanez'lerin birlikte oturup akşam yemeği yedikleri biraz "büyük burjuva" dostlarına göre.

Sonra Arjantin'in durumu vardır. Cunta yönetiminde... Ve de yitirilmiş bir savaş. Falkland Savaşı... İbanez'lerin "büyük burjuva" dostlarından birinin uyarısına göre, yoksa bu "yitirilmiş bir savaş" değil de, "yitirilmiş bir muharebe" midir yalnızca? "Büyük burjuvazi" ilerde savaşı kazanmayı mı düşlemektedir?

Alicia'nın tüm bunlardan o denli uzak olduğu görülmüyor ki, filmin başında. O salt okul törenlerinde öğrencilerin oldukça kayıtsız biçimde söyledikleri "özgürlük" ve "eşitlik" temalarını işleyen Arjantin ulusal marşına katılan, ilk derste öğrencilerine "Yüksek not vermediğini, el kaldırımdan konuşmamalarını" belirtlen ve evinde de kızının mutluluğu ile ilgili, sade bir yaşam süren bir "küçük burjuva"dan başka nedir ki? Ama olaylar ona da erişecektir. Önce okulda, sonra da özel yaşımda...

Özel yaşamında söyle: Alicia'nın yedi yıldır görmediği kadın arkadaşı bir gün çakagelir. Bir akşam yemeğinden sonra iki arkadaş başbaşa otururken, Isabel'in kocası yataktaki esini beklemekten sıkıldı ve küçük kızları Gaby tek başına yatağında uyuduğu sırada, konuşmaya başlarlar. Geri dönen genç kadın, solcu olan kocasını yitirmiştir, evinden zorla alımı, işkence görmüş ve tecavüze uğramıştır.

Bu, mükemmel bir sahnedir. Bir koltukta yan yana otururlar. Kamera her ikisinin de yakınındadır. Konu, Alicia'nın sıradan bir iki sorusuya diğer genç kadının başından geçenleri anlatmasına yol açar. Genç kadın, hâlâ etkisinde olduğu olayları anlatmaya, bir iki sınırlı kahkahalar atarak, başlayacaktır. Onun bu yersiz kahkahaları,

Alicia'yı da anlamsız kahkahalarla arkadasını dinlemeye yöneltir. Ama ona nelerden söz etmektedir bu genç kadın? Önce evine birdenbir doluşurlar ve Alicia'nın da anımsadığı duvar afişini paramparça ederler. Bir kahkaha. Sonra onu alıp götürürler. Bir kahkaha daha. Daha sonra çırılıçılık soyup bir masaya yatırılır. Ve genç kadını incelerler. Hayır, artık kahkahalar kesilmiştir. En sonunda işkence başlar. Artık genç kadın bunları anlatırken ağlamaya başlamıştır. Onu dinlemekte olan Isabel'in korkusunu ise giderek açılmış gözlerinden okuruz. Bu gibi olayların olabileceği, yaşanabileceğine inanmak olanaklı mıdır? Böyle bir yaşamın çok dışında kalmış Alicia için yanıt elbette "Hayır"dır. Hattâ, bu olaylardan sonra bir yolunu bulup yurtdışına kaçmış olan arkadaşına, "Madem ki suçsuzdun, niçin gelip suçsuz olduğunu söylemedin?" diye ancak bir "küçük burjuva"ya yaraşan sorusunu da patlatır. Genç kadının Alicia'ya yanıtı ise son derece yalın bir içerrick taşır: "Kime söyleyecektim?"

Alicia İbanez yedi yıldır görüldüğü arkadaşı sayesinde ayında olmadığı kimi olayları öğrenmiştir. Bu olaylar tüm acılı yanlarına karşın onun yaşamını değiştirmez. Ama eğer bu olaylardan biri onun özel durumu ile doğrudan doğruya ilişkili değilse... Yedi yıllık zorunlu sürgünden dönen genç kadın Alicia'ya Mayo Meydanı'nda gösteri yapmakta olan Arjantinlilerden de söz etmiştir. Ne istemektedir bu insanlar? Devlet terörüne ortadan kaldırıldığı çocukların... Cunta yönetiminin yok ettiği genç insanların bebekleri varlıklı ailelere satılmıştır. Ama cuntasın emirlerine uygun olarak bu bebekler onları evlat edinmek isteyenlere işin içiyü açıklanarak değil, doğal bir evlat edinme çerçevesi içinde verilmiştir. Resmi belgeler böyle söylemektedir, resmi tarih böyle yazmaktadır. Alicia'nın canından çok sevdiği kızı da "resmi belgeler"in açıkladığı biçimde evlat edilmiş bir çocuktur. Ama ya bu sevimli çocuğun annesi de cuntasın yok ettiği insanlar arasındaysa? İşte Alicia da artık düşünmeye ve araşturmaya başlamıştır.

Ne var ki, sinemamızda aynı konuda çevrilen bir filmde olsa, hemen kişilik değiştirecek, gelişecek

ve belki de keskin bir devrimci kesi lecek olan Alicia ileriye doğru çarçubuk adımlar atmaz. Ancak kızına duyduğu sevgiyle Mayo Meydanı'na gidip yitirilmiş yakınlarının hesabını soran insanları uzaktan gözleme ve kocasına sorular sormaya ve bir de kızını evlat edindiği hastanede resmi belgeleri karıştırmaya başlar.

Öte yanda, Alicia'nın derslığindeki olaylar da vardır. Alicia İbanez, derslerinde Arjantin'in siyasal ve ekonomik kurumlarını 1890'dan

başlayarak incelemektedir. Öğrencilerine, "Tarihi okuvarak, yaşamı anlarız." der. "Hiçbir halk acısız yaşamamıştır." diye de ekler. Ama bunları söylediğinde henüz ülkesindeki acıların ayırdında değildir. Çünkü Kosta ile anlamsız bir tartışmaya girmekten kaçınmaz. Kosta genç bir öğrencidir. Eski bir halk kahramanının denize atılarak boğulduğunu söylemektedir Kosta. Nedenlerden biri, Moreno adlı bu halk kahramanının "Doğruyu söylemek yasaka, yalan ve eziyet galip çıkar.

50 Yıl Önce 50 Yıl Sonra

Ankara Devlet Konservatuvarı Tiyatro Bölümünden mezun olup tiyatro ile birlikte 50 yıl geçiren üç sanatçının 50'nci sanat yılları 27 Aralık 1985 günü Ankara Devlet Tiyatrosu Küçük Tiyatro'da kutlanmıştır.

Cumhuriyet döneminin en önemli girişimlerinden birisiydi, Ankara Devlet Konservatuvarının ve onun bünyesinde bir Tiyatro Okulu kurulması. Düşünül, bu okuldan mezun olacak sanatçılara kültür gelişmede tiyatro sanatının yaygınlaşmasını sağlamaları, öncülik görevi yapmalarıydı.

Nitekim, Devlet Tiyatrolarının kuruluşu ile de ilgili bir rapor veren Tiyatro Bölümünün ünlü öğreticisi Carl Ebert, kurulacak bu yeni tiyatronun önemini de şöyle vurguluyor:

"Bu sahne burada çalışmasıyla, bir ulusun hakiki kültür mirası, ahlaki görüşlerin ve kudretlerin nedeni ve gelişmesi anlamında bir kuruluş; günlük meselelerin manevi platformu; dil tasviyesinin ve incelenmesinin bakım yeri; dramatik ve müzikal ulusal ürünlerin özendiricisi; en istenen ve en etkin müzik eğitiminin tabanı olmak şartı ile, sonuçta asırlardan beri gerçek bir ulusal tiyatrodan istenen görevleri yerine getirebilir."

Devlet Tiyatroları, 35 yıldır çalışmalarını sürdürür.

Ve kendi bünyesinden üç sanatçının 50. sanat yılını kutluyor.

Tiyatro sanatının önemini anlaşılmama, Türkiye'de Tiyatro sa-

natının bekenti haline gelebilmesinde daha yoğun ve çağdaş çalışmaların önemine inanan Bilim ve Sanat dergisi, 50 yıllık emege ve uğraşıya saygı duyarak, Sn. Muazzez Kurdoglu'na, Sn. Mahir Canova'ya ve Sn. Nermin Sarova'ya başarılı sanat çalışmalarını dilemektedir.

Bu dileyk birlikte geçtiğimiz günlerde, Devlet Tiyatroları Opera ve Balesi Çalışanları Vakfı (TOBAV) tarafından da gündeme getirilen bir başka sorunu hatırlamadan edemiyoruz: "Tiyatro sanatçısı emekli olur mu?" Peki, roman yazarı, şair, ressam, müzisyen...

Oyunculuk sanatında özellikle her yaşın sahnede önemini daha net anlaşılmazı söz konusu değil midir? Bunun kanıtlanması için de illa dünya tiyatrolarından örnekler vermek mi gereklidir? Biz bu örneklerin hatırlanmasını tiyatrosever okurlarımızın kendi gayretlerine bırakıyoruz, onlara en yeni emekli tiyatro sanatçımızdan Sn. Macide Tanır ve Sn. Nuri Altınok'un başarılarının sürmesini diliyoruz.

Emeklilik yasasının bir madde içinde yapılacak bir değişiklikle, Devlet Tiyatrolarında çalışan, değerli sanatçılarımızın da ömürleri yettiğince, güçleri elverdikçe, sahnelerde üzerlerine düşen rolleri oynamalarını, sanatın savunusunda gençlerle birlikte "SAHNEDE" olmalarını diliyoruz.

1- Orhan Saik Gökyay, Devlet Konservatuvarı Tarihçesi, MEB, Ankara, 1941.

"Ve cehalet boş gitmez." demesidir. Acaba 19. yy'da söylemiş bu sözlerin Alicia'nın bugünkü yaşamı ile bir ilişkisi var mıdır? Herhalde Alicia henüz bunun ayırdıktır değil ki, "Moreno hastalıktan öldü. Hastalık yayılmasın diye cesedini denize attılar." diye öğrenci Kosta ile tartışmaya girmekte bir sakınca görmez.

Kosta dayatır:

- "Onu zehirlediler."
- "Bu salt bir sanı. Ortada kanıt yok."

Tarihi katiller yazarsa, kanıt olmaz."

Evet, tarihi kim yazar? İşte Arjantin'in son dönemini bu denli yalnız biçimde anlatan "Resmi Tarih", sanki hiç ilişkisi yokmuş gibi Alicia'nın evlat edindiği bebeğin "resmi evrakının da katil cunta tarafından bu denli açık biçimde düzmece bir anlayışla hazırladığını anlatmaktadır. Ne var ki, Alicia öğrencisi Kosta ile giriştiği tartışma sırasında henüz bu gerçeği sezmemiştir. Dikbaşlı Kosta'yı derslikten atar. Hattâ hakkında disiplin soruşturması bile açtırmayı düşünür.

Daha sonra, evlat edindiği kızın evrakının düzmece olduğunu adamaklı kuşkulandığında Alicia'nın Kosta ile ilişkisinin değişmeye başladığını anlarız. Bir gün sınıfta ev ödevlerini ya da sınav kağıtlarını dağıtırken, salt Kosta'ya, yaptığı çalışma ile ilgili bir soru sorar: Yine eskiden yaşamış bir halk kahramanının dilini kestiklerini Kosta hangi belgeye dayanarak yazmıştır? Kosta ise her konuda belgeye dayanmaya gerek olmadığını söyler. "Siz her gördüğünüz belgeye inanır mısınız?" Alicia da belgenin önemli olduğunu vurgular, ama arkasından da "Onun salt dilini değil, başka yerlerini de kestiklerini" belirterek Kosta'ya oldukça yüksek bir not verir. Film gücünü, öyküyle ilişkisi yokmuş gibi görünen, ama gerçekte ya Alicia'nın değişimine ışık tutan ya da son dönemde Arjantin'in acilarını dile getiren bu gibi sahnelerden alır.

Evet, film boyunca gözü açılan ve önce evlat edindiği küçük kızla ilgili evrakin düzmece olduğunu, sonra da bu kızın annesiyle babasının Arjantin'deki cunta döneminde yitip gitmiş binlerce insan arasında bulunduğuunu öğrenen Alicia değişmekte ve sonunda bu gerçekleri

saklayan kocasını da bırakıp gitmektedir. Ibsen'in "Bebek Evi"nde ki Nora gibi... Nora evini bıraktığında 20. yy'ın ayakları üzerine basan yeni kadın, kişiliğini simgeliyor. Alicia ise faşist baskılardan ezdiği acılı kadın... Ama filmin sonunda Alicia ancak kendi çapında değişmiştir. Neye yarar bu?

Filmde tek "solcu" olduğu anlaşılan, eski üniversite profesörü edebiyat hocasının belirttiğine göre, "Hiçbir şebe..." "Küçük burjuva bir kadının değişmesi nedir ki?" Bu kişi sahneyi kaçırılmış olan sinema izleyicileri "Resmi Tarih"ten daha fazlasını beklemeyeceklerdir. Ne var ki, Arjantin'in acılı günlerini bir de böyle bir öyküyle sergileyen bir film izleyebilmek hiç de azımsanmamalı...

"Resmi Tarih"te yine yalnız, ama çok şey anlatan başka sahneler de var. Örneğin cunta döneminin terörün Alicia'nın kızının doğum gününde çocukların azması ile sergileneceği gibi... Ya da Alicia'nın kamyaderinin evindeki bir pazar günü... Tüm aile öğle yemeğinde toplamıştır ve yaşlı baba büyük oğlunu (Alicia'nın kocasını) herkesin önünde azarlar. Büyük oğlu işlerini

yoluna koyunca kendini ülkenin sırularından soyutladığı ve acı gerçeklere sırçevirdiği için... Oysa bu suçlamanın yaşlı babadan değil de, genç kardeşten gelmesini beklerdik. Arjantin'de gerçeği görenler ve çocukların korumak yerine ödünlere vermeyenler yaşlılar mıdır?..

Film pek de iyimser olmayan bir yorumla biter. Alicia, daha önce, kızının babaannesi olabileceğini bulunan bir kadınla Mayo Meydanı'ndaki gösterilerde tanışmış ve yaşlıca kadın genel oğlu ile eşinin ortadan yitip gidenler arasında olduğunu öğrenince de ağlamaya başlamıştır. Yaşlıca kadın da ona, "Ağlama" demiştir. "Emin ol, ağlamamın hiç yararı olmuyor."

Ağlamaların yararı yok... Küçük burjuva kadının değişmesinin, biraz gelişmesinin de yararı yok... "Resmi Tarih"in son sahnesinde evlat edinilmiş küçük kızı görürüz. Kendi kendine söktüğü bir şarkıyı muridanmaktadır. Şarkının sözlerinden yeni yetişmekte olan Arjantinli genç kuşakların zorlu günlerle karşılaşacakları anlaşılır. Acaba tarihi yazma görevini devlet terörünün elinden almayı başarabilecekler midir?

E stetiğin başlıca sorunlarından biri yöntem sorunudur, bu

sorun tüm diğer sorular üzerinde belirleyici bir önem taşır. Her bilimde ya da her bilgi alanında olduğu gibi, estetikte de konunun ve yöntemnin belirlenmesi sağlıklı sonuçlara ulaşmanın baş koşuludur. Gelgelelim, bilimlerde ya da bilgi alanlarında konu ve yöntem belirlemesini her zaman aynı rahatlukla yapabildiğimizi söyleyemeyiz. Doğa bilimlerine insan bilimlerine göre konu ve yöntem açısından daha kesinliklidir, ayrıca bu iki topluluk içinde de bu açıdan çeşitli ayrımlar söz konusudur. Örneğin kimde konu ve yöntem ruh bilmekte olduğundan çok daha belirgindir. Konu ve yöntem her bilimde ve her bilgi alanında birbirini koşullar. Konu aydınlatma yöntemi de aydınlatır, yöntem aydınlatma konu da aydınlatır. Estetiğe gelince, onun uşuz bucaksız soruları, geniş ve sınırsız bir konusu vardır. Buna göre onda kullandığımız yöntemler de tam anlamında belirgin değildir.

İnsanoğlu en eski uygarlıklardan bu yana hep özellemler ve genellemeler yaparak düşünür. *Güzel nedir, ne değildir* sorusu başlıca sorun olur o zaman. Yüzyıllar boyunca estetik araştırma adına yapılmış olan da budur. Platon'un başlattığı "kendinde şeyle olarak güzel nedir?" sorusu modern zamanlara yükselektir ya da bir kavramı bir başka kavramın altına koymaktır. Tümden gelim ve tümevarım düşünceyi en eski yöntemleridir ve bize mantığın temelini yani zihnimizin işleyiş biçimini duyurur. Bilimin en eski araştırmaları ussal düşünce üzerine kurulmuştur ve bilimsel düşünce en eski dönemlerinde mantığın kuraları dışında özel yöntemleri gereksinmemiştir. Bilim olmak artik laboratuvarı olmakla olasıdı ve tüm sanat yapıtları bizim için koskocaman bir laboratuvar oluşturmaktaydılar. Bu laboratuvarın uşuz bucaksızlığı konunun ölçüsü genelliğini ve bu geniş konuya uyacak yöntemler bulmanın büyük zorluğunu duyuruyordu. Zorluk ca-

resizliği duyurmadı ama estetiği parçalanma tehlikesiyle, her sanat alanı için ayrı özellikler kazanma tehlikesiyle baş başa bırakıldı.

Bu durum estetiğin amaçlarına aykırıdır. Varoluş nedenleri ve özellikleri birlikte bambaşa güzellikler ya da güzellik toplulukları varsa estetik yoktur. Estetik araştırma tüm güzelliklerin temel kurallarını ve temel özelliklerini ortaya koymayı amaçlayan araştırmadır. Güzel araştırması bir bütündür, sanatlar üstü bir araştırmadır, tüm sanatları kucaklayan, tüm sanatları yakınalaştırır, tüm sanatları bir kralikta bir araya getirmeye çalışan bir araştırmadır. Sözü ettiğimiz dağılma ya da parçalanma gerçekleştiği zaman estetik diye bir bilim ya da bilgi alanı kalmayacaktır ve her sanatın güzel sorununu bir başına, kendi içinde çözme olasılığı yoktur. Bugün estetiğin büyük sıkıntılarından biri estetikçilerin araştırmalarında sanatlardan birine ya da birkaçına ağırlık verme alışkanlığından kurtulmak istemeleridir. Müzikçiye müzikinin sorunları, resama resmin sorunları has sorunlar olarak görünmektedir. Ünlü estetikçi Lalo bize bu sıkıntıyı şöyle duyuruyor: "Pek çok estetikçi tek bir sanatı incelemekle sınırlanır. Taine'in *Sanat Felsefesi* kitabı yalnızca plastik sanatları konu edinmektedir. 'Sanat eleştirmeci' sözü yalnızca plastik sanatlarla ilgilenen yazarlar için kullanılır. Bu abartı bir önyargı durumu na gelmiştir. 'Güzel sanatlar'ın müziği de edebiyatı da belirlememesi çok zaman olagan sayılır. *Sanat tarihi* adlı birçok anıktopedi, başlığın güzelliğine karşın, sanatın tarihiyle ilgili değildir. 'Güzel sanatlar' okulunda da güzel sanatlar öğretilemez."

Estetik için ve hiçbir şeyle ayaklarını yere basmanın bedeli dağılma, bölünme, parçalanma olmalıdır.

Estetikte Yöntem Sorunu ve Estetiğin Bütünlüğü

Afşar Timuçin

araştırmaya bel bağlamışlardır. Metafiziğin fiziği belirlediği böylesi bir düşünce içinde estetik de zorunlu olarak metafizik araştırmaların alımıydı ve her zaman felsefenin bir dalı ya da bağımlısı olarak varlığını sürdürdü.

Estetiğin sorunlarını metafizik düzeyde çözmeye çalıştığımız zaman zorlu olarak soyut güzel araştırmalar yaparak düşünür. *Güzel nedir, ne değildir* sorusu başlıca sorun olur o zaman. Yüzyıllar boyunca estetik araştırma adına yapılmış olan da budur. Platon'un başlattığı "kendinde şeyle olarak güzel nedir?" sorusu modern zamanlara yükselektir ya da bir kavramı bir başka kavramın altına koymaktır. Tümden gelim ve tümevarım düşünceyi en eski yöntemleridir ve bize mantığın temelini yani zihnimizin işleyiş biçimini duyurur. Bilimin en eski araştırmaları ussal düşünce üzerine kurulmuştur ve bilimsel düşünce en eski dönemlerinde mantığın kuraları dışında özel yöntemleri gereksinmemiştir. Bilim olmak artik laboratuvarı olmakla olasıdı ve tüm sanat yapıtları bizim için koskocaman bir laboratuvar oluşturmaktaydılar. Bu laboratuvarın uşuz bucaksızlığı konunun ölçüsü genelliğini ve bu geniş konuya uyacak yöntemler bulmanın büyük zorluğunu duyuruyordu. Zorluk ca-

KENT ENGLISH.

Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığından Tastıklı

PRATİK İNGİLİZCE KURSLARI

- TAMAMI YABANCI ÖĞRETMENLER
- EN MODERN METODLAR
- EN UYGUN ÜCRETLER
- VIDEO PROGRAMI

Hafta içi kurslar: 1 MAYIS 1986

Hafta sonu kurslar: 24 MAYIS 1986

Mithatpasa Cad. 46/3
ANKARA

Tel: 34 38 33 - 33 60 10

Çoğu kişinin ortak kansıdır; yaşamlarının ilginçliğini son kertelere vardi ve büyük bir önbilincilikle, "benim yaşamım başı başına bir roman" diye düşünürler. Yaşantıların ya da izlenimlerin/gözlemelerin bir sanat yapıtına dönüşübilmesi bu denli kolay mı? Kolay olmadığını söylemek bile gereksiz; yoksa, ortaya en azından binlerce roman/öykü çıktı. Bu basit örneği verirken; roman, öykü, sinema vb. her sanat/yazın dâlin kendi gerçekinin de bulunduğuunu anımsatmak istiyorum. Hele, "Mardin-Münih Hattı" dizisinin devamının çekileceğini okuyunca; böyle bir anımsama, nerdeyse zorululuk halini alıyor.

Mardin-Münih Hattı dizisinin de temel niteliği; gerçek, yaşamış bir öyküye dayanmasından kaynaklanıyor. Yönetmen Ünal Küpeli, bunun altını her fırsatla çizerek, "bir gazete haberî" olarak öğrendiği olayı, filme dönüştürmeye karar verdiği belirtiyor. Aslında sorunun özü de burada: Gerçek bir olayı filme dönüştürmek... Bu iş nasıl yapılacak? Bu sorunun yanıtı, çok çeşitli ülkelerden çeşitli sinemacılar tarafından çoktan verilmiş durumda. Hemen akma gelen ilk örnek, Sinema Günleri izlencesinde de yer alan "Dance With A Stranger / Bir Yabancıyla Dans": Mike Newell bu filmde, İngiltere'de idam edilen son kadın olan Ruth Ellis'in yaşam öyküsünü anlatır. Ancak, bu anlatım, zengin bir çevre ile bütünleştirilmiş; ruhbîlîmîl temellere dayalı, Ruth Ellis'i bir sinema kişiliğine dönüştüren nitelikte bir anlatımdır. Örnekleri çoğaltmak çok çok kolay: "Another Country" de gerçek bir öyküyü anlatır; "Frances" de. Hepsinde ortak olan nokta, gerçeğin trajik boyutunun bire dengeli bir anlatıma kavuşturulup, "sinema yapılmışdır".

TV dizisi olarak "Mar-

Gerçek Bir Olay ve Mardin'den Münih'e

Haldun Armağan

din-Münih Hattı'nın en temel yanığı, bence, gerçek bir olaydan yola çıkmadan ve içerikte varolan kolay etkileme yollarının çekiciliğine kapılmıştır. Almanya gerçekinin trajik yönünü doğrulayan Mustafa-Petra ilişkisi ve fanatik bir babanın neden olduğu sorunlar; kuşkusuz üzerinde durulmaya değer. Ama, TV'de izlediğimiz dizi, bize bir film sunmuyor; adeta "Olayların İçinden" benzeli bir haber program yapıyor. "Mardin-Münih Hattı"na kaynaklık eden öyküne denli gerçek ise; dizinin anlatımı o denli sinemaya aykırı. "Film" ile "haber filmi" arasındaki ayrimın ne olduğunu yineleyecek değilim; ancak gerçek bir olayı, ilkeliğe varan, kaba bir propagandaya dönüştüren "Mardin-Münih Hattı"nın bu haliyle, ancak kötü hazırlanmış bir haber filmi olabileceğini söylemek gerek. Amaç sinema üretmek ise; Mustafa, Petra, Petra'nın babası vb... tüm kişiler, az önce de vurguladığım gibi; bire sinema kişiliğine dönüşmek zorunda. Tek tek olaylardan ve kişilere film yapılsrsa; ortaya "yaşamöyküsü filmi" ya-

Çok güzel bir fırsatı kaçırdığını belirtmeliyim: Böylesine ilginç bir konuyu sinemalaştırırken; sağduyu, dengeli ve mesafeli bir tavırla hareket edilseydi; belki Alman toplumunun içindeki Neo-Nazi eğilimler konusunda bir ölesişi yapılması Türk TV'sinin ürettiği bir yapıtın da payı olacaktı.

Halen Devlet Tiyatrolarında sergilenen "Tam Rolünde" oyununu anımsamakta sayısız yarar var: "Tam Rolünde" Almanya'da yaşayan bir Türk gencinin irkçı eğilimlerin baskısı sonucu ülkede yaşayamaz hale gelmesi ve dönüşü zorlandığı bir anda; yine Alman arkadaşları tarafından korunmasını anlatır. Oyun bir Batı Alman yazarı aittir. Yazarm her iki tarafa da uzaktan bakarak tiyatro yapmasını ve mesajını büyük bir içtenlik ve yumuşaklıla ileterek etkili olmasını anımsadıkça; bizim "Mardin-Münih Hattı'nın, daha çok hatlar katetmesi gerektiği çıkıyor ortaya... Petra'nın babasını tanımlamak için savaş sahneleriyle koştur kurgu yapmak ya da "kötü niyetleri göstermek" için, her fırsatla Almanları Türkler'e hackett ettermekle ne film yapılır; ne de etkili olunabilir...

a b e t c e S T A N
aylık eğitim kültür ve sanat dergisi

TÜM ÖĞRETMENLERİN SESİ

Mayıs Sayısı

Reha ISVAN'la Söyleşi, Haluk GERGER, Nazım HİKMET, Halit ÇELENK, Ali BOZKURT, Niya ALTUNYA, BAŞARAN ve Sadun AREN'in Yazı ve Şiirleri ..

YAZIŞMA ADRESİ : Ataç Sk. 27/5 Yenişehir ANKARA. Tel: 33 69 85 YILLIK ABONE: 4000. TL. — Posta Çeki Hesap No: 212911. ANKARA

İKTİSAT MATBAASI

- Her tür baskı işleri
- "Bu kadar titizini görmediniz!"

Salih Paşa Cad. Merkez Han 47/10
Gaziosmanpaşa-İSTANBUL
Tel: 578 45 47

AMSTRAD ve ATARI

BİLGİSAYAR ve YAN ÜNİTELERİ
EN UYGUN FİAT ve KOŞULLARLA
BULABİLECEĞİNİZ.

DENEYİMLİ ve UZMAN BİR KADRO'nun
HAZIRLADIĞI İŞ PROGRAMLARI ARASINDA
İHTİYAC DUYDUGUNUZ PROGRAMLARI
TEMİN EDEBİLECEĞİNİZ

HER ZAMAN YANIZDA GÜVENİLİR DOST

ERBAY Bilgisayar Paz. ve Tic. Ltd. Şti.

SÜMER SOKAK 12/6 YENİŞEHİR-ANKARA
Tlf: 300337

Kalem 079

DÜNYA ŞİİRİ ANTOLOJİSİ

Hazırlayanlar:
ATAOL BEHRAMOGLU
ÖZDEMİR İNCE

SÖYLEM YAYINLARI

SÖYLEM

Konur Sk. 13/7, Kızılay - ANKARA

Kalem
basın yayın dağıtım tarihim
ticaret ve sanayi limited sti.

Merkez: Anadoluh 677/1, Şenlikli-İzmir; Tel: 11 82 71
Şube: Şehit Adem Yavuz Sok. 16/14, Kızılay-Ankara, Tel: 25 79 65

Coğu kişinin ortak kasasıdır; yaşamlarının ilginçliğini son kertelere vardırır ve büyük bir önbilincilikle, "benim yaştım başı başına bir roman" diye düşünürler. Yaşantıların ya da izlenimlerin/gözlemlerin bir sanat yapıtına dönüştürmesi bu denli kolay mı? Kolay olmadığını söylemek bile gereksiz; yoksa, ortaya en azından binlerce roman/öykü çıktı. Bu basit örneği verirken; roman, öykü, sinema vb. her sanat/yazın dahnın kendi gerçeğinin de bulunduğuunu anımsatmak istiyorum. Hele, "Mardin-Münih Hattı" dizisinin devamının çekileceğini okuyunca; böyle bir anımsama, nerdeyse zorunluluk halini alıyor.

Mardin-Münih Hattı dizisinin de temel niteliği;

Çok güzel bir fırsat kaçırdığını belirtmeliyiz. Böylesine ilginç bir konu sinemalaştırırken; sahne, dengeli ve mesafeli bir tavırla hareket edilse di; belki Alman toplumun içindeki Neo-Nazi eğilimler konusunda bir ölestiri yapılmasında TÜTV'sinin ürettiği bir yatin da payı olacaktı.

Halen Devlet Tiyatrosunda sergilenen "Tam Elinde" oyununu anımsakta sayısız yarar var. "Tam Rolünde" Almanda yaşayan bir Türk gerinin ırkçı eğilimlerin başı sonucu ülkede yaşamaz hale gelmesi ve döşen zorlandığı bir anda; ne Alman arkadaşları tarafından korunmasını anlıyor. Oyun bir Batı Alman yazara aittir. Yazanın her iki tarafa da uzaktan bakan

Gerçek Bir Olay ve Mardin'den Münih'e

Haldun Armağan

BRUNO APITZ

KURTLAR
ARASINDA
CIPLAK

Kayın Ormanı deyince ne gelir aklimiza?
Karlı Kayın Ormanı, bir büyük şair ve
Gümüş-iyeşil çerçevevi özgürlük...

Ya Almancasını söylersek, Buchenwald dersek?
Gaz odaları, fırınlar ve
Zifir karası faşizm gelmez mi aklimiza!

Bu kitapta biz, Kayın Ormanının
Buchenwald'e zaferini okuyacağız.

kurtlar arasında çıplak

BAŞAK YAYINLAR :

Fevzi Çakmak sk 36/13 Kızılay / ANKARA
Tel: 29 99 11